

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Jana Skařupová

Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Andrea Beranová, Ph.D.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 7. 5. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 398 163 znaků včetně mezer.

Mgr. Jana Skařupová

V Ostravě dne 7. 5. 2020

Mé poděkování za cenné připomínky, vedení a vstřícnost při konzultacích této práce patří JUDr. Andree Beranové, Ph.D. Také bych chtěla vyjádřit své díky manželovi, dětem a rodičům za podporu a trpělivost a kolegům za jejich náměty, rady a pomoc, zejména kolegovi Mgr. Petru Přindišovi.

Obsah

Úvod.....	6
1. Poškozený	12
1.1 Pojem poškozený	12
1.2 Poškozený versus oběť trestného činu.....	18
1.2.1 Pojem oběť trestného činu.....	18
1.2.2 Srovnání postavení oběti a poškozeného	19
1.3 Historický vývoj institutu poškozeného	23
1.4 Práva a postavení poškozeného v trestním řízení	27
2. Adhezní řízení.....	34
2.1 Pojem adhezní řízení a jeho zásady.....	34
2.1.1 Vztah adhezního řízení k řízení civilnímu	36
2.2 Subjekty adhezního řízení	37
2.2.1 Navrhovatelé	38
2.2.2 Odpůrci.....	40
2.3 Zahájení řízení – uplatnění nároku poškozeným	43
2.3.1 Nárok uplatněný řádně	44
2.3.2 Nárok uplatněný včas	46
2.3.3 Nárok uplatněný vůči konkrétní osobě.....	48
2.3.4 Praktické poznámky k řádnému uplatnění nároku poškozeným	50
2.4 Zajištění nároku	51
2.5 Rozhodování soudu o nároku poškozeného	54
2.5.1 Druhy rozhodnutí soudu.....	54
2.6 Zvláštní způsoby řízení.....	66
2.6.1 Řízení před samosoudcem.....	67
2.6.2 Řízení o schválení dohody o vině a trestu.....	69
2.7 Opravné prostředky	71
2.7.1 Odvolání	71
2.7.2 Dovolání	72
2.7.3 Stížnost pro porušení zákona.....	74
2.7.4 Obnova řízení	74
2.8 Výkon rozhodnutí	76
2.9 Náklady adhezního řízení	78
2.9.1 Náklady poškozeného, kterému byl nárok přiznán alespoň z části.....	79
2.9.2 Náklady poškozeného, kterému nebyl nárok přiznán ani z části	83
3. Náhrada nemajetkové újmy	85
3.1 Pojem nemajetková újma.....	85
3.2 Druhy nemajetkové újmy dle občanského zákoníku	86
3.3 Obecné principy stanovení výše nemajetkové újmy	89
3.3.1 Funkce náhrady nemajetkové újmy.....	90

3.3.2	Způsob náhrady nemajetkové újmy	92
3.3.3	Soudcovské uvážení	93
3.4	Náhrada nemajetkové újmy na zdraví	98
3.4.1	Náhrada za bolest	102
3.4.2	Náhrada za ztížení společenského uplatnění	105
3.4.3	Náhrada za další nemajetkové újmy	107
3.5	Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení a zvlášť závažném ublížení na zdraví....	113
3.5.1	Okruh oprávněných osob	114
3.5.2	Kritéria pro stanovení náhrady při usmrcení.....	114
3.5.3	Zvlášť závažné ublížení na zdraví osoby blízké	120
3.6	Náhrada újmy na zdraví a při usmrcení dle zákoníku práce.....	122
4.	Aplikace zásady legitimního očekávání.....	126
4.1	Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku	128
4.2	Databáze judikatury k náhradě újmy na zdraví	129
4.3	Analýza soudních rozhodnutí z pohledu aplikace zásady legitimního očekávání...	129
4.3.1	Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin znásilnění	130
4.3.2	Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin vraždy (dokonaný)	131
4.3.3	Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin vraždy (nedokonaný) .	132
4.3.4	Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy – usmrcení z nedbalosti v souvislosti s dopravní nehodou	133
4.3.5	Obecné závěry týkající se srovnání výše náhrad nemajetkové újmy	135
	Závěr.....	137
5.	Seznam použitých zdrojů	155
5.1	Seznam použité literatury	155
5.2	Seznam použitých internetových zdrojů.....	156
5.3	Seznam použitých právních předpisů	161
5.4	Seznam použité judikatury	163
5.4.1	Seznam rozhodnutí Nejvyššího soudu	163
5.4.2	Seznam rozhodnutí vrchních soudů	166
5.4.3	Seznam rozhodnutí krajských soudů.....	167
5.4.4	Seznam rozhodnutí okresních soudů.....	168
5.4.5	Rozhodnutí Ústavního soudu	168
5.5	Seznam ostatních zdrojů	169
	Abstrakt	171
	Abstract	173

Úvod

Vznik nemajetkové újmy na straně poškozeného je jedním z možných negativních následků spáchaného trestného činu. Poškození pak mají dvě možnosti, jak se domoci soudní ochrany, a to buď prostřednictvím civilní žaloby, nebo v rámci trestního řízení, jehož specifickou a nedílnou součástí je řízení adhezní. Civilní řízení však oproti řízení adheznímu klade na poškozeného větší nároky co do jeho vlastní aktivity k úspěšnému zvládnutí soudní pře a také co do finanční náročnosti. Kýženým výsledkem obou řízení je pak vydání exekučního titulu ohledně uplatněného nároku poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, přičemž hmotněprávní otázky jsou řešeny dle příslušného soukromoprávního předpisu, procesně je však v adhezním řízení postupováno dle trestního řádu. Adhezní řízení se tak stává velmi důležitým institutem ochrany poškozených, přičemž rovněž napomáhá dosažení jednoho z cílů trestního řízení, kterým je náprava konfliktního vztahu mezi poškozeným a obžalovaným.

Řešení vzniklé škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení na straně škůdce prostřednictvím adhezního řízení přináší poškozenému další výhody, zejména v otázce dokazování, neboť to je částečně přeneseno na orgány činné v trestním řízení, a to minimálně tehdy, pokud škoda tvoří znak skutkové podstaty trestného činu, který je projednáván.¹ Dalším nesporným kladem adhezního řízení je jeho nezatížení soudním poplatkem při uplatnění kteréhokoli z výše uvedených nároků. Zatímco v řízení civilním je osvobozen dle § 11 odst. 2 písm. d) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, pouze navrhovatel, jemuž byla způsobena újma, a to v řízení o náhradu újmy na zdraví nebo újmy způsobené usmrcením, včetně náhrady škody na věcech vzniklé v souvislosti s těmito újmami a náhrady nákladů léčení, a podle písmena q) výše citovaného zákona navrhovatel v řízení o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, který byl pravomocným odsuzujícím rozhodnutím v trestním řízení se svým nárokem nebo v jeho zbytku odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních.² S tím rovněž souvisí otázka náhrady nákladů adhezního řízení, neboť poškozený nikdy není zavázán k jejich úhradě, ani pokud je zcela odkázán se svým nárokem na jiné příslušné řízení. Na poškozeného trestní soud také klade mnohem menší nároky co do vyličení rozhodných skutečností, neboť tyto jsou součástí popisu skutku. Nelze však pominout ani skutečnost,

¹ KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 259.

² Soudní poplatek by jinak činil dle přílohy zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích - sazebníku poplatků, položka 3 v případě podání návrhu na zahájení řízení s návrhem na náhradu nemajetkové újmy v penězích do částky 200 000 Kč včetně částku 2 000 Kč, a v částce vyšší než 200 000 Kč 1% z této částky.

že poškozený mnohdy nevyužívá své možnosti podat civilní žalobu, ve které by uplatňoval své nároky, zejména v případě, kdy mu vznikla újma nemajetková, a to z obavy před obviněným a také z neochoty podstupovat stres a vypětí spojené s ožíváním negativních vzpomínek, zvláště v případě násilné trestné činnosti. Jelikož poškozený bývá zároveň důležitým svědkem v trestním řízení, většině těchto negativních pocitů se mnohdy nevyhne, avšak může zároveň dosáhnout svého odškodnění, aniž by musel podstupovat další soudní řízení. Nadto v rámci trestního řízení může takovýto poškozený žádat, aby byla utajena jeho podoba či totožnost, přičemž orgány činné v trestním řízení jsou mu povinny vyhovět (§ 55 odst. 2 TŘ).

V souvislosti s neustálým posilováním pozice poškozeného v trestním řízení, které lze poslední roky sledovat, je třeba zmínit rozšiřování práv poškozených³ i okruhu nároků, které mohou v trestním řízení uplatnit. Za jednu z nejvýznamnějších novel trestního řádu tak lze považovat tu provedenou zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností od 1. 7. 2011, která poškozeným nově umožnila žádat v rámci adhezního řízení také náhradu nemajetkové újmy v penězích. Právě tuto oblast považuji za nejcitlivější, neboť zde nedochází k reparaci majetkových nároků poškozených, nýbrž nároků, které se jich bytostně dotýkají a zasahují do jiných než majetkových hodnot.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. 1. 2014 přinesl do oblasti nemajetkové újmy a jejího odškodňování mnohé zásadní změny. Zejména lze poukázat na zrušení vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, stejně jako ustanovení § 444 odst. 3 OZ 1964, na základě kterých byli poškození odškodňováni jednorázovými paušálními částkami. Po kritice ingerence výkoné moci do moci soudní tak nový občanský zákoník přistoupil ke zcela odlišné koncepci stanovování výše nemajetkové újmy. V ní je zásadní uplatnění soudcovského uvážení při zohlednění všech relevantních okolností daného případu při aplikaci zásady proporcionality a zásady legitimního očekávání co do poměrování dané věci s jinými věcmi již rozhodnutými, které spočívají na podobných skutkových okolnostech.

³ Od roku 2002 (novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb.) se rozšířil okruh procesních práv poškozeného například v oblasti poučování o tom, že po marném uplynutí lhůty k vyjádření souhlasu s trestním stíháním, nelze tento již dát (§ 163 TŘ, § 163a odst. 2 TŘ), o jeho právech a podstatě institutu narovnání (§ 310 odst. 2 TŘ), poškozenému bylo rovněž přiznáno právo na bezplatné zastoupení či zastoupení za sníženou odměnu za splnění dalších podmínek (§ 51a TŘ), oprávnění podat stížnost do usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TŘ) a konečně také například byla soudu stanovena povinnost rozhodnout o nároku poškozeného na náhradu škody, byl-li obžalovaný uznán vinným a výše škody je součástí popisu skutku uvedeného ve výroku a tato škoda nebyla dosud uhrazena (§ 228 odst. 1, věta za středníkem TŘ).

S účinností nového občanského zákoníku, a tedy novým přístupem ke stanovování výše nemajetkové újmy, a možností žádat v rámci adhezního řízení náhradu tohoto druhu újmy, došlo v posledních letech k nárůstu těchto návrhů v trestním řízení, přičemž trestní soudci jsou povinni se těmito návrhy zabývat a rozhodovat o nich v rámci své rozhodovací činnosti zaměřené především na otázky viny a trestu. S rozvíjející se judikaturou v této oblasti jsou trestní soudci postaveni do situace, kdy se musí velice pečlivě věnovat také otázkám ryze soukromoprávní povahy a i v této oblasti jsou na ně kladeny zvýšené nároky. S ohledem na tyto skutečnosti můžeme říci, že téma náhrady nemajetkové újmy v adhezním řízení je vysoce aktuální, rychle se vyvíjející, a zejména otázky stanovování její výše při velice vágních kritériích daných občanským zákoníkem jsou dosud otevřené a podléhají neustálému vývoji a upřesňování. Vezmeme-li nadto do úvahy ještě zásadu legitimního očekávání, je nutné si položit otázku, zda jsou schopni trestní soudci tuto oblast dobře uchopit a v ní také spravedlivě rozhodovat. Tato práce se naopak nezabývá nároky plynoucími ze zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, neboť se jedná o svébytnou kategorii vyznačující se speciálními podmínkami vzniku odpovědnosti i předpoklady poskytnutí zadostiučinění.

Jedním ze základních pojmů adhezního řízení a náhrady nemajetkové újmy v něm je bezesporu poškozený. V první části své práce se tedy budu věnovat vymezení poškozeného jako subjektu trestního řízení a procesní strany. S ohledem na přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, se budu rovněž zabývat v kapitole 1.2 vymezení pojmu oběť a srovnání postavení poškozeného a oběti trestného činu, tedy jak jejich společnými rysy, tak i rozdíly v jejich vymezení i právní ochraně, a to nejen v řízení trestním. K lepšímu pochopení institutu poškozeného je třeba osvětlit jeho základní historické konotace, tedy zabývat se otázkou, komu bylo z historického hlediska přiznáno postavení poškozeného a jaké nároky mohl v rámci trestního řízení uplatnit. Trestní řád přiznává poškozenému velkou škálu procesních práv, o kterých jsou orgány činné v trestním řízení povinny ho řádně poučit. Předmětem této práce je v kapitole 1.4 nalézt odpověď na otázku, která práva jsou klíčová při uplatňování nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy, respektive též škody a vydání bezdůvodného obohacení, přičemž se budu rovněž zabývat otázkou, zda existují nějaká specifika v postavení poškozeného v trestním řízení, ve kterém je obžalovanému ukládána majetková trestní sankce v souvislosti se zákonem č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení či nikoli.

O náhradě nemajetkové újmy v trestním řízení je rozhodováno v rámci řízení adhezního, které ale s řízením trestním splývá, a to zejména ve stádiu dokazování. Zároveň trestní řád obsahuje mnohá specifika daného typu řízení, s nimiž je spojena celá řada otázek, na které je třeba hledat odpovědi. Adheznímu řízení se věnuji v druhé části této práce.

První otázkou je povaha adhezního řízení a zásady, jimiž je ovládáno, s ohledem na skutečnost, že přináší do trestního řízení prvky soukromoprávní žaloby, případně jakým způsobem jsou řešeny dopady paralelně vedeného řízení adhezního a civilního. V druhé řadě je také nutné vymezit jeho subjekty, a to jak na straně navrhovatelů, tak na straně odpůrců.

Třetí okruh otázek se váže k samotnému uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, protože adhezní řízení je řízení návrhovým, tedy není ovládáno zásadou oficiality. Trestní řád stanoví několik požadavků, které musí tento návrh splňovat. Je proto třeba se zabývat náležitostmi co do tvrzení rozhodných okolností, výše škody, újmy nebo bezdůvodného obohacení a formulace, co poškozený žádá. Vzhledem k tomu, že adhezní řízení je zahajováno v průběhu trestního řízení, bude třeba věnovat se také otázce, kdy lze takový návrh považovat za včasný. Posledním a v praxi značně problematickým požadavkem je uplatnění nároku vůči konkrétní osobě. Je nutné vyřešit otázku, kdy je tato náležitost poškozeným splněna a naopak kdy tomu tak není, včetně situace, kdy je trestní řízení vedeno proti více osobám.

Dále se nabízí otázka, jakým způsobem je možné zajistit, aby se poškozený mohl snadněji domoci svého nároku, pokud mu bude později v řízení přiznán a obviněný bude zavázán k jeho zaplacení. Jaké jsou možnosti zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného dle trestního řádu a jaké mají účinky, se pokusím objasnit v kapitole 2.4.

Jestliže poškozený svůj nárok uplatní, je třeba o něm rozhodnout způsobem, který předvídá trestní řád. V kapitole 2.5 se proto budu zabývat otázkou, kterému orgánu přísluší rozhodnout o návrhu na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení a jaké existují druhy rozhodnutí s ohledem na různé situace, které mohou v řízení nastat, a také na naplnění hmotněprávních podmínek pro přiznání nároku.

Nárok poškozeného bývá běžně projednáván ve standardním trestním řízení, ve kterém probíhá hlavní líčení. Existují však dva zvláštní způsoby řízení, ve kterých může být rozhodováno o nároku poškozeného, a tím je řízení před samosoudcem, tedy řízení, ve kterém je vydáván trestní příkaz, a dále řízení o schválení dohody o vině a trestu. Otázka

zní, jaká jsou specifika těchto druhů řízení a jak se liší postavení poškozeného v nich, přičemž odpovídat na ni budu v kapitole 2.6.

Samozřejmě musíme připustit i možnost, že soud při rozhodování o uplatněném nároku poškozeného pochybí a jeho rozhodnutí není správné a spravedlivé. Proto trestní řád obsahuje pojistky, kterými se lze domoci nápravy vadného rozhodnutí, jsou jimi opravné prostředky. V kapitole 2.7 je tedy potřeba zodpovědět otázku, jaké opravné prostředky může poškozený uplatnit, proti jakým rozhodnutím, a jaká jsou specifika rozhodování o nich.

Jelikož pro poškozeného je cílem adhezního řízení získání exekučního titulu, je vhodné věnovat se otázce, jaké náležitosti musí splňovat rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného, aby na jeho základě mohlo dojít k výkonu rozhodnutí včetně vymezení přísných nároků na formální i obsahové náležitosti rozhodnutí, kterými se budu zabývat v kapitole 2.8.

Dalším okruhem otázek, kterým se zabírám v kapitole 2.9, jsou náklady adhezního řízení. Pokusím se osvětlit, jaká jsou kritéria pro stanovení náhrady nákladů v situaci, kdy se poškozenému zcela nebo částečně přiznává uplatněný nárok, a také tehdy, pokud mu nárok není přiznán ani z části.

Jádrem této rigorózní práce je náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. Jednou z primárních otázek, na kterou hledám odpověď v části třetí, je pojmové vymezení nemajetkové újmy a jejích druhů. S ohledem na změnu učiněnou novým občanským zákoníkem je třeba se ptát, jak se změnila kritéria pro stanovování výše nemajetkové újmy. V této oblasti je třeba se nejprve zabývat otázkou, jakými obecnými principy se tato úprava řídí, jaké skutečnosti má soud zohlednit. Zejména je třeba pozastavit se nad funkcemi náhrady nemajetkové újmy, kdy v případě preventivně-sankčního účelu náhrady nemajetkové újmy je nezbytné zkoumat a vyhodnotit argumenty pro i proti přiznání tohoto charakteru náhrady újmy a jeho uchopení v českém trestním právu. Dále si položím otázku, jakým způsobem, respektive v jaké formě, je tato újma v adhezním řízení nahrazována. Zcela zásadním je pak objasnění nezaměnitelné úlohy soudu v této oblasti, tedy význam soudcovského uvážení. Je třeba se pozastavit nad výkladem pojmu zásady slušnosti, které nabývají na významu zejména při stanovování výše náhrady při újmě vzniklé na zdraví dle § 2958 OZ a při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví dle § 2959 OZ. Dále je třeba vyložit, jaké okolnosti spadají do kategorie okolností zvláštního zřetele hodných dle § 2957 OZ, a zda zákon připouští zmírnit případnou tvrdost zákona v oblasti náhrady nemajetkové újmy, tedy možnost moderace.

V oblasti náhrady újmy na zdraví dle § 2958 OZ občanský zákoník stanoví podrobněji, jaké nároky ze zásahu do zdraví poškozenému plynou, přičemž zákonodárce rovněž upřesnil kritéria, podle kterých má být stanovena jejich výše. Nejvyšší soud ve spolupráci s dalšími odborníky vypracoval Metodiku Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku). Nabízí se otázka, jaké změny ve stanovování výše náhrady Metodika přinesla, jaká doporučení z ní plynou a na jaké případy dopadá. Rovněž je třeba pozastavit se nad pojmem „další nemajetkové újmy“, který nově občanský zákoník výslovně zavádí v § 2958 OZ, když tyto jsou vedle bolestného a ztížení společenského uplatnění třetí kategorií nároků, které plynou z újmy na zdraví.

Při zkoumání újmy při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví dle § 2959 OZ si nejprve v kapitole 3.5 položím otázku, jaké osoby jsou oprávněny podat návrh na její náhradu s ohledem na zákonnou úpravu, která oprávněné osoby nevypočítává taxativně. Vzhledem ke zrušení § 444 odst. 3 OZ 1964, který paušálně stanovil výši odškodnění, se však otevírá prostor zejména k diskuzi ohledně kritérií, a to jak na straně oprávněného, tak i na straně škůdce, tedy obviněného, a také dalších, které soud musí při svém rozhodování o výši nároku zohledňovat a následně s nimi i pracovat, aby dostál zásadě proporcionality. Jelikož judikatura v těchto případech již stanovila určité rozpětí náhrady, lze si klást otázku o vhodnosti takového postupu.

Ve své práci se v části čtvrté zabývám otázkou, jak soudy přistupují k naplnění zásady legitimního očekávání, respektive proporcionality, tedy zda je dodržován princip, že by soudy měly vydávat obdobná rozhodnutí ve věcech založených na obdobných skutkových okolnostech. K zodpovězení této otázky je však důležité nejprve objasnit, jaké jsou možnosti soudů i laické veřejnosti k seznámení se s rozhodnutími soudů v obdobných případech. V této části se tedy zaměřím na zdroje relevantních dat a informací. V kapitole 4.3 pak přistoupím k analýze soudních rozhodnutí z pohledu aplikace těchto zásad. Na základě vzorku soudních rozhodnutí prověřím, do jaké míry soudy respektují tuto zásadu a jak se projevuje v jejich rozhodovací praxi.

1. Poškozený

*„Pojem poškozený je termínem procesním, který užívá trestní řád pro jeden ze subjektů trestního řízení, jenž je označen trestním řádem za stranu.“*⁴ Touto stranou je poškozený dle dikce ustanovení § 12 odst. 6 TŘ spolu se zúčastněnou osobou a obviněným, respektive osobou, proti které je vedeno trestní řízení, a v řízení před soudem též státním zástupcem a společenským zástupcem. Postavení strany má též ten, na jehož návrh nebo žádost se řízení vede nebo který podal opravný prostředek. Poškozený tedy může v trestním řízení uplatňovat práva daná mu trestním řádem a aktivně v něm vystupovat. Stojí pak výhradně na straně obžaloby, jeho postavení je nicméně do značné míry samostatné a nezávislé.⁵ V posledních dvaceti letech došlo k výraznému posílení procesních práv poškozeného, respektive oběti trestného činu, spolu s tím, jak roste důraz na jeho ochranu, což je logickým důsledkem stavu, kdy se společnost stále více zaměřuje na lidská práva, která jsou základním prvkem celého právního systému, a stejně tak na posílení role jednotlivce ve společnosti.

S ohledem na téma mé rigorózní práce považují právě poškozeného za nejdůležitější subjekt trestního řízení, neboť je to on, kdo v rámci adhezního řízení žádá o náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení vzniklého v souvislosti se spáchaným trestným činem.

1.1 Pojem poškozený

Trestní řád poměrně jednoznačně vymezuje, koho lze v trestním řízení označit za poškozeného, když v § 43 odst. 1, věta první TŘ stanoví, že je to *„ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.“* Ve druhém odstavci je pak uvedeno, že za poškozeného naopak nelze považovat toho, *„kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.“*⁶ V případě narovnání pak dle § 310a TŘ *„práva poškozeného nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.“* Lze tedy říci, že zákon obsahuje jak pozitivní, tak negativní

⁴ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 509.

⁵ RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 235.

⁶ Srov. rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 1967, sp. zn. 3 Tz 19/67.

definici poškozeného,⁷ tedy kdo je poškozeným a koho naopak nelze za poškozeného považovat, přičemž pro celkové pochopení tohoto institutu je třeba objasnit význam všech právních pojmů, které tyto definice obsahují.

Pokud jde o ublížení na zdraví, lze odpověď na otázku, jaký stav můžeme pod tento pojem zařadit, nalézt ve výkladových ustanoveních trestního zákoníku v § 122. „*Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařské ošetření.*“ Zákon pak dále vymezuje rovněž těžkou újmu na zdraví, kterou „*se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví a) zmrzačení, b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, c) ochromení údu, d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, e) poškození důležitého orgánu, f) zohyzdění, g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, h) mučivé útrapy, nebo i) delší dobu trvající porucha zdraví.*“ Stav poškozeného musí dosáhnout citované intenzity, aby mohl být naplněn znak skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví, resp. těžkého ublížení na zdraví. Pro přiznání statusu poškozeného však útok této intenzity dosáhnout nemusí, tedy nemusí být natolik důrazný, aby naplnil znaky trestného činu ublížení na zdraví, případně těžkého ublížení na zdraví, uvedené v zákoně. Postačí, aby byl pachatel trestně stíhán pro jiný trestný čin, v souvislosti s nímž došlo k poškození zdraví poškozeného.⁸

V případě majetkové škody poskytuje vysvětlení jejího obsahu judikatura, když uvádí, že „*majetkovou škodou je jen škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Není to ovšem jen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají (např. újma vzniklá poškozením věci nebo tím, co poškozenému ušlo apod., náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení), kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav, nebo peněžitou náhradou. Za majetkovou škodu nutno považovat i odškodnění příslušející podle zákona jako protihodnota za utrpěnou škodu určitého druhu (např. bolestné*

⁷ Na novelu trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., kterou byl do § 43 trestního řádu vložen odstavec 2, nebylo nazíráno jednoznačně. Zatímco J. Jelínek nepovažoval zúžení pojmu poškozeného za správné, když poukazoval na možnost vyloučení postavení poškozeného na základě účelových a subjektivních kritérií bez možnosti věcného přezkumu takového rozhodnutí (viz JELÍNEK, J. *Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány*. Kriminalistika, 2003, roč. 36, č. 2, s. 113-114 a *Poškozený po novele trestního řádu*. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 62-63.), tak P. Šámal tuto novelu přivítal, když dle jeho názoru došlo pouze ke zpřesnění definice poškozeného (viz ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až § 156. Komentář 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 315).

⁸ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 22.

*nebo náhrada za ztížení společenského uplatnění [při zohyzdění])...*⁹ Do kategorie majetkové škody řadíme rovněž ušlý zisk, v obchodních věcech může být nahrazován též průměrný zisk.¹⁰

Pojem nemajetková újma se používá tam, kde trestný čin zasahuje do jiných hodnot, než je jmění.¹¹ Náhrada nemajetkové újmy přichází v úvahu zejména v případech, kdy dochází k protiprávnímu zásahu do osobnostních práv člověka (§ 2956 OZ), do jeho zdraví (§ 2958 OZ), případně při usmrcení či zvlášť závažném ublížení na zdraví osoby blízké (§ 2959 OZ).¹²

Posledním pojmem k objasnění v definici poškozeného zůstává bezdůvodné obohacení. Pokud se trestným činem obviněný obohatí bez spravedlivého důvodu, jedná se o bezdůvodné obohacení dle dikce § 2991 OZ. Takto se obohatí ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám. V trestním řízení si lze představit vznik bezdůvodného obohacení například v souvislosti s trestným činem neoprávněného užívání cizí věci dle § 207 TZ, například při neoprávněném užívání motorového vozidla, kterého se za účelem jeho přechodného užívání pachatel zmocnil¹³ a trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 216 a § 217 TZ).¹⁴

Vzhledem k tomu, že adhezní řízení, jehož je poškozený subjektem, je řízením upraveným trestním řádem, přičemž se ale o nároku rozhoduje dle soukromoprávních předpisů, zejména občanského zákoníku, bylo by na místě, aby zákonodárce zvážil změnu terminologie v trestních předpisech. Jak vyplývá ze shora uvedeného, újma na zdraví je nemajetkovou újmou¹⁵, není proto jasné, proč zákonodárce ponechal v definici poškozeného vymezení, že je poškozeným také ten, komu bylo ublíženo na zdraví, neboť tyto pojmy se ve své podstatě překrývají.

Také užívaný termín majetkové škody není zcela přesný a v souladu s občanským zákoníkem, neboť ten ve svém § 2894 OZ rozlišuje újmu na jmění a nemajetkovou újmu.

⁹ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62, s. 28.

¹⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511.

¹¹ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1101.

¹² V podrobnostech pak odkazují na část 3. této práce, ve které se tématu nemajetkové újmy a jejímu vymezení věnuji.

¹³ GLATZOVÁ, A. *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue, 2012, č. 1, s. 6.

¹⁴ Srov. ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 513.

¹⁵ Srov. VÍTOVÁ, B. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku: komentář k § 2894 až § 2971 : metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Olomouc: ANAG, 2015, s. 14.

Nabízí se zde vysvětlení, že jde o historické reziduum. Právní úprava trestního řádu před účinností novely provedené zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností od 1. 7. 2011 totiž počítala s tím, že poškozený může v adhezním řízení žádat náhradu pouze škody majetkové. Po účinnosti výše uvedené novely se však rozšířil předmět adhezního řízení také o možnost žádat v jeho rámci náhradu nemajetkové újmy i bezdůvodného obohacení. *Pojmy „majetková škoda“ a „ublížení na zdraví“, které nacházíme v ustanovení § 43 odst. 1 TŘ jsou tedy pozůstatkem původní definice poškozeného, resp. doby, kdy poškozený byl oprávněn uplatňovat v trestním řízení pouze náhradu majetkové škody.*“¹⁶

Takto široce vymezenou skupinu osob, které trestní řád označuje za poškozené, lze vnitřně členit na poškozené, kteří mohou vznést nárok na náhradu škody, respektive nemajetkové újmy, případně vydání bezdůvodného obohacení, a dále ty, kterým toto právo trestní řád nepřiznává.¹⁷

Poškozeným může být jak fyzická osoba, tak osoba právnická.¹⁸ Jde-li o fyzickou osobu, která nedisponuje plnou svéprávností, případně je-li ve svéprávnosti omezena, může uplatňovat svá práva poškozeného jen prostřednictvím zákonného zástupce či opatrovníka. Nemá-li je, nebo pokud tito nemohou vykonávat práva poškozeného, musí soud neprodleně ustanovit opatrovníka (§ 45 odst. 1 TŘ). Také poškozená právnická osoba se může dostat do situace, že nebude moci uplatňovat sama práva poškozeného, například pokud je obviněn z trestného činu její statutární orgán. V tomto případě musí soud rovněž neprodleně ustanovit opatrovníka z důvodu nebezpečí z prodlení (§ 45 odst. 1 in fine TŘ). Opatrovníkem nemůže být ustanoven ten, u něhož existuje důvodná obava, že nebude řádně hájit zájmy poškozeného. Pokud ustanovenou osobou není advokát, lze ji ustanovit pouze s jejím souhlasem (§ 45 odst. 2 TŘ).

Poškozený se také může nechat v trestním řízení zastoupit zmocněncem, a to jak fyzickou, tak právnickou osobou (§ 50 odst. 1 TŘ). Zmocněnec může současně zastávat roli důvěrníka poškozeného, nesmí jím však být osoba, jejíž svéprávnost je omezena. V průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání nesmí být zmocněncem ani osoba, která je k němu předvolána v postavení svědka, znalce nebo tlumočníka (§ 50 odst. 2 TŘ). Trestní řád umožňuje v § 51a poškozeným, kteří osvědčí, že jim byla způsobena úmyslným trestným

¹⁶ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 14 a 15.

¹⁷ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 265. Stejně ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 514-516.

¹⁸ DURDÍK, T., k § 43 in DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017; ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511; Fenyk, J., Císařová, D., Gřivna, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 217.

činem těžká újma na zdraví, nebo kteří jsou pozůstalými po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, a že nemají dostatek finančních prostředků, žádat o právní pomoc bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Při splnění podmínek nemajetnosti může být stejně rozhodnuto též v případě, kdy poškozený učinil návrh na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení. V tomto případě je však na zvážení soudu, zda zastoupení poškozeného není zjevně nadbytečné s ohledem na veškeré okolnosti, zejména vzhledem k povaze uplatňované náhrady či její výše, respektive rozsahu u bezdůvodného obohacení (§ 51a odst. 1 in fine TŘ). Vyhodnotí-li soud, že zastoupení nadbytečné je, bezplatnou pomoc poškozenému nepřizná. Možnost uvážení naopak nemá soud tehdy, pokud je poškozeným osoba mladší osmnácti let a zvláště zranitelná oběť a nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy, přičemž na bezplatnou právní pomoc mají tito poškození nárok, aniž by museli splnit podmínky podle odstavce 1 (§ 51a odst. 2 TŘ).

Existují však situace, kdy dojde k vyloučení či omezení účasti poškozeného v trestním řízení. Zákon v § 44 odst. 1 TŘ výslovně zakazuje uplatnění práv poškozeného tomu, kdo je stíhán jako spoluobviněný. Je tomu tak proto, že poškozený je v podstatě občanskoprávním odpůrcem obviněného a v řízení stojí proti němu. Pokud by však nebylo vedeno proti oběma spoluobviněným společné řízení, nebo bylo-li by vedeno řízení již od počátku proti každému z obviněných zvlášť, nic nebrání tomu, aby jeden z nich měl postavení poškozeného v řízení proti druhému.¹⁹ Stejně tak by byla vyloučena kumulace postavení poškozeného a znalce, a to pro možnou podjatost s ohledem na poměr k věci dle § 105 odstavec 2 TŘ. Nepřípustné by bylo rovněž spojení rolí poškozeného a tlumočníka, přičemž z důvodů protichůdných zájmů je nepřípustné být v trestním řízení v postavení poškozeného a zároveň zúčastněné osoby.²⁰ Jisté omezení poškozených, tentokrát co do jejich počtu, přináší § 44 odst. 2 TŘ, neboť je-li počet poškozených mimořádně vysoký a výkon jejich práv by mohl ohrozit rychlý průběh trestního stíhání, soud rozhodne, že mohou vykonávat svá práva jen prostřednictvím společného zmocněnce. Podle P. Šámala by se mělo jednat řádově o stovky a tisíce poškozených.²¹ Trestní řád však zachází ještě dále, když omezuje i celkový počet společných zmocněnců na šest. Za situace, kdy se poškození nedohodnou sami, provede s přihlédnutím k jejich zájmům výběr soud.

¹⁹ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 538.

²⁰ Srov. RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 265.

²¹ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 539.

Co se týče právního nástupnictví, trestní řád v § 45 odst. 3 stanoví, že jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení, přecházejí práva přiznaná poškozenému také na jeho právní nástupce. Soud má tedy v rámci řízení povinnost zjistit, zda se skutečně jedná o právní nástupce poškozeného a tato skutečnost musí být rovněž v řízení prokázána.²²

Poškozený hraje v průběhu trestního stíhání důležitou úlohu. Právě on v mnoha případech podává trestní oznámení a disponuje informacemi o trestné činnosti pachatele, je proto také předvoláván k hlavnímu líčení jako svědek. Novela trestního řádu, zákon č. 178/1990 Sb., zakotvila s účinností od 1. 7. 1990 do trestního řádu jedno z nejdůležitějších práv poškozeného, když mu do rukou svěřila oprávnění rozhodnout, zda bude zahájeno trestní stíhání pro trestné činy, které trestní řád taxativně uvádí v § 163 odst. 1, případně v něm pokračováno, neboť ke stíhání musí poškozený udělit svůj výslovný souhlas. Jedná se o prolomení zásady legality a oficiality, kterými je ovládáno české trestní řízení.²³ Zákon však vyžaduje, aby byl poškozený k obviněnému v takovém vztahu, který by zakládal jeho právo na odepření svědecké výpovědi dle § 100 odst. 2 TŘ. V případě trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 a 2 TZ jde ještě dál, když udává, že poškozený musí být aktuálně nebo v době spáchání trestného činu ve vztahu k obviněnému manželem, partnerem nebo druhem. Důvodem k právu odepřít výpověď dle § 100 odst. 2 TŘ je možnost přivodit nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu nebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Pokud je poškozených více, postačí souhlas i jediného z nich. Svůj souhlas pak poškozený může vzít kdykoli výslovně zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Pokud jej jednou výslovně odepře, nelze ho znovu udělit (§ 163 odst. 2 TŘ). Neposkytne-li poškozený souhlas ihned, může mu být orgánem činným v trestním řízení poskytnuta lhůta v maximální délce třiceti dnů, po jejímž uplynutí již souhlas dát nelze (§ 163a odst. 2 TŘ). Souhlas poškozeného se tedy nepresumuje. Existují však výjimky uvedené v § 163a odst. 1 TŘ, kdy ho není třeba ani v případech uvedených v § 163 odst. 1 TŘ, a to tehdy, pokud byla činem způsobena smrt, poškozený trpí duševní chorobou nebo poruchou, pro kterou byl omezen ve svéprávnosti, je

²² Srov. LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 346.

²³ JELÍNEK, J. *Současná trestní politika – co je nejdůležitější?* In JELÍNEK, J.; GRÍVNA, T.. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 14.

osobou mladší patnácti let nebo pokud je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

1.2 Poškozený versus oběť trestného činu

Pojem poškozený a oběť trestného činu se do značné míry překrývají, přesto je nelze zaměňovat s ohledem na jejich odlišné vymezení i různorodou ochranu jak v trestním řízení, tak i mimo něj.

1.2.1 Pojem oběť trestného činu

Termín „oběť“ byl do právního řádu zaveden zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.²⁴ V současné době se za oběť trestného činu dle § 2 odst. 2 ZOTČ považuje ta „*fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“ Ve třetím odstavci dochází k rozšíření definice oběti i na další osoby, které utrpěly újmu smrtí oběti vzhledem ke svým rodinným vazbám. Za oběť je tedy považována ta osoba, které vznikla újma v přímé souvislosti se spáchaným trestným činem. „*Smyslem právních norem na ochranu obětí je, aby se oběť co nejlépe vypořádala s touto újmou (primární viktimizace), došlo k zabránění vzniku druhotné újmy (sekundární viktimizace), zejména ze strany orgánů veřejné moci, a byla učiněna taková opatření, která zabrání pachateli trestného činu, aby oběť byla v důsledku jeho jednání viktimizována opakovaně.*“²⁵

Zákon vymezuje ještě další podkategorii obětí, a to zvlášť zranitelné oběti v § 2, odst. 4 ZOTČ, kterou může být dítě nebo naopak starší osoba, osoba fyzicky, mentálně či psychicky hendikepovaná či trpící smyslovým poškozením, které jí ve spojení s dalšími překážkami může znemožnit plnohodnotné uplatnění ve společnosti, dále oběť trestného činu obchodování s lidmi a teroristického útoku a oběť některého z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, dalších násilných trestných činů, trestných činů směřujících do oblasti příslušnosti k národu, rase, etnické skupině nebo náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, pokud je zde reálná možnost vzniku druhotné újmy s ohledem na určité konkrétní okolnosti jako je věk,

²⁴ GRIVNA, T. In GRIVNA, T.; ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

²⁵ JELÍNEK, J.; PELC, V.; DANKOVÁ, K. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2014, s. 15-16.

pohlaví, rasa, náboženské vyznání a další, případně s ohledem na vztah k pachateli.²⁶ Zranitelnost pak může pramenit zejména z osobní charakteristiky oběti, z její momentální životní situace, případně z povahy či typu trestné činnosti.²⁷ Důvodem pro zavedení této speciální podkategorie oběti jsou poznatky viktimologie o existenci „zlomených, slabých, mlčících anebo silně traumatizovaných obětí“, které vzhledem k této charakteristice tíhnou k tomu, že o pomoc samy nepožádají. Proto jsou právě ony nejvíce ohroženy sekundární viktimizací, jsou pod velkým tlakem při úkonech trestního řízení, tíží je obvykle větší obavy z kontaktu s pachatelem.²⁸

Za druhotnou újmu²⁹ se považuje taková újma, která nevznikla jako přímý důsledek trestného činu, nýbrž až na základě přístupu orgánů činných v trestním řízení a dalších osob, které s obětí přicházejí do styku po spáchání trestného činu, jako jsou poskytovatelé zdravotních služeb, média, znalci, obhájci a další.

1.2.2 Srovnání postavení oběti a poškozeného

Při vymezení rozdílů mezi poškozeným a obětí trestného činu je třeba mít na mysli to, že jde především o různé úhly pohledu, ze kterých je na ně nahlíženo. „*Hovoří-li se o poškozeném, má se na mysli především subjekt trestního řízení se všemi procesními právy, které mu trestní řád přiznává, zejména za účelem dosažení účelu trestního řízení. Mluví-li se o oběti, zdůrazňuje se fakt, že v důsledku trestného činu (činu jinak trestného) vznikla fyzické osobě újma, a proto by trestným činem postižená osoba měla mít taková práva, která zajistí, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu, ...*“³⁰ Je tedy zřejmé, že na oběť trestného činu je nazíráno jako na adresáta zvláštní péče ze strany státu, nikoli jako na stranu trestního řízení.³¹

Obětem trestných činů nebyla zpočátku věnována přílišná pozornost, neboť ochrana práv a svobod mířila jen na toho, proti kterému bylo vedeno trestní stíhání. Až od poloviny minulého století je i na mezinárodním poli patrná snaha o zacílení na osobu oběti trestného

²⁶ Srov. § 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

²⁷ VICHEREK, R. *Oběti trestných činů a jejich práva* [online]. Portál epravo.cz, 2013. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>.

²⁸ DURDÍK, T.; ČÍRTKOVÁ, L.; HÁKOVÁ, D.; VITOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 14.

²⁹ Srov. § 2 odst. 5 ZOTČ.

³⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 510.

³¹ JELÍNEK, J. *Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů*. Kriminalistika, 2013, č. 3, s. 164.

činu, zejména s ohledem na principy tzv. restorativní justice.³² S obecnou snahou zdůraznit postavení poškozeného, respektive oběti, v trestním řízení a jeho práva koresponduje také snaha Evropské unie o nastolení určitých minimálních standardů v jeho ochraně ve všech členských státech. V roce 2001 přijala Rada Evropské unie rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV, které mělo nezávaznou povahu a jehož cílem bylo zajistit obětem určitá základní práva v rámci trestního řízení, a to zejména právo být uznán za oběť, být slyšen, informován, právo zúčastnit se trestního řízení a uplatnit v něm nárok na náhradu škody.³³ Dalším krokem na poli evropského práva bylo přijetí Stockholmského programu – Otevřená a bezpečná Evropa³⁴, jehož snahou bylo zlepšit podporu práv obětí. Následujícím krokem pak bylo přijetí Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. 10. 2012 (dále jen Směrnice), která nahradila rámcové rozhodnutí Rady, jak bylo identifikováno výše.

V článku 1 se podává účel Směrnice, tím je zajistit, aby se obětem trestného činu dostalo vhodných informací, podpory a ochrany a mohly se účastnit trestního řízení. Důraz je kladen na to, aby se s oběťmi zacházelo s respektem, individuálně, citlivě, profesionálně a bez diskriminace. V závěrečných ustanoveních Směrnice byl stanoven termín 16. 11. 2015, do kdy musely členské státy uvést její cíle v účinnost ve svých právních řádech.

Česká republika zareagovala jako první z členských států, když Směrnici implementovala zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti dne 1. 8. 2013.³⁵ Do přijetí tohoto zákona byla právní úprava obětí trestných činů roztržena do mnoha právních předpisů, některé významné otázky postavení obětí trestných činů dokonce nebyly vůbec zákonem upraveny, a to například i tak zásadní problematika, jako je přístup orgánů činných v trestním řízení k oběti, některé instituty jako právo na doprovod důvěrníka nebo právo na prohlášení oběti o dopadu trestné činnosti do jejího dosavadního života pak české právo neznalo.³⁶ Účel tohoto zákona v něm není výslovně uveden, nicméně z jeho zákonných ustanovení je zřejmé, že zákon má za cíl zlepšit postavení obětí trestných činů, a to jak v rámci trestního řízení, tak i mimo něj, stejně jako je patrná snaha o citlivé zacházení s těmito osobami ze strany orgánů činných v trestním

³² JELÍNEK, J.; PELC, V.; DANKOVÁ, K. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2014, s. 13.

³³ KALIBOVÁ, K.; HOUŽVOVÁ, M. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 9.

³⁴ Úřední věstník Evropské unie C 115, svazek 53 ze dne 4. 5. 2010. [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:115:FULL&from=GA>.

³⁵ KALIBOVÁ, K.; HOUŽVOVÁ, M. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 9.

³⁶ Srov. JELÍNEK, J.; PELC, V.; DANKOVÁ, K. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2014, s. 14.

řízení a o respektování jejich důstojnosti.³⁷ „Nová právní úprava zásadně zasahuje do tří oblastí. V první řadě zákon o obětech obsahuje široce pojatý katalog práv obětí (hlava II), za druhé garantuje peněžitou pomoc obětem (jako jedno z práv obsažených v hlavě II) a na závěr vymezuje vznik a působení subjektů, které mají obětem poskytovat podporu a pomoc (hlava III).“³⁸ Není však účelem této kapitoly seznámit čtenáře podrobně se zákonem o obětech trestných činů, nýbrž jen vymezit pojem a postavení oběti trestného činu v návaznosti na pojem poškozeného a rovněž poukázat na provázanost trestního řádu s tímto zákonem, když přijetí zákona o obětech trestných činů mělo za následek novelizaci trestního řádu tak, aby byly oba zákony v souladu.

Při srovnávání pojmu a postavení oběti a poškozeného musíme mít tedy na zřeteli jejich práva procesního charakteru, stejně tak práva mimoprocesní povahy, která jsou upravena v jiném předpise než v trestním řádu.³⁹ „Termín oběť je užší v tom, že nezahrnuje právnické osoby, širší v tom, že se za oběť považují i někteří pozůstalí po oběti.“⁴⁰ Právnické osoby nemohou být považovány za oběť, neboť se jedná o právní konstrukce nadané sice právní subjektivitou, nicméně neschopné pociťovat újmu či útrapy způsobené jim trestným činem či následným trestním řízením.

Zmírnění této újmy a pomoc při překonávání následků trestného činu jsou zakotveny zejména v zákoně o obětech trestných činů. Trestní řád však volí jiný náhled na osobu dotčenou trestným činem, když na tuto hledí jednak jako na toho, kdo má o trestném činu ve většině případů nejvíce informací, přičemž její výpověď je důležitým podkladem pro soudní rozhodnutí, jednak jako na toho, kdo v rámci trestního řízení uplatňuje svá práva a povinnosti jako strana trestního řízení.⁴¹ „Obecně osoba poškozeného, tedy nikoli jen oběti trestného činu, bývala a stále ještě bývají vnímány spíše jako pramen důkazu, kdy zájem poškozených, potažmo obětí je podřízen zájmu státu na vyšetření a odhalení trestné činnosti,(...) Práva

³⁷ DURDÍK, T.; ČÍRTKOVÁ, L.; HÁKOVÁ, D.; VITOUŠOVÁ, P. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 4.

³⁸ KALIBOVÁ, K.; HOUŽVOVÁ, M. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 9.

³⁹ Právo oběti na peněžitou pomoc ze strany státu je obsahem zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Sociální služby jsou obětem poskytovány na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁴⁰ GRIVNA, T. *Zákon o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, J.; GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 25. Stejně srov. GRIVNA, T. in GRIVNA, T.; ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

⁴¹ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 12.

a povinnosti poškozeného pak končí tam, kde by mohly přesáhnout rámec účelu trestního řízení nebo zpomalit jeho dosažení.“⁴²

Poškozenému se v trestním řízení nahrazuje újma vzniklá v příčinné souvislosti se spáchaným trestným činem, u oběti se dbá na to, aby se předešlo druhotné újmě na jejích právech. Jelikož oběti uplatňují svá ryze subjektivní práva, která se bytostně dotýkají jejich osoby, nelze taková práva převést na právní nástupce tak, jak je to možné u práv poškozeného.⁴³

Dalším rozdílem v postavení oběti trestného činu a poškozeného je přiznání statutu oběti i v situaci, kdy pachatel trestného činu nebyl zjištěn nebo nebyl odsouzen. *„V případě oběti je rozhodující sociální aspekt, nikoli zajištění jejích práv v procesu odhalování pachatele a jeho postavení před soud.*“⁴⁴ Tato konstrukce vychází ze zjevné logiky, kdy je péče a pomoc poskytována tomu, komu byla trestným činem způsobena újma bez ohledu na osobu pachatele. Stát na sebe totiž bere úlohu toho, kdo se o oběť postará prostředky uvedenými v zákoně o obětech trestných činů, a to již od samého počátku trestního řízení, kdy je potřeba zejména odborné psychologické pomoci nejsilnější, v jeho průběhu i po jeho skončení. Zákon vychází ze zásady formulované v § 3 odst. 1 ZOTČ, který stanoví, že *„každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.*“ Stejně tak vymezením termínů poškozeného a oběti, tedy že poškozeným je ten, komu „bylo“ trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena újma nebo na jehož úkor se pachatel obohatil, a obětí je osoba, které „bylo nebo mělo být“ trestným činem ublíženo, se oběti poskytuje ochrana rovněž za situace, kdy trestný čin skončí ve stádiu pokusu, případně přípravy, a nedojde tak k jeho účinku v podobě újmy.⁴⁵

Zákon o obětech trestných činů obsahuje rovněž rozsáhlý katalog práv, která jsou mimoprocesní povahy, byť některá z nich jsou rovněž implementována do trestního řádu a v něm i rozvedena. Jedná se o právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před druhotnou újmou a právo na peněžitou pomoc.

⁴² VICHEREK, R. *Oběti trestných činů a jejich práva [online]*. Portál epravo.cz, 2013. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>.

⁴³ Srov. § 45 odstavec 3 zákona č.141/1961 Sb., trestní řád.

⁴⁴ RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 237.

⁴⁵ VICHEREK, R. *Oběti trestných činů a jejich práva [online]*. Portál epravo.cz, 2013. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>.

V rámci práva na ochranu před druhotnou újmou si s ohledem na téma této rigorózní práce dovolím poukázat na právo oběti učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život dle § 22 ZOTČ v kterémkoliv stádiu trestního řízení, a to i písemně. Trestní řád v § 43 odst. 4 a následně v § 212a stanoví, že poškozený, který je zároveň obětí, může v hlavním líčení žádat, aby mohl učinit prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život i za situace, kdy již toto prohlášení učinil písemně. Učinit ústní prohlášení musí být poškozenému umožněno nejpozději v závěrečné řeči, čímž dochází k aplikaci zásady ústnosti a bezprostřednosti trestního řízení. Prohlášení v písemné podobě se před soudem provádí jako listinný důkaz. O možnosti učinit takovéto prohlášení je poškozený poučen již policejním orgánem, přičemž je mu vždy předán i formulář, na který toto prohlášení může sepsat. Význam pro rozhodování soudu o nároku poškozeného na náhradu újmy má toto prohlášení právě proto, že mu umožňuje lépe vyhodnotit dopady trestného činu na život oběti, a je tedy vodítkem k určení výše nemajetkové újmy, která je poškozenému v adhezním řízení následně přiznána. Nutno však podotknout, že v praxi se s vyplněným prohlášením o dopadu trestné činnosti lze setkat jen zcela výjimečně, na což může mít vliv i silně formalistické poučování obětí trestného činu o jejich právech, které provádí v první fázi trestního řízení policejní orgán.

1.3 Historický vývoj institutu poškozeného

Historicky je možné institut poškozeného zařadit již do zákonné úpravy rakouského trestního řádu č. 119/1873 ř.z., který byl účinný na území bývalé Československé republiky do 1. 8. 1950 a ve kterém byl poškozený označován jako soukromý účastník neboli adherent. Měl oprávnění v adhezním řízení uplatnit své soukromoprávní nároky, pokud byl přímo poškozen a vznikla mu číselně prokazatelná škoda. Disponoval mnoha právy, z nich nejdůležitější bylo právo nastoupit jako podpůrný žalobce na místo žalobce veřejného, pokud tento ustoupil od stíhání.⁴⁶

Podle trestního řádu z roku 1950 (zákon č. 87/1950 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 8. 1950), byl poškozeným dle § 48 ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. Za poškozeného byla tedy považována ta osoba, která mohla žádat o uplatnění svého nároku v adhezním řízení, a to až do doby, než se soud odebral

⁴⁶ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 6; v podrobnostech viz dále RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 61 a násl.

k závěrečné poradě, přičemž se muselo jednat o nárok uplatnitelný i v civilním řízení. Poškozený měl oprávnění podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nároku nebo proto, že takový výrok nebyl učiněn, když soud také zkoumal, zda neexistuje překážka věci rozhodnuté, tedy zda již o nároku poškozeného nebylo rozhodnuto v civilním řízení.⁴⁷

Trestní řád z roku 1956 (zákon č. 64/1956 Sb. s účinností od 1. 1. 1957) přiznával status poškozeného v § 41 tomu, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li v řízení spoluobviněným. Soud byl povinen zkoumat, zda ve věci neexistuje překážka zahájeného řízení, tedy zda nebylo zahájeno pro stejný nárok občanskoprávní řízení. Poškozený musel žádost učinit nejpozději do zahájení hlavního líčení a nebyl oprávněn podat proti rozsudku odvolání.⁴⁸

Trestní řád z roku 1961 (zákon č. 141/1961 Sb. s účinností od 1. 1. 1962) zakotvil institut poškozeného do § 43. Ve znění účinném do 30. 6. 1990 přiznával postavení poškozeného tomu, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví (bez ohledu na to, zda došlo ke vzniku škody), byla způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Poškozený měl oprávnění činit návrhy na dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. V odstavci 2 bylo jeho oprávnění podat návrh na náhradu škody časově omezeno, neboť ho musel učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování stejně tak, jak je tomu dle účinné právní úpravy. Z návrhu musely být patrný důvody a výše uplatňovaného nároku. Podle odstavce 3 mohl takovýto návrh učinit i prokurátor, pokud to vyžadovala ochrana zájmů společnosti, socialistických organizací nebo pracujících, zejména byla-li škoda způsobena na majetku v socialistickém vlastnictví. Tento třetí odstavec byl novelou provedenou zákonem č. 178/1990 Sb. ze zákona odstraněn.

Další změnu zaznamenal § 43 TR s účinností od 1. 1. 2002 na základě novely trestního řádu, zákona č. 265/2001 Sb., když byl do něj včleněn nový odstavec 2, který obsahoval negativní vymezení poškozeného. Za poškozeného nebyl považován ten, kdo se sice cítil být

⁴⁷ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 6-7-8; v podrobnostech viz RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 134 a násl.

⁴⁸ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 8-10; v podrobnostech viz RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 159 a násl.

trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklou újmu nezpůsobil pachatel nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Toto negativní vymezení poškozeného vzbudilo mezi akademiky debatu, zda tím nedošlo k zúžení pojmu poškozeného.⁴⁹ Cílem této úpravy však bylo pouze zpřesnění postavení poškozeného, ke zúžení pojmu samotného ale nedošlo, neboť i v dosavadním pojetí musela být škoda v příčinné souvislosti s trestným činem, a zároveň jako nutná podmínka muselo přistoupit zavinění pachatele.⁵⁰ Novinkou byla možnost vzdát se procesních práv náležejících poškozenému, a to výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení.

Tato novela dále přinesla poměrně rozsáhlé rozšíření práv poškozeného. Z těchto považují za nutné zmínit zrušení omezení poškozeného vystupovat jako strana v řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, když do té doby o přípustnosti účasti poškozeného v řízení před krajským soudem rozhodoval právě soud podle povahy projednávané věci.⁵¹ V reakci na odstranění tohoto protiústavního ustanovení z trestního řádu bylo přijato nové znění § 44 odst. 2 TŘ, které řešilo situaci s mimořádně vysokým počtem poškozených v trestním řízení, na kterou zřejmě cílilo zrušené ustanovení, kdy výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání. Soud má oprávnění v takovém případě rozhodnout, že poškození mohou svá práva vykonávat jen prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Zákon stanovil jejich maximální počet na šest a upřesnil také další podmínky jejich výběru.

Možnost uplatnit nárok poškozeného na náhradu nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení byla do trestního řádu včleněna až zákonem č. 181/2011 Sb., který se stal účinným od 1. 7. 2011. Lze tedy říci, že do té doby bylo možno se takového nároku domáhat jen cestou civilní žaloby, která však pro poškozené mnohdy představovala zátěžovou situaci, které se podrobilo jen minimum z nich, což konstatuje i důvodová zpráva k tomuto zákonu.⁵² Trestní řád začal pracovat s termíny „majetková“ a „nemajetková újma“,

⁴⁹ Srov. JELÍNEK, J., *Poškozený po novele trestního řádu 2001*. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 62-63; JELÍNEK, J. *Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu*. Kriminalistika, 2002, č. 1, s. 29.

⁵⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 518.

⁵¹ Ústavní soud rozhodl svým plenárním nálesem sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 ze dne 31. 1. 2001 o tom, že rozdílné postavení poškozeného před okresními a krajskými soudy je neodůvodněné. Nadto proti takovému rozhodnutí krajského soudu zákon nepřipouštěl stížnost, tudíž bylo nepřezkoumatelné, čímž odporuje také principu předvídatelnosti důsledků právního předpisu a jeho určitosti a srozumitelnosti. Ústavní soud rovněž poukázal na porušení práva na spravedlivý proces, principu rovnosti účastníků a také čl. 38 odstavec 2 Listiny základních práv a svobod, který zaručuje každému, aby jeho věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Pro další argumentaci viz citovaný náleze.

⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

kopíroval tedy pojmy užívané v občanském zákoníku.⁵³ V novém znění odstavce 3 zákon umožnil poškozenému navrhnout, aby byla obžalovanému v odsuzujícím rozsudku uložena povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, případně vydat bezdůvodné obohacení, které na jeho úkor obžalovaný získal. Náležitosti návrhu zůstaly nezměněny, bylo tedy nutné uvést, z jakých důvodů a v jakém rozsahu je nárok uplatňován.

Terminologickou změnu § 43 odst. 1 TŘ přinesla novela provedená zákonem č. 193/2012 Sb., která do trestního řádu od 1. 9. 2012 opět vrátila termín „majetková škoda“ oproti termínu „majetková újma“ používaném v krátkém období od 1. 7. 2011 do 31. 8. 2012.⁵⁴ V souvislosti se zavedením nových druhů odklonů poškozenému přiznala právo zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu a s tím související právo zúčastnit se také veřejného zasedání o schválení této dohody. Upřesnila také, že návrh podle odstavce 3 musí být v případě sjednání dohody o vině a trestu učiněn nejpozději při prvním jednání o takové dohodě.

Novela trestního řádu, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, uložila poškozenému, aby důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení doložil, o čemž musí být poškozený poučen. Pokud není pro rozhodnutí o nároku poškozeného ve spisovém materiálu dostatečný podklad, přičemž tomu nebrání důležité důvody, například potřeba vyhlásit rozsudek nebo vydat trestní příkaz bez zbytečných průtahů, musí soud poškozenému sdělit, jakým způsobem může podklady doplnit, a za tím účelem mu poskytne přiměřenou lhůtu. V reakci na nutnost propojit zákonnou úpravu trestního řízení se zákonem o obětech trestných činů byl do § 43 včleněn nový odstavec 4, který poškozenému, který je zároveň obětí trestného činu, umožnil v kterémkoli stádiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život, a to i písemně.

Poslední novelizací týkající se poškozeného prošel trestní řád s účinností od 1. 1. 2018 zákonem č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení, který dopadá na situace, kdy je obžalovaný stíhán pro trestný čin, kterým byla způsobena majetková škoda, nemajetková újma či získal bezdůvodné obohacení, a v tomto řízení dojde k jeho odsouzení a uložení majetkové sankce. Poškozený může následně žádat Ministerstvo spravedlnosti o uspokojení jeho nároku z peněz získaných

⁵³ GIBALOVÁ, D. *Náhrada nemateriální újmy v trestním řízení*. In JELÍNEK, J, GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 69.

⁵⁴ Trestní řád však v § 228 v tomto rozhodném období od 1. 7. 2011 do 31. 8. 2012 pracoval s termínem majetková škoda, čímž došlo k terminologické nesouladnosti s § 43 odst. 1 TŘ, který užíval pojem majetková újma.

výkonem uložené majetkové sankce, o čemž musí být poučen (§ 46 TŘ). Ustanovení § 43 odst. 1 TŘ bylo na základě této novely upřesněno v tom smyslu, že jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ, rozumí se pro účely tohoto zákona majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, i dlužné výživné.

1.4 Práva a postavení poškozeného v trestním řízení

Po roce 1989 zpočátku docházelo převážně k rozšiřování a prohlubování práv osoby, proti níž se trestní řízení vedlo, přičemž postavení poškozeného bylo upevňováno jen okrajově.⁵⁵ K významným změnám v jeho postavení v trestním řízení dochází v posledních dvaceti letech, kdy můžeme sledovat pozvolné rozšiřování jeho práv s tím, jak se i poškozený dostává do ohniska zájmu orgánů činných v trestním řízení. Je to totiž právě on, kdo nejvíce pociťuje zásah do svých práv spáchaným trestným činem a v jeho souvislosti.

Důležitost postavení poškozeného je zdůrazněna i tím, že mezi zásady trestního řádu byl s účinností od 1. 8. 2013 včleněn nový odstavec (§ 2 odst. 15)⁵⁶, který uvádí, že „*orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému úplné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému při šetření jeho osobnosti.*“ Na uplatnění této zásady však mají nárok dle jazykového výkladu pouze ti poškození, kteří jsou nositeli nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.⁵⁷ Na druhou stranu je třeba uvést, že Ústavní soud konstatoval, že úprava práv poškozeného v trestním řádu nezakládá poškozenému ústavní právo, aby proti jiné osobě, tedy osobě pachatele, v rámci trestního řízení byla uplatněna trestněprávní satisfakce. Rovněž zdůraznil, že v trestním řízení nestojí na prvním místě věc a právo poškozeného, ale stále je nejdůležitější věc a právo státu, který má ve veřejném zájmu stíhat a odsoudit to jednání, které zákon označuje za trestné.⁵⁸

Cílem této kapitoly není zevrubná analýza všech práv, která poškozenému náleží, neboť takovými výklady se zabývá nejedna monografie,⁵⁹ nýbrž upozornit především

⁵⁵ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 9.

⁵⁶ Zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů.

⁵⁷ JELÍNEK, J. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 243.

⁵⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17.

⁵⁹ Například RŮŽIČKA, M., František PŮRY F., ZEŽULOVÁ J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007, JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998 a LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994.

na ta procesní práva poškozeného, která se dotýkají uplatňování jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v souladu s vymezením tématu této rigorózní práce. Je nutné zdůraznit, že každému poškozenému nenáleží stejný rozsah těchto práv, když je to právě poškozený uplatňující v adhezním řízení nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, komu přísluší nejširší okruh procesních práv.

Základní výčet práv poškozeného je uveden v § 43 odst. 1 TŘ a patří do něj zejména právo učinit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Toto ustanovení se v celém rozsahu uplatní rovněž v řízení o trestních věcech mladistvých pachatelů i v řízení proti právníckým osobám.⁶⁰ Další práva jsou pak v trestním řádu zakotvena rozptýleně na mnoha místech.

Důležitým právem poškozeného je rovněž možnost výslovně se vzdát procesních práv, nikoli však těch hmotněprávních, přiznaných mu zákonem v souladu s § 43 odst. 5 TŘ, tedy tato práva v trestním řízení nevykonávat, přičemž k jejich výkonu nesmí být žádným orgánem činným v trestním řízení nucen.⁶¹ „Vzdání se procesních práv neznamena naproti tomu vyloučení uplatnění § 46 o poučení poškozeného o jeho právech, neboť zde jde především o povinnost orgánů činných v trestním řízení.“⁶² Z logiky věci samozřejmě plyne, že svých práv se poškozený nemůže účinně vzdát dříve, než mu vzniknou.⁶³ P. Šámal⁶⁴ dovozuje, že vzdát se těchto práv nelze jen zčásti, když takovýto postup trestní řád nepředpokládá, nadto jde o natolik komplexní a provázaná práva, že by to ani nebylo reálně možné. Na nemožnost vzdát se jen některých práv poškozeného usuzuje také M. Růžicka.⁶⁵ Opačného názoru je J. Jelínek, dle kterého není vyloučeno, aby se poškozený vzdal všech, nebo i jen některých práv.⁶⁶ Přikláním se k názoru J. Jelínka, neboť takový postup není zákonem zapovězen, byť jej výslovně nepředpokládá. Tento argument vyslovený P. Šámalem

⁶⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 509.

⁶¹ Před novelou z roku 2001 již J. Jelínek vyvozoval, že účast poškozeného na trestním řízení není povinná a nelze ho k uplatňování jeho procesních práv nutit, může od jejich výkonu upustit. I za této situace ho však orgány činné v trestním řízení vyrozumívají o určitých úkonech a doručovat mu i některé písemnosti. Viz JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 41.

⁶² ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 526.

⁶³ DURDÍK, T., k § 43 in DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

⁶⁴ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 526-527.

⁶⁵ PŮRY, F. In RŮŽICKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 468.

⁶⁶ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou*. 26. Aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008, str. 435.

pak neobstojí také proto, že zákon mimo jiné rovněž nepřepokládá možnost zpětvzetí vzdání se práv poškozeným, byť i tento autor ji připouští. Vzdá-li se poškozený svých práv, postupují orgány činné v trestním řízení tak, jakoby ve věci poškozený nevystupoval. Lze rovněž připustit, že poškozený může vzdání se svých práv vzít zpět. Za této situace by orgány činné v trestním řízení ex nunc s poškozeným opět zacházely s ohledem na jeho postavení v trestním řízení.

Jedním z práv, která náleží právě jen poškozenému uplatňujícímu svůj nárok na náhradu škody, je právo na bezplatné zastoupení, případně na zastoupení za sníženou odměnu dle § 51a odst. 1 TŘ. S tím souvisí rovněž právo podat stížnost proti usnesení o zamítnutí návrhu nebo proti usnesení o zproštění zmocněnce povinnosti zastupovat (§ 51a odst. 6 TŘ). Zákon však toto oprávnění podmiňuje tím, aby zastoupení zmocněncem nebylo zjevně nadbytečné vzhledem k povaze nebo výši uplatňovaného nároku. V případě poškozeného, kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví nebo který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, je právo na bezplatnou obhajobu nebo za sníženou odměnu přiznáno i tehdy, když svůj nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy neuplatní, pokud osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce. Bez splnění těchto podmínek má dle odstavce 2 právo na právní pomoc zmocněnce bezplatně nebo za sníženou odměnu pouze poškozený mladší osmnácti let či zvláště zranitelná oběť. S tímto oprávněním poškozeného souvisí právo žádat o rozhodnutí, aby stát nesl náklady na znalecký posudek, který si poškozený vyžádá, a rovněž právo podat stížnost proti usnesení, kterým této žádosti nebylo vyhověno dle § 151a odst. 2 TŘ.

Na tomto místě je zároveň třeba zmínit, že poškozený má jen jednu povinnost stanovenou trestním řádem, a to povinnost svědčit před soudem v postavení svědka, neboť dle § 97 TŘ má každý povinnost se na předvolání dostavit a vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo o okolnostech důležitých pro trestní řízení, kdy podmínky pro uplatnění práva odepřít výpověď jsou dále konkretizovány v § 100 TŘ. Je totiž stále potřeba mít na mysli fakt, že základním účelem trestního řízení je zjistit trestné činy a jejich pachatele spravedlivě potrestat, k čemuž právě výpověď poškozeného může přispět nejvíce.

Dále jen poškozenému, který řádně uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, soud doručí rozsudek v souladu s § 130 TŘ, a to i za situace, kdy byl vyhlášení rozsudku přítomen. Má-li poškozený zákonného zástupce,

opatrovníka nebo zmocněnce, doručí se rozsudek jen jim (§ 130 odst. 3 TŘ). S tímto právem samozřejmě neoddelitelně souvisí právo podat proti rozsudku odvolání, a to pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení dle § 246 odst. 1 písmeno d), odst. 2 TŘ, tedy i za situace, kdy takový výrok učiněn nebyl, stejně jako z důvodu porušení ustanovení o řízení předcházejícímu rozsudku, pokud mohlo zapříčinit nesprávnost výroku či jeho absenci. Jak je z formulace tohoto zákonného ustanovení zřejmé, poškozenému nepřísluší podávat řádný opravný prostředek do výroku o vině či trestu.

Poškozený, kterému byla trestným činem způsobena škoda, nemajetková újma nebo na jehož úkor obviněný získal bezdůvodné obohacení, může také v souladu s § 47 odst. 2 TŘ žádat, aby byl jeho nárok zajištěn na majetku obviněného. O zajištění musí být vyrozuměn (§ 47 odst. 7 TŘ) a proti tomuto rozhodnutí a rozhodnutí o zrušení zajištění má právo podat stížnost (§ 49 TŘ).

Svá práva související s náhradou majetkové škody, nemajetkové újmy nebo s vydáním bezdůvodného obohacení poškozený nemusí uplatňovat jen v řízení před soudem. Může zasáhnout rovněž do odklonu od trestního řízení, kterým je i narovnání, neboť mu trestní řád dává v § 309 odst. 1 právo vyslovit souhlas se schválením narovnání soudem a v přípravném řízení státním zástupcem.

Poškozený má rovněž právo být upozorněn v rámci vyrozumění či předvolání k hlavnímu líčení, že nedostaví-li se k němu, bude soud o jeho nároku rozhodovat na podkladě jeho návrhů obsažených v listinách, které jsou již založeny ve spise.

Při ukládání trestních sankcí musí dle § 38 odst. 3 TZ mít soud na paměti ochranu zájmů poškozeného a uložit takovou trestní sankci, která nebude mít vliv na schopnost obviněného uhradit nárok poškozeného. Při ukládání trestů majetkové povahy má soud povinnost přihlídnout k tomu, zda obviněný získal nebo se snažil trestným činem získat majetkový prospěch (§ 39 odst. 7 TZ). Pokud byl v řízení uložen trest peněžitý, práva poškozeného jsou chráněna prostřednictvím § 343 odst. 3 TŘ, neboť peněžitý trest nesmí být předán k vymáhání, pokud by tím bylo zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozenému.⁶⁷

Jako poslední z práv poškozeného v souvislosti s uplatňováním jeho nároků na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení zmíním

⁶⁷ BERKOVÁ, I. Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku. Trestněprávní revue, 2017, č. 6, s. 143.

právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jeho nároku v adhezním řízení včetně nákladů, které mu vznikly tím, že se v adhezním řízení nechal zastoupit zmocněncem, pokud mu byl alespoň z části nárok přiznán, jak je zakotveno v § 154 TŘ. Nebyl-li mu nárok přiznán ani z části, má toto právo na úhradu účelných nákladů také, avšak soud rozhodne pouze na jeho žádost za podmínky, že tomu nebrání povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného.⁶⁸

S rozšiřováním práv poškozených a jejich silícím vlivem na trestní řízení souvisí velký tlak a odpovědnost zejména soudců na řádné poučování poškozených ohledně jejich práv a na jejich případné uplatňování. Je pravdou, že jsem se v praxi nesetkala s mnoha případy, kdy by poškození měli zájem do řízení skutečně aktivně vstupovat, případně uplatňovat svá práva v průběhu trestního řízení, zejména v hlavním líčení. Často jediným právem, které poškození využívají, bývá uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 TŘ). I v této otázce se však lze ne ojediněle setkat s odevzdaností poškozených v tom smyslu, že svůj návrh učiněný v přípravném řízení berou zpět, mnohdy s komentářem, že stejně ví, že od obžalovaného „nikdy žádnou náhradu neuvidí.“ Toto však úplně neplatí tehdy, pokud poškození uplatňují právě nárok na náhradu nemajetkové újmy, neboť takový nárok vyžaduje od poškozených mnohem větší iniciativu a nároky, než například nárok na náhradu majetkové újmy, když tato bývá obvykle součástí skutkové věty, tudíž prokazována orgány činnými v trestním řízení co do výše v ní uvedené. Tudíž jsou návrhy poškozenými podávány v situaci, kdy tito skutečně chtějí svým návrhem iniciovat adhezní řízení a v tomto řádně pokračovat.

Poškozený bývá ze strany policie seznámen se svými právy zejména prostřednictvím tiskopisů. Tuto praxi je však nutné podrobit kritice, neboť poškozeným a zejména obětem trestné činnosti by měla být jejich práva vysvětlena ústně a citlivě s ohledem na jejich postavení a možnost jejich ohrožení sekundární viktimizací. Poškození jsou pak dále obeznámeni s jejich právy soudem v rámci hlavního líčení, pokud se ho účastní. V tomto případě jsou jim jejich práva předestřena přímo soudcem, když tento má dle reakcí poškozeného možnost odhadnout, zda je mu třeba práva vysvětlit lépe spíše laicky tak, aby jejich obsahu skutečně porozuměl. V tomto směru je zajímavé zmínit tendence soudců zjistit stanovisko poškozeného k uplatňování jeho práv v řízení, případně zda se hodlá svých práv poškozeného vzdát, jak mu umožňuje trestní řád (§ 43 odst. 5 TŘ). Mám za to, že pokud

⁶⁸ Blíže k tématu nákladů řízení viz kapitolu 2.9 této rigorózní práce.

jsou poškozenému jeho práva soudem citlivě podána a soud zároveň zjistí, zda tato práva hodlá v řízení uplatňovat či nikoli, vede to v řízení k velkému zjednodušení.

Představme si například situaci, kdy je poškozený v řízení vyslýchán rovněž jako svědek. Za této situace by měl být poškozený opatřením předsedy senátu vyzván k opuštění jednací síně před výslechem obžalovaného, čímž bude jeho účast na hlavním líčení omezena. Nepopiratelným právem poškozeného je však také právo být seznámen s výpovědí obžalovaného ještě v průběhu dokazování (§ 202 odst. 6 TŘ), což může vést k velmi komplikovaným situacím. Mělo by být totiž pravidlem pořizovat z hlavního líčení zvukový záznam (§ 55b odst. 1 TŘ). Protokol o průběhu hlavního líčení je však vyhotovován až následně po skončení hlavního líčení. Pokud je věc rozhodnuta při prvním hlavním líčení, je tedy velmi složité poškozeného s výpovědí obžalovaného seznámit. V podstatě přichází v úvahu pouhé konstatování obsahu jeho výpovědi soudcem, přičemž soudce si v takovém případě musí z výpovědi obžalovaného činit poznámky, což je však na újmu koncentrace soudce na samotný obsah výpovědi a zjištění případných rozporů s výpovědí učiněnou v přípravném řízení, které je soud povinen odstraňovat (§ 207 odst. 2 in fine TŘ). Jednodušší je situace, pokud je hlavní líčení odročeno (§ 219 TŘ), neboť pak je možné poškozenému zaslat protokol o hlavním líčení, ve kterém se může s výpovědí obžalovaného seznámit sám. Toliko pouze k nastínění problémů, které s sebou přináší rozšíření práv poškozených v celém trestním řízení. Tímto však zároveň nechci nikterak tvrdit, že by práva poškozených měla být omezena či zúžena, bylo by však vhodné pokusit se v aplikační praxi změnit postupy orgánů činných v trestním řízení, zejména policejních orgánů, aby k nim přistupovali nikoli pouze z pohledu formálního naplnění zákonných požadavků, avšak i prakticky a lidsky.

Na závěr této kapitoly považuji za přínosné zmínit se o specifickém postavení poškozeného v trestním řízení, ve kterém byla obžalovanému uložena majetková trestní sankce⁶⁹, tak, jak vyplývá ze zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů. Tento zákon dle dikce § 2 odst. 1 dopadá na situace, kdy je obžalovaný stíhán pro trestný čin, kterým byla způsobena majetková škoda, nemajetková újma či kterým pachatel získal bezdůvodné obohacení, které představují majetkový nárok poškozeného, a v tomto řízení došlo k odsouzení pachatele v hlavním líčení, veřejném zasedání či trestním příkazem.

⁶⁹ Dle § 2 odst. 1 zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí je za majetkovou trestní sankci považován trest propadnutí majetku, peněžitý trest a peněžité opatření, trest a trestní opatření propadnutí věci, propadnutí náhradní hodnoty, ochranné opatření zabránění části majetku nebo zabránění věci a zabránění náhradní hodnoty, tedy všechny sankce znamenající zásah do majetkové sféry obžalovaného.

Za majetkovou škodu je dle § 2 odst. 2 ZoPPzMTS považováno také dlužné výživné v případě spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ. Vyjmuty z působnosti zákona jsou pak sankce uložené rozhodnutím cizího státu, které bylo na území České republiky uznáno. Oprávněným je poškozený s výjimkou státu, který uplatnil svůj majetkový nárok a tento mu byl přiznán zcela nebo z části, přičemž ve zbytku byl odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních⁷⁰, dále ten, kterému byl nárok přiznán v občanskoprávním řízení i ten, vůči němuž bylo pachateli stanoveno výživné v konkrétní výši.⁷¹ Majetkové nároky poškozených jsou dle § 3 odst. 2 ZoPPzMTS pak uspokojovány z peněz získaných výkonem takto uložených majetkových sankcí, případně získaných zpeněžením věcí propadlých nebo zabraných, které je soud povinen zaslat na zvláštní účet zřízený Ministerstvem spravedlnosti (§ 3 odst. 1 ZoPPzMTS). Žádost oprávněný poškozený podává u Ministerstva spravedlnosti do 60 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí v dané trestní věci, respektive do 60 dnů od právní moci rozhodnutí v občanskoprávním řízení, na něž byl poškozený s částí svého nároku odkázán.⁷² Další podrobnosti a postup oprávněného i Ministerstva spravedlnosti upravuje výše citovaný zákon, přičemž vzhledem k tématu práce na tento v podrobnostech odkazují.

⁷⁰ S podmínkou, že do 60 dnů od právní moci takového rozhodnutí podal návrh v občanskoprávním řízení.

⁷¹ Srov. § 3 zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí.

⁷² V podrobnostech viz § 8 odst. 1 zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí.

2. Adhezní řízení

2.1 Pojem adhezní řízení a jeho zásady

Adhezní řízení je specifické řízení, které je součástí řízení trestního, v němž poškozený uplatní svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení vůči pachateli. Netvoří však „žádnou samostatnou, časově, formálně či jinak oddělenou část trestního řízení, ale splývá s ním, zejména ve stádiu dokazování.“⁷³

Adhezní řízení lze chápat v užším smyslu, kdy probíhá pouze v rámci řízení před soudem, a v širším smyslu, kdy zahrnuje rovněž řízení o odklonech jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem, a nejdříve ve všech stádiích trestního řízení.⁷⁴

*„Smysl samotného adhezního trestního řízení spočívá v naplnění podstaty trestního řízení jako nápravy konfliktního stavu způsobeného pachatelem trestného činu poškozenému a vedle projednání věci, vyslovení viny a potrestání tohoto pachatele i záruky rovného postavení poškozeného v trestním řízení a usnadnění získání rozhodnutí o povinnosti škůdce k náhradě škody, případně nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení poškozenému, aniž by muselo být vedeno samotné občanskoprávní řízení.“*⁷⁵

Předmětem adhezního řízení je uplatnění nároku poškozeného na peněžitou náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, způsobeného trestným činem, kterým byl obviněný uznán vinným (§ 228 odst. 1 TŘ). S ohledem na téma této rigorózní práce se budu zabývat pouze náhradou nemajetkové újmy, a to v samostatné části.⁷⁶

Zákonná úprava je obsažena v § 43 odst. 3 TŘ, § 206 TŘ, § 228 TŘ a § 229 TŘ. V těchto ustanoveních jsou uvedena specifika adhezního řízení, když ve zbytku se řídí trestním řádem jako celkem, což vyplývá právě z té skutečnosti, že adhezní řízení je součástí řízení trestního. Tento institut do trestních předpisů vnáší civilní prvek, neboť soud v rámci trestního řízení „rozhoduje o uplatněném nároku na náhradu škody podle hmotněprávních předpisů jiných než trestních (...), ale procesním postupem podle trestního řádu, tedy

⁷³ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 779.

⁷⁴ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 462.

⁷⁵ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016, s. 5.

⁷⁶ Viz část 3. této rigorózní práce.

ve formě trestního řízení.⁷⁷ Analogické použití procesních soukromoprávních předpisů však z podstaty věci přípustné není a soud v řízení vždy postupuje v souladu s trestním řádem.⁷⁸ V podstatě tak supluje řízení občanskoprávní, ve kterém by se o nároku poškozeného rozhodovalo, pouze s tím omezením, že náhrada může být poskytnuta pouze v penězích. Je zcela zřejmé, že to je konstrukce velmi složitá a v praxi přináší velké množství problémů. Důvody, které zákonodárce zřejmě vedly k takovému kroku, jsou však ryze praktické a sledují legitimní cíl, kterým je odlehčit poškozeným tak, aby uspokojení svého nároku mohli dosáhnout dříve i jednodušeji, tedy zejména s vynaložením menšího úsilí i finančních prostředků.

Adhezní řízení odlišuje od řízení trestního zejména skutečnost, že není vedeno soudem z úřední povinnosti, tedy neuplatňuje se v něm zásada oficiality. Může být totiž zahájeno pouze na řádný a včasný návrh poškozeného.⁷⁹ Pokud by ale poškozený svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení neuplatnil, orgány činné v trestním řízení by nedisponovaly žádnou pravomocí k tomu, aby o náhradě rozhodovaly.⁸⁰ Návrhem poškozeného je soud natolik vázán, že jej nemůže překročit, nemůže jej ani zamítnout, a to ani z části.⁸¹

Ze skutečnosti, že v rámci adhezního řízení soud rozhoduje o soukromoprávním nároku poškozeného podle hmotněprávních předpisů jiných než trestních, plyne závěr, že uplatnění nároku v adhezním řízení není pro poškozeného jediným prostředkem k dosažení odškodnění.⁸² Poškozený má totiž zásadně možnost domoci se svého nároku prostřednictvím soukromoprávní žaloby. Jelikož soud není povinen uplatněný nárok poškozenému vždy přiznat, jak vyplývá ze zákonné úpravy, nemůže rozhodnutím o odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních dojít ani k zásahu do jeho základních práv. Ve svém důsledku tedy nemůže poškozený jako stěžovatel podat k Ústavnímu soudu individuální ústavní stížnost směřující do výroku o odkázání na řízení ve věcech občanskoprávních, a to právě proto, že na toto řízení se může poškozený obrátit a svůj nárok tam uplatnit. Poškozený tudíž nevyčerpal všechny možnosti, jak se domoci svého práva.⁸³

⁷⁷ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 460.

⁷⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489/2003.

⁷⁹ Viz § 43 odst. 3 TŘ.

⁸⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17.

⁸¹ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2832, 2847-2848.

⁸² Srov. § 229 TŘ.

⁸³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17.

Výrok učiněný v adhezním řízení dle § 228 odst. 1 TŘ je nutno odlišovat od těch, které může rozsudek rovněž obsahovat a které mají spojitost s náhradou škody, nemajetkové újmy či vydáním bezdůvodného obohacení. Jedná se o výroky, kterými soud uloží obviněnému, aby dle svých sil odčinil majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení, které trestným činem způsobil, při ukládání trestu obecně prospěšných prací (§ 63 odst. 2 TŘ), také při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody (§ 82 odst. 2 TZ), k podmíněnému trestu odnětí svobody s dohledem (§ 85 odst. 2 TZ), při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 odst. 3 TZ) a nakonec také při podmíněném zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 4 TŘ). Tyto výroky mají totiž pouze výchovný charakter, neboť podněcují obviněného k tomu, aby se aktivně snažil odčinit následky svého protiprávního jednání. V řízení proti mladistvému má obdobný charakter výchovná povinnost dle § 18 odst. 1, písm. e) ZSM.⁸⁴ Takto uloženou povinnost však nelze po odsouzeném vymáhat, resp. rozhodnutí obsahující takový výrok není pro poškozeného exekucním titulem.⁸⁵

2.1.1 Vztah adhezního řízení k řízení civilnímu

Adhezní řízení sice probíhá v rámci řízení trestního a je jeho součástí, má však významný přesah do řízení jiných, který vyplývá zejména ze skutečnosti, že v něm poškozený uplatňuje svůj soukromoprávní nárok, který soud posuzuje na základě hmotněprávních předpisů soukromého práva.

Nic nebrání poškozenému v tom, aby stejný nárok uplatnil nejprve v civilním řízení a posléze rovněž v řízení adhezním. Trestní řád totiž nezná překážku litispendence.⁸⁶ Takový postup je však vyloučen, pokud již o jeho nároku bylo rozhodnuto, a to jak pravomocně, tak i nepravomocně (§ 44 odst. 3 TŘ).⁸⁷ Naopak uplatnění nároku v řízení adhezním je překážkou pro uplatnění toho samého nároku v rámci řízení civilního (§ 83 OSŘ). Překážka litispendence tedy má v tomto případě jen jednostranné uplatnění.⁸⁸

⁸⁴ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 482-483.

⁸⁵ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. 6 Tdo 4/2019, ve kterém je rovněž zdůrazněno, že o řádně uplatněném nároku poškozeného lze rozhodnout pouze podle § 228 a § 229 TŘ a nikoli výrokem podle § 82 odst. 2 TZ.

⁸⁶ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489/2003.

⁸⁷ ZŮBEK, J. *Nárok poškozeného z pohledu trestního, civilního a insolvenčního řízení*. Právní rozhledy, 2014, č. 4, s. 127.

⁸⁸ ŘEZNÍČEK, D. *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. [online]. Portál epravo.cz, 2015. Dostupné z:

Občanský soudní řád v § 135 odst. 1 a 2 stanoví, že soud je vázán rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt, a kdo je spáchal. Zprošťujícím rozsudkem civilní soud vázán není. „*Výrokem o vině je soud vázán a musí z něj vycházet jako z celku a brát v úvahu jeho právní i skutkovou část, která řeší naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu konkrétním jednáním pachatele.*“⁸⁹ V tomto smyslu je civilní soud vázán rovněž v otázce zavinění, jelikož to je znakem skutkové podstaty trestného činu. Výši škody pak samozřejmě civilní soud vázán není, neboť škoda se v trestním řízení dokazuje jen do té míry, kdy tvoří součást skutkové věty odsuzujícího rozsudku (§ 89 odst. 1 písm. e) TR).

Judikatorně již byla rovněž řešena otázka, zda pravomocným rozhodnutím v adhezním řízení, ve kterém byla poškozenému přiznána část jím uplatněného nároku na náhradu nemajetkové újmy, a s jeho zbytkem byl odkázán na jiné příslušné řízení, nevznikla překážka věci rozhodnuté. Nejvyšší soud⁹⁰ se však vyslovil, že nikoli. Takové řešení je zřejmě správné, nicméně nelze se ubránit myšlence, že zejména v případě rozhodování o nároku na náhradu nemajetkové újmy tak dochází ke zdvojování rozhodnutí soudu. Trestní soud totiž rozhodne o výši náhrady ve svém rozhodnutí, přičemž můžeme předpokládat, že rozhodne pouze za situace, kdy má k takovému rozhodnutí všechny relevantní podklady, neboť pokud by tomu tak nebylo, měl by poškozeného s jeho nárokem jako celkem odkázat na jiné řízení.⁹¹ Pokud však poškozenému zcela nevyhoví, ten má možnost „zkusit“, zda soud v řízení civilním či jiném nebude mít na věc názor jiný a zbytek nároku mu nepřizná.

Řádný a včasný návrh poškozeného má významný vliv na běh promlčecích lhůt, když pouze takový návrh má za následek stavení promlčecí lhůty dle § 648 OZ ve spojení s § 652 OZ.

2.2 Subjekty adhezního řízení

Za subjekt řízení je v obecné rovině považován ten, kdo má v řízení vliv na jeho průběh, přičemž mu zákon dává k uskutečňování tohoto vlivu určitá práva procesní povahy, případně mu ukládá procesní povinnosti.⁹² V adhezním řízení jako řízení trestní povahy

<https://www.epravo.cz/top/clanky/adhezni-řízení-aneb-možnosti-poskozeného-domáhat-se-náhrady-skody-nemajetkové-újmy-ci-bezduvodného-obohacení-v-ramci-trestního-řízení-99567.html>.

⁸⁹ KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 273.

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2017, sp. zn. 25 Cdo 1689/2017.

⁹¹ Viz. POLIŠENSKÁ, P. *Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy*. Rekodifikace & Praxe, 2016, roč. 4, č. 5.

⁹² JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 257.

vystupují na jedné straně orgány činné v trestním řízení, které zastupují veřejný zájem. Na druhé straně pak stojí soukromé osoby, které uplatňují nároky na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a dále ty, vůči nimž jsou nároky uplatňovány, tedy obvinění. Přičemž je možno říct, že i přes svou trestní povahu má adhezní řízení ve vztahu mezi těmito dvěma kategoriemi soukromých osob charakter civilního sporného řízení.⁹³

2.2.1 Navrhovatelé

Nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení mají tři skupiny osob. V první řadě je to poškozený (§ 43 odst. 3 TŘ), dále pak ten, na něhož nárok na náhradu škody nebo bezdůvodného obohacení přešel (§ 45 odst. 3 TŘ) a také ten, kdo je povinen k náhradě škody za obviněného (§ 2917 OZ).

Subjektem adhezního řízení je pouze ten poškozený, kterému náleží nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení a který tento nárok řádně a včas uplatnil v trestním řízení. Poškozený není povinen svůj nárok v adhezním řízení uplatňovat osobně, mohou ho za něj uplatnit také další osoby, které k tomu mají oprávnění. Takovou osobou je zmocněnec poškozeného (§ 50 a § 51 TŘ), zákonný zástupce poškozeného a opatrovník (§ 45 TŘ), poslední uvedený při splnění zákonných podmínek. Také stát, respektive správce daně, může v adhezním řízení vystupovat jako poškozený, typicky se tak bude dít v případě trestných činů daňových, poplatkových a devizových. Zásadně nemůže finanční orgán uplatnit náhradu škody spočívající v neodvedení daně v adhezním řízení proti subjektu povinnému k zaplacení daně. Za určitých okolností je to však možné.⁹⁴ Správce daně tedy může uplatnit nárok na náhradu škody tehdy, pokud již není možné, aby získal zkrácené či neodvedené finanční prostředky za pomoci daňověprávních nástrojů, kterými disponuje. Povinným subjektem je obviněný, u něhož lze dovodit postavení ručitele. Tím mohou být všechny osoby v postavení statutárního orgánu všech právnických osob, případně osoby, které vykonávají činnost obdobnou, tedy prokurista, případně likvidátor či opatrovník nebo vlivná osoba dle § 71 ZOK. Nemožnost využití daňověprávních prostředků k získání zkrácené daně může nastat v situaci, kdy daň byla vyměřena, avšak daňový subjekt nemá dostatečný majetek postižitelný daňovou exekucí, případně pokud daň

⁹³ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 32.

⁹⁴ Viz usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 15 Tdo 902/2013.

nebyla stanovena vůbec a její vyměření či doměření již není možné, například z důvodu uplynutí prekluzivní lhůty (§ 148 odst. 1 DR) nebo zániku právnické osoby.⁹⁵

Trestní řád v § 45 odst. 3 stanoví, že „jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce.“ Zákon tedy výslovně vylučuje z právního nástupnictví toho, na koho by mělo přejít právo na náhradu nemajetkové újmy.

Za jiného je povinna plnit fyzická nebo právnická osoba, která použila obviněného z trestného činu při své činnosti (§ 2914 OZ), a dále osoby, které převzaly od poškozeného věc k splnění závazku (§ 2944 OZ), nebo osoby, které poškozenému uhradily škodu na věci odložené, umístěné, či vnesené (§ 2945 OZ a § 2946 OZ). Tyto osoby mají následně vůči pachateli postih, který představuje jejich nárok na náhradu škody, kterého se mohou domáhat v adhezním řízení.⁹⁶

Uplatňuje-li však nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení osoba, které toto právo nepřísluší, musí soud na tuto situaci procesně reagovat. Zákonný podklad pro takovéto rozhodnutí soudu je dán v § 206 TR.⁹⁷

Typicky bývá takto rozhodováno například v případě přečinu zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. V naprosté většině případů se totiž rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče a k jehož rukám má povinný rodič hradit výživné, připojí se svým nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení. Soud pak řeší dvě roviny problémů. V první řadě z formálního hlediska není poškozeným tento rodič, avšak samotné dítě v řízení zastoupené svým zákonným zástupcem, v druhé řadě se jedná právě o nárok, o němž bylo již v drtivé většině případů rozhodnuto v rámci opatrovnického řízení, tedy poškozený již disponuje exekučním titulem.⁹⁸

Dalším problematickým okruhem jsou pracovněprávní vztahy, kdy zejména zdravotní pojišťovny uplatňují svůj regresní nárok na náhradu škody na zdraví vůči obviněnému, který svým jednáním škodu přímo způsobil, aniž by braly v potaz, že obviněný vystupoval

⁹⁵ KOSTELANSKÝ, L., PATOČKA, R. *Správce daně jako poškozený v trestním řízení*. Právní rozhledy, 2019, č. 4, s. 136-138.

⁹⁶ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 34.

⁹⁷ Viz kapitola 2.5.1.1 této rigorózní práce.

⁹⁸ V soudní praxi se výše popsaná situace řeší tak, že usnesením, v němž je jako poškozený uvedeno samo nezletilé dítě zastoupené svým zákonným zástupcem, nepřipustí poškozený dle § 206 odst. 4 TR se svým nárokem na náhradu škody k hlavnímu líčení, přičemž může dále v řízení uplatňovat svá další práva příslušející mu jako poškozenému.

jako zaměstnanec a škoda byla způsobena při plnění jeho pracovních povinností.⁹⁹ Svůj nárok vůči obviněnému-zaměstnanci však může uplatnit pouze zaměstnavatel¹⁰⁰ v rámci limitované odpovědnosti dle pracovněprávních předpisů, a to až v okamžiku, kdy mu škoda skutečně vznikla, tedy kdy poskytl plnění třetí osobě. Zdravotní pojišťovna tedy svůj nárok musí směřovat vůči tomuto zaměstnavateli, který ale zároveň není osobou, vůči které je trestní řízení vedeno, tudíž uplatnění tohoto nároku zdravotní pojišťovny v adhezním řízení tak nepřipadá v úvahu.¹⁰¹

Rozhodnutí o tom, že konkrétní fyzická nebo právnická osoba není subjektem adhezního řízení, případně není k trestnímu řízení připuštěna se svým nárokem podle § 206 odst. 3, 4 TŘ má dalekosáhlé důsledky také v otázce promlčení nároku.¹⁰²

2.2.2 Odpůrci

Svůj nárok uplatňuje poškozený vůči té osobě, proti které je vedeno trestní řízení, a to v jakémkoliv jeho stádiu, neboť se vztahuje i na postup před zahájením trestního stíhání.¹⁰³ Je nutné mít na paměti, že v okamžiku připojení se s nárokem proti konkrétní osobě, proti které se vede trestní řízení, není ještě na jisto postaveno, že tato osoba je zároveň pachatelem trestného činu. Ověření této skutečnosti probíhá až v rámci dokazování u hlavního líčení, přičemž nárok poškozený musí vznést před zahájením dokazování. Proto může být subjektem adhezního řízení jak pachatel trestného činu, tak osoba, proti níž se trestní řízení vede, a tyto osoby nemusí být nutně totožné.¹⁰⁴

Na rozdíl od poškozeného omezeného ve svéprávnosti, který musí svá práva v takovémto případě uplatňovat pouze prostřednictvím svého zákonného zástupce nebo opatrovníka, náleží odpůrci některá práva i přes jeho omezení ve svéprávnosti (§ 33 odst. 1 TŘ in fine). Tak podle § 33 odst. 1 TŘ se může i jako omezený ve svéprávnosti¹⁰⁵ vyjádřit ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, a k důkazům o nich, nemusí však vypovídat. Dále může uvádět okolnosti a důkazy sloužící

⁹⁹ Dle § 2914 věta první OZ stanoví, že kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám.

¹⁰⁰ Krajský soud v Ostravě v rozsudku ze dne 28. 8. 2017, sp. zn. 68 To 152/2017, konstatoval nesprávnost postupu Okresního soudu v Přerově, když tento připustil účast poškozených v řízení proti obžalovanému, který za vzniklou škodu neodpovídal přímo, nýbrž jeho zaměstnavatel, neboť soud měl rozhodnout tak, že se poškození dle § 206 odst. 3 TŘ k trestnímu řízení nepřipouští.

¹⁰¹ KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 260.

¹⁰² Viz kapitola 2.5.1.1 této rigorózní práce.

¹⁰³ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 2.

¹⁰⁴ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 38.

¹⁰⁵ Právní úprava svéprávnosti je vymezena v § 55 a násl. OZ.

k jeho obhajobě, může také činit návrhy a podávat opravné prostředky. Má rovněž oprávnění zvolit si obhájce a s ním se radit v průběhu úkonů v trestním řízení, může žádat, aby se tento úkonů v trestním řízení účastnil. Pokud je ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem hovořit bez přítomnosti třetí osoby.

2.2.2.1 Mladiství

V postavení odpůrce v adhezním řízení se může ocitnout také mladistvý. Právní úprava je obsažena v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti 1. 1. 2004. Tento zákon ve svém § 2 odst. 1 písm. a) vymezuje, že mládeží se rozumí děti a mladiství, přičemž dle písmene b) je za dítě považován ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, a dle písmene c) je mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok věku.

Čin jinak trestný spáchaný dítětem je projednáván v řízení dle občanského soudního řádu, neboť dítě není trestně odpovědné (§ 25 TZ, § 89 odst. 1 ZSM). Provinění (§ 6 ZSM) mladistvého se pak řídí zákonem o soudnictví ve věcech mládeže s jeho specifiky, které akcentují věk pachatelů provinění a možnosti jejich nápravy, oproti trestnímu řádu. Trestní řád se použije tehdy, pokud to zákon o soudnictví ve věcech mládeže nevylučuje (§ 1 odst. 3 ZSM).

Cílem zákonné úpravy je dle § 1 odst. 2 ZSM zejména prevence, snaha o reintegraci mladistvého do společnosti a o odčinění újmy spáchané protiprávním činem mladistvého, na což navazuje zásada dle § 3 odst. 7 ZSM, totiž že *„řízení musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.“* S ohledem na koncept řízení proti mladistvému a jeho smysl a cíle má poškozený odškodnění dosáhnout především prostřednictvím tzv. odklonů, tedy v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 TŘ, narovnání dle § 309 TŘ, případně odstoupení od trestního stíhání dle § 70 ZSM. Pokud v rámci těchto postupů k odškodnění, případně satisfakci poškozeného nedojde, tento může postupovat dle trestního řádu a žádat uspokojení svého nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v rámci adhezního řízení.¹⁰⁶

¹⁰⁶ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 39.

2.2.2.2 Právnícké osoby

S účinností od 1. 1. 2012 lze vedle fyzických osob stíhat rovněž osoby právnické, a to na základě zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, kterým byla zavedena jejich tzv. pravá trestní odpovědnost.¹⁰⁷ Rovněž právnická osoba může být v rámci adhezního řízení zavázána k náhradě škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, které způsobila svým protiprávním jednáním.¹⁰⁸

Co se týče adhezního řízení, použití příslušných ustanovení trestního řádu není v zákoně o odpovědnosti právnických osob vyloučeno. V souladu s § 1 odst. 2 ZTOPO se tedy užije na řízení proti právnickým osobám trestní řád, tedy i ustanovení týkající se adhezního řízení, neboť to není z povahy věci vyloučeno. Trestněprávní odpovědnost je však dle § 6 odst. 1 ZTOPO vyloučena u České republiky a územních samosprávných celků při výkonu veřejné moci, stejně tak v případě, pokud spáchala trestný čin v jejich zájmu nebo v rámci jejich činnosti osoba uvedená v § 8 odst. 1 ZTOPO. Toto vyloučení odpovědnosti má tedy za následek nemožnost uplatnění nároku poškozeného v rámci adhezního řízení vůči této osobě.

Dalším specifikem řízení proti právnickým osobám je taxativně uvedený výčet trestných činů, pro které může být právnická osoba stíhána (§ 7 ZTOPO), přičemž tento je negativní, tedy stanoví, pro které trestné činy stíhána být nemůže.¹⁰⁹ Na rozdíl od trestního řízení proti fyzické osobě je však okruh osob, proti kterým je možno vést adhezní řízení širší, když zákon stanoví, že trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce (§ 10 odst. 1 ZTOPO). U fyzické osoby není takovýto přechod možný, neboť trestní zákoník v § 22 specifikuje, kdo je pachatelem trestného činu, přičemž se musí jednat o osobu, která „svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“ Pokud taková osoba zemře nebo je prohlášena za mrtvého, trestní řízení musí být zastaveno v souladu s § 11 odst. 1 písm. e) TŘ, neboť trestní stíhání je v takovémto případě nepřipustné.

Specifikum řízení proti právnickým osobám vykazuje také jejich vystupování vůči orgánům činným v trestním řízení, které upravuje § 34 ZTOPO. Ten v odstavci 1 stanoví, že za právnickou osobu je oprávněn činit úkony ten, kdo tak může činit v řízení podle

¹⁰⁷ JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007, s. 22.

¹⁰⁸ Srov. § 1 odst. 2 ZTOPO, přičemž tento zákon nevylučuje použití ustanovení týkajících se adhezního řízení a aplikace těchto ustanovení není vyloučena ani povahou adhezního řízení, když právnická osoba může být nositelem povinnosti k náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.

¹⁰⁹ Negativní výčet zavedla novela č. 183/2016 Sb., s účinností od 1. 12. 2016.

občanského soudního řádu. Tato osoba musí své oprávnění prokázat, což se zpravidla děje výpisem z obchodního rejstříku. I právnická osoba je oprávněna nechat se zastupovat zmocněncem, kterému za tím účelem udělí plnou moc, a to buď písemnou formou, nebo ústně do protokolu. Zmocněncem pro řízení může právnická osoba zvolit pouze jednu osobu, jen jedna osoba může za právnickou osobu činit úkony v řízení. V § 34 odst. 4 ZTOPO se rovněž upravuje neslučitelnost určitých postavení v rámci trestního řízení, tedy úkony za právnickou osobu nemůže činit ten, kdo vystupuje jako obviněný, poškozený nebo svědek. Pokud je takováto skutečnost v průběhu řízení zjištěna, soud vyzve právnickou osobu, aby učila jinou osobu, která za ni bude činit v řízení úkony a stanoví mu lhůtu zpravidla sedmi dnů. Pokud taková osoba určena není, případně pokud právnická osoba nemá osobu způsobilou k úkonům v řízení, případně pokud právnické osobě nelze doručovat písemnosti, ustanoví předseda senátu a v přípravném řízení soudce právnické osobě opatrovníka, a to s jeho souhlasem (§ 34 odst. 5 ZTOPO). Všechny výše zmíněné osoby, které mají oprávnění činit za právnickou osobu v řízení úkony, v něm mají také stejná práva a povinnosti jako ten, proti komu se trestní řízení vede (§ 34 odst. 6 ZTOPO).

Výjimečné postavení poškozeného i v řízení proti právnickým osobám se zdůrazňuje v § 14 odst. 3 ZTOPO, když soud musí při ukládání trestních sankcí přihlídnout k důsledkům, které ta konkrétní trestní sankce bude mít na třetí osoby, zejména na poškozené, což je zásada vyjádřená rovněž v trestním zákoníku v § 38 odst. 3.¹¹⁰ Jelikož poškozený v rámci adhezního řízení může žádat o náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v penězích, je tato zásada zvláště zdůrazněna v § 18 odst. 1 ZTOPO, neboť peněžitý trest nesmí být uložen na újmu práv poškozeného. Pokud by tedy uložení peněžitého trestu právnické osobě mohlo ohrozit odškodnění poškozeného, takový trest nesmí soud uložit. Soud tedy musí vždy zvážit, kolik poškozených v řízení vystupuje, v jaké výši jsou jejich nároky na náhradu škody, nemajetkové újmy či rozsah bezdůvodného obohacení a jaká je majetková bilance obviněné právnické osoby.¹¹¹

2.3 Zahájení řízení – uplatnění nároku poškozeným

Jak již bylo zmíněno výše, adhezní řízení představuje výjimku ze zásady oficiality, a není tedy zahajováno z úřední povinnosti, nýbrž pouze na základě návrhu poškozeného. Takový návrh pak musí splňovat určité podmínky, které jsou na něj kladeny trestním řádem.

¹¹⁰ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 42.

¹¹¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 369.

Pro to, aby soud mohl o nároku poškozeného rozhodovat, je zásadní, aby byl nárok poškozeným uplatněn způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o tom, že poškozený požaduje náhradu, řádně a včas a vůči konkrétní osobě. Tyto podmínky mají povahu procesní.

Poškozený může vzít svůj návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení zpět, a to v kterémkoli stádiu trestního řízení. Může tak učinit písemně v rámci podání adresovaného jakémukoliv orgánu činnému v trestním řízení, případně rovněž ústně do protokolu o hlavním líčení, případně o veřejném zasedání konaném o odvolání. V takovém případě soud zpětvzetí návrhu zaprotokoluje a dále postupuje tak, jako by návrh učiněn nebyl, tedy o něm vůbec nerozhodne, a to ani odkazem na řízení ve věcech občanskoprávních, případně jiné řízení.¹¹² V praxi se stává, že poškozený soudu písemně sdělí, že škoda byla zcela uhrazena. Neobsahuje-li však takovýto přípis rovněž výslovné zpětvzetí nároku, soud nemá jinou možnost, než rozhodnout tak, že poškozeného odkáže s nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.

2.3.1 Nárok uplatněný řádně

Trestní řád v § 43 odst. 2 věta třetí stanoví, že z návrhu musí být patrný důvod a výše uplatňovaného nároku. Co se týče uvedení důvodů, v praxi běžně postačí tvrzení, že skutkem, pro který je trestní řízení vedeno, poškozenému vznikla škoda, nemajetková újma či se na úkor poškozeného obviněný bezdůvodně obohatil.¹¹³ Bližší rozvádění není zpravidla potřeba, neboť tyto okolnosti jsou patrné z obžaloby, případně návrhu na potrestání. Zákon však vychází z předpokladu, že poškozený je povinen tvrdit důvodnost svého návrhu, aby na toto tvrzení byl soud schopen reagovat v průběhu soudního procesu, zejména toto tvrzení podrobit zkoumání v rámci dokazování.¹¹⁴ Nedostatečnost formulace nároků poškozených a důkazních návrhů ze strany poškozených pak byla již mnohokrát judikatorně řešena.¹¹⁵

Aby mohl být uplatněný nárok považován za řádný, musí v něm být bezpodmínečně uvedená částka v penězích, kterou poškozený po obviněném požaduje, jak vyplývá z dikce zákona (§ 43 odst. 3 TŘ). Výše škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení musí

¹¹² LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 346.

¹¹³ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 520; stejně rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62.

¹¹⁴ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 348.

¹¹⁵ Například rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 11. 2015, sp. zn. 3 To 107/2015, rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 3. 2016, sp. zn. 5 To 2/2016.

být určena konkrétní částkou, a to alespoň minimální, přičemž poškozený je oprávněn požadovat také úroky z prodlení (§ 1970 OZ), neboť se jedná o peněžité plnění. Jejich výše se určuje podle nařízení vlády č. 351/2013 Sb. a dle jeho § 2 odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o osm procentních bodů. Co se týče okamžiku začátku prodlení, uplatnění obecné úpravy ohledně ujednání o době plnění dluhu dle § 1958 odst. 1 OZ zpravidla nelze předpokládat, neboť dluh byl způsoben trestnou činností. Lze však uplatnit ustanovení § 1958 odst. 2 OZ, které váže okamžik počátku prodlení na výzvu poškozeného k plnění, kdy obviněný má zásadně plnit bez zbytečného odkladu. Pokud se tak nestane, je v prodlení (§ 1968 OZ). V adhezním řízení lze za výzvu poškozeného k úhradě dluhu považovat jeho návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Pro určení doby, odkdy je obviněný s úhradou dluhu v prodlení, je pak zásadní, kdy se skutečně dozvěděl o tom, že ho poškozený žádá o úhradu. Zpravidla se tak stane při prostudování spisu (§ 166 odst. 1 TŘ), případně v hlavním líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 TŘ).¹¹⁶ Ústavní soud připustil, že úroky z prodlení plynou také v případě náhrady újmy za usmrcení osoby blízké.¹¹⁷

Soud v adhezním řízení nerozhoduje z úřední povinnosti, nesmí tedy překročit návrh poškozeného a přiznat mu více, než bylo žádáno. Výši nároku však může poškozený měnit, a to až do okamžiku, než se soud odebere k závěrečné poradě, a to jak v řízení v prvním stupni, tak v odvolacím řízení.¹¹⁸ Rozšířit nárok poškozený může za splnění podmínky, že obviněnému nebo jeho obhájci je dána možnost se k rozšíření vyjádřit a uplatnit proti němu námítky. Pokud k tomu dojde až v řízení o odvolání, přistupuje zde další podmínka, a to že odvolání bylo podáno poškozeným či státním zástupcem v neprospěch obžalovaného ohledně výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.¹¹⁹ Je tomu tak zejména proto, že na začátku hlavního líčení před zahájením dokazování nemusí mít poškozený veškeré informace o výši mu způsobené škody, nemajetkové újmy či o rozsahu bezdůvodného obohacení, neboť některé skutečnosti rozhodné pro jejich výši mohou vyplynout právě až v průběhu dokazování. Zpravidla tak tomu bude v řízeních, ve kterých poškozený požaduje náhradu nemajetkové újmy, neboť i chování obviněného v průběhu řízení může mít vliv na výši nároku, pokud je toto způsobilé poskytnout poškozenému určitou

¹¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 8. 2013, sp. zn. 8 Tdo 569/2013.

¹¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. II. ÚS 2149/17.

¹¹⁸ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 348.

¹¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 8. 2014, sp. zn. 5 Tdo 797/2014.

satisfakci, ke které by soud při stanovení výše náhrady musel přihlédnout, či naopak výši náhrady zvýšit.¹²⁰ Poškozený tedy může disponovat svým návrhem v tom smyslu, že jej rozšíří¹²¹ či zúží, avšak tyto změny může činit jen ohledně nároku, který jím byl včas a řádně uplatněn a o kterém se řízení vede. Svůj nárok nemůže rozšířit po zahájení dokazování i na další nároky, které včas neuplatnil.¹²²

*„Nárok na náhradu majetkové škody je třeba uplatnit v trestním řízení způsobem a formou, které nevzbuzují pochybnost, že poškozený požaduje náhradu.“*¹²³ V tomto smyslu nelze považovat za řádné uplatnění návrhu, pokud v něm poškozený pouze uvede, že mu vznikla škoda v určité výši, že bude požadovat náhradu v plné výši, že se s nárokem připojí až v řízení před soudem a podobně. Bylo by tedy v rozporu se zákonem, pokud by rozhodnutí soudu obsahovalo výrok o náhradě škody, aniž by byl nárok poškozeného v řízení řádně uplatněn.¹²⁴ Žádná z těchto formulací totiž neobsahuje jasné vyjádření návrhu, aby soud obviněného v odsuzujícím rozsudku zavázal k náhradě škody, nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení. Pokud tedy není návrh formulován jasným způsobem, má soud povinnost poškozeného nejpozději před zahájením dokazování v hlavním líčení, tedy před započítáním výsledku obžalovaného, poučit o tom, jakým způsobem má být doplněn a jaké jsou povinnosti poškozeného také vzhledem k prokázání důvodnosti návrhu (§ 46 TŘ). Neodstraní-li poškozený nedostatky návrhu co do jeho určitosti v této fázi řízení, má to za následek, že soud o tomto nezpůsobilém návrhu vůbec nerozhodne, a to ani odkazem na občanskoprávní řízení (§ 229 TŘ).¹²⁵

2.3.2 Nárok uplatněný včas

Trestní řád v ustanovení § 43 odst. 3, věta druhá, požaduje, aby poškozený svůj nárok uplatnil nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 TŘ). Pokud v řízení není nařízeno hlavní líčení a věc je rozhodnuta formou trestního příkazu, lze nárok uplatnit pouze v době před jeho vydáním (§ 314f odst. 1 TŘ).

¹²⁰ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 348.

¹²¹ Rozšířit svůj návrh může za podmínky, že je obviněnému nebo jeho obhájci dána možnost se k tomu vyjádřit a uplatnit proti němu námitky. V řízení o odvolání je při rozšíření nároku nadto nutné splnit další podmínku, a to že bylo podáno odvolání v neprospěch obžalovaného ohledně výroku o nároku poškozeného. Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 8. 2014, sp. zn. 5 Tdo 797/2014.

¹²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018.

¹²³ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 345.

¹²⁴ Rozsudek senátu Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002.

¹²⁵ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 345.

V případě, že je sjednána dohoda o vině a trestu, musí poškozený návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2 TŘ). Jelikož se jedná o lhůtu procesní, trestní řád neumožňuje rozhodnout o jejím navrácení dle § 61 odst. 1 TŘ, a to ani za situace, kdy soud prvního stupně pochybí a nevyrozumí poškozeného o konání hlavního líčení řádně a včas, jak soudu ukládá ustanovení § 198 odst. 2, věta první TŘ. Institut navrácení lhůty totiž dopadá jen na situace, kdy je zmeškána lhůta k podání opravného prostředku.¹²⁶ Ústavní soud vyslovil názor, že včasný je i takový návrh, který byl soudu doručen dvacet čtyři minut před zahájením hlavního líčení, a tudíž nebyl založen ve spisu a jeho obsah nebyl konstatován před zahájením dokazování, nýbrž až dodatečně při druhém hlavním líčení s umožněním, aby strany učinily návrhy na dokazování s ohledem na podaný návrh.¹²⁷

O návrhu poškozeného, který nebyl podán včas, soud rozhodne tak, že poškozeného nepřipustí s nárokem k hlavnímu líčení podle analogie k § 206 odst. 3 TŘ.¹²⁸

Hovoříme-li zde o poškozeném, rozumí se jím také všechny osoby, které mohou za poškozeného a jeho jménem návrh učinit, tedy rovněž zákonný zástupce poškozeného, opatrovník, zmocněnec a právní nástupce.

Co se týče okamžiku, od něhož je možno návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení učinit, tento není zákonem nijak stanoven. Lze tak dojít k závěru, že návrh je možno podat v jakémkoliv stádiu trestního řízení. Nejdříve se tak může stát při podání trestního oznámení (§ 59 TŘ).¹²⁹ Již v tomto okamžiku by měl být totiž poškozený vyslechnut ohledně toho, zda žádá, aby o jeho nároku rozhodl soud (§ 59 odst. 2 věta první za středníkem TŘ).¹³⁰ Poškození zpravidla již ve stádiu před zahájením trestního stíhání v rámci podání vysvětlení dle § 158 odst. 6 TŘ po poučení provedeném policejním orgánem vznášejí své nároky na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení. Tímto se připojují k trestnímu řízení, avšak toto nelze bez dalšího považovat za řádné. Podmínkou pro řádné uplatnění nároku ve stádiích před zahájením trestního stíhání (§ 160 TŘ) je totiž známá totožnost osoby, proti které se trestní řízení vede. Jenom tehdy může dojít k naplnění zákonného požadavku, že nárok musí být uplatněn vůči konkrétní osobě. Tato podmínka může být splněna také tím, že poškozený tuto osobu policejnímu orgánu sám označí, pokud její totožnost zná.

¹²⁶ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99.

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2006/18.

¹²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018.

¹²⁹ KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 266.

¹³⁰ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 347.

Trestní řád obsahuje výjimku, kdy se může poškozený připojit se svým návrhem k trestnímu řízení dodatečně, pokud tak neučinil před zahájením dokazování u hlavního líčení. Musela by nastat situace, kdy soud musí přistoupit k novému projednání věci, a to po zrušení rozsudku soudu prvního stupně v řízení o odvolání (§ 259 TŘ), případně v řízení o stížnosti pro porušení zákona (§ 270 TŘ).¹³¹ Existuje však názor, že takový návrh by byl uplatněn včas jen za předpokladu, že ke zrušení rozhodnutí a vrácení věci soudu prvního stupně došlo v důsledku procesní aktivity státního zástupce či poškozeného, a to z důvodu uplatnění zásady zákazu reformatio in peius.¹³² S tímto pojetím lze souhlasit, neboť zákaz zhoršení postavení obviněného, pokud se v řízení pokračuje jen v důsledku jeho aktivity, je základní zásadou řízení před odvolacím soudem (§ 259 odst. 4 TŘ), když případný výrok o přiznání nároku k náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, je jistě způsobilý jeho postavení zhoršit. Naopak není v rozporu s touto zásadou, jestliže odvolací soud k odvolání podanému jen ve prospěch obviněného doplní výrok o náhradě škody, kterým poškozeného odkáže dle § 229 odst. 1 TŘ na řízení ve věcech občanskoprávních, pokud byl nárok řádně a včas uplatněn.¹³³ Lze si představit rovněž i situaci, kdy je soud nucen provést celé hlavní líčení znovu, pokud v průběhu řízení dojde ke změně senátu dle § 219 odst. 3 TŘ, případně byla-li věc vrácena státnímu zástupci k došetření dle § 260, § 270 TŘ a ve věci je následně podána nová obžaloba, o které soud jedná. Návrh učiněný v tomto novém hlavním líčení před zahájením dokazování je pak nutno považovat za včasný.¹³⁴ Stejná je situace v případě, kdy obžaloba je podána u věcně nepřislušného soudu a věcně příslušný soud musí hlavní líčení provádět znovu.¹³⁵

2.3.3 Nárok uplatněný vůči konkrétní osobě

Poškozený musí ve svém návrhu označit osobu, vůči které svůj nárok uplatňuje. Touto osobou musí být obviněný, tedy osoba, proti níž se trestní řízení vede, neboť pouze takovéto osobě může být soudem uložena povinnost nahradit škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení v odsuzujícím rozsudku. Na důležitosti tento požadavek

¹³¹ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 347.

¹³² KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 271; stejně srov. PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 466; stejně LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, s. 43.

¹³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 5 Tdo 176/2007.

¹³⁴ Srov. PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 465.

¹³⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 1 To 31/2016.

nabývá v situaci, kdy se trestní stíhání vede proti více obviněným ve společném řízení (§ 20 TR). Tehdy je zvláště nutné, aby poškozený uvedl, vůči kterým z obviněných svůj nárok uplatňuje a jak mají být v rozsudku k náhradě škody zavázáni, tedy zda společně a nerozdílně, či zda podle podílů.¹³⁶ Pokud již před zahájením dokazování neoznačí všechny obviněné, vůči kterým svůj nárok uplatňuje, nelze později návrh rozšířit také na další z obviněných, neboť takovýto návrh by musel být posouzen jako opožděný.

Pokud byla škoda způsobena zaměstnancem zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, je jedinou oprávněnou osobou k uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení zaměstnavatel, u kterého byl obviněný v době spáchání trestného činu zaměstnán. Poškozený totiž může své nároky uplatňovat jen vůči zaměstnavateli, tedy mimo trestní řízení.¹³⁷

Jak bylo zmíněno již výše, lze se v praxi mnohdy setkat s případem, kdy poškozený svůj návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení uplatní již ve stádiu před zahájením trestního stíhání, kdy je řízení vedeno proti neznámému pachateli, a to v rámci trestního oznámení, případně podání vysvětlení dle § 158 TR. V této fázi řízení je již jako poškozený poučen policejním orgánem a je mu rovněž předložen formulář „poučení poškozeného“, prostřednictvím kterého může svůj nárok uplatnit. Je tedy nutné zkoumat, zda lze takovýto návrh považovat za řádný zejména z pohledu toho, zda byl uplatněn vůči konkrétní osobě. Mám za to, že takovýto návrh lze považovat za řádný ve smyslu shora uvedeném, pokud v rámci trestního oznámení či podání vysvětlení poškozený konkrétně vylíčí okolnosti vzniku škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, tedy včetně uvedení osoby, která je způsobila.¹³⁸ Pokud tedy z trestního oznámení či úředního záznamu o podání vysvětlení jasně a srozumitelně vyplývají všechny náležitosti návrhu, je tento nutné požadovat za úplný a bezchybný, neboť návrh je možné učinit v jakékoli fázi trestního řízení, tedy i před zahájením trestního stíhání osoby obviněné.¹³⁹

¹³⁶ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 346; ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 520.

¹³⁷ LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 346.

¹³⁸ Stejně srov. RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 323.

¹³⁹ Srov. ŘEZNIČEK, D. *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. [online]. Portál epravo.cz, 2015. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/adhezni-řízení-aneb-možnosti-poskozeného-domáhat-se-náhrady-škody-nemajetkové-újmy-ci-bezdůvodného-oboahaceni-v-ramci-trestního-řízení-99567.html>, který vyslovil opačný názor, tedy že nárok je možné uplatnit nejdříve po zahájení trestního stíhání.

2.3.4 Praktické poznámky k řádnému uplatnění nároku poškozeným

Největší problém při aplikaci stávající právní úpravy v praxi spatřuji ve splnění požadavků na náležitosti řádného návrhu. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny od samého jeho začátku trestního řízení poučovat poškozené o jejich právech (§ 2 odst. 15 TŘ, § 46 TŘ). Pro zjednodušení a zároveň jistotu, že poučení bude komplexní a vyčerpávající, disponují policejní orgány tiskopisy, na kterých jsou uvedena jednotlivá práva poškozených ve znění zákona, která jsou jim předkládána. V tomto postupu můžeme však dle mého názoru narazit na dva okruhy problémů, které v konečném důsledku poškozeným škodí.

V první řadě se jeví nevhodným způsob, jakým jsou poškození policejními orgány poučováni o svých právech. Poškození, a zvláště oběti trestných činů, jsou mnohdy lidé, kteří jsou v kontaktu s policejními orgány a vyšetřováním poprvé, přičemž mají zejména ze sdělovacích prostředků mylné představy o tom, jak takové vyšetřování probíhá a v jaké pozici do něj oni sami vstupují. Pokud jim je předložen tiskopis, na kterém jsou slovy zákona, tedy jazykem, kterému povětšinou nerozumí, uvedena jejich práva, stěží si lze představit, že z tohoto tiskopisu pochopí, v jakém postavení se v rámci trestního řízení ocitli. Samozřejmě nelze tvrdit, že by policejní orgány zcela rezignovaly na ústní seznámení poškozeného s jeho právy, nicméně je spíše pravděpodobné, že podepsáním tiskopisu poškozeným, který stvrdí, že byl se svými právy seznámen, je pro policejní orgány tato záležitost vyřešena, neboť liteře zákona bylo učiněno zadost.

Z mého pohledu je však velmi nešťastné používání tiskopisů s označením „poučení poškozeného – oběti trestného činu v trestním řízení“, který obsahuje kromě označení věci a výčtu práv poškozeného jak dle trestního řádu, tak dle zákona o obětech trestných činů, také odstavec, který zní: *„Po poučení dle § 43 odst. 3 trestního řádu jako poškozený navrhuji – nenavrhuji, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla mi byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, který obžalovaný na můj úkor trestným činem získal a to ve výši Kč.“* Cílem tohoto tiskopisu zřejmě bylo usnadnit poškozeným využití jejich práva připojit se s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení k trestnímu řízení. Dalo by se však bez nadsázky říct, že použití tohoto formuláře je poškozeným spíše na škodu. Pravidelně se totiž stává, že tento tiskopis je poškozeným předáván prostřednictvím policejních orgánů v situaci, kdy se řízení

vede proti neznámému pachateli (v tiskopise je tato skutečnost vyjádřena zkratkou „NP“ na první straně tiskopisu v kolonce „v trestní věci ... proti ...“). Poškozený pak tento tiskopis doplní o částku, kterou požaduje, v lepším případě vyškrtne políčko „nenavrhuji“ a připojí svůj podpis. Přitom předpokládá, že tímto učinil řádný návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, což má povětšinou za následek, že se dále nezajímá a nemá potřebu svůj návrh měnit, byť v rámci vyrozumění či předvolání k hlavnímu líčení je soudem opětovně poučen o svých právech i povinnostech v souvislosti s jeho návrhem. Takovýto návrh však soud nemůže považovat za řádný, zejména v tom smyslu, že není směřován proti konkrétní osobě, nýbrž proti neznámému pachateli. Dalším problémem je pak to, že v tomto tiskopisu poškození neoznačují druh nároku, který uplatňují, neboť nekonkretizují, zda požadují náhradu škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Tohoto jsou schopni pouze tehdy, pokud svůj nárok formulují do samostatného přípisu adresovanému soudu, případně pokud tyto skutečnosti uvedenou v protokolu o výpovědi svědka, případně úředním záznamu o podaném vysvětlení. Ale i v tomto případě je problémem při uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy skutečnost, že své nároky poškození nejsou schopni co do druhu správně vymežit a jednotlivé nároky rovněž zaměňují. K tomu bohužel dochází často i za situace, kdy poškozené zastupují zmocněnci z řad advokátů.

Tvrzení ohledně nemajetkové újmy a s ní souvisejících relevantních skutečností, stejně jako prokazování její výše, je velmi složitou záležitostí s vysokými nároky na odbornost a právní erudici. Mám za to, že běžný člověk bez právnického vzdělání, nemá dostatek znalostí k tomu, aby soudu podal řádný návrh se všemi náležitostmi. Koncepce občanského zákoníku a ustanovení pojednávajících o nemajetkové újmě jsou dle mého názoru dosti roztržité.

2.4 Zajištění nároku

„Zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného lze začlenit pod procesní instituty postihující majetek osob v trestním řízení v tom nejužším smyslu, kdy se jedná výlučně o majetek obviněného a důvodem zajištění je v tomto případě nárok poškozeného na náhradu škody.“¹⁴⁰ Zajistit lze také majetek, jehož je obviněný spoluvlastníkem,¹⁴¹ případně majetek ve společném jmění manželů, byl-li trestný čin spáchán za trvání

¹⁴⁰ RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 254.

¹⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. 12. 1976, sp. zn. 4 To 38/76.

manželství.¹⁴² Zákonná úprava je obsažena v § 47 a násl. TŘ, přičemž se jedná o majetek, který nebyl získán trestným činem.¹⁴³

Nárok poškozeného lze zajistit až do jeho pravděpodobné výše,¹⁴⁴ zajištěn však nemůže být takový nárok, který nelze v trestním řízení uplatnit (§ 47 odst. 1 TŘ). Dle § 47 odst. 2 TŘ se zásadně jedná o řízení návrhové, přičemž v řízení před soudem rozhoduje soud na návrh poškozeného či státního zástupce. V přípravném řízení je to státní zástupce, který má svěřenu pravomoc rozhodnout o návrhu poškozeného, také může nárok zajistit i z vlastní iniciativy, pokud to vyžaduje ochrana zájmů poškozeného. Zákon zároveň uvádí, že takto může státní zástupce postupovat, zejména pokud hrozí nebezpečí z prodlení.

Soud a státní zástupce rozhodují formou usnesení (§ 47 odst. 4 TŘ), v němž obviněnému zakáže disponovat s majetkem v návrhu výslovně označeným a dále tím, který bude sepsán v rámci výkonu tohoto rozhodnutí. Obviněnému je tak zakázáno od doby oznámení usnesení převést ho na jinou osobu, zatížit jej, záměrně poškodit nebo ničit. Zároveň je mu v rozhodnutí uložena povinnost informovat o právech a omezeních váznoucích na zajištěném majetku, a to pod pohrůzkou uložení pořádkové pokuty. Je možné rovněž zakázat výkon dalších práv souvisejících se zajištěným majetkem, když jednání v rozporu s uloženými zákazy je stíženo absolutní neplatností. Obviněný však může žádat, aby mu soud a v přípravném řízení státní zástupce z důležitých důvodů povolil provedení určitého úkonu týkajícího se zajištěného majetku (§ 48 odst. 3 TŘ).

O zajištění nároku musí být v souladu s § 47 odst. 7 TŘ vždy vyrozuměn poškozený, spolu s upozorněním na důvody, pro které se zajištění ruší. Těmi jsou dle § 48 odst. 1 TŘ pominutí důvodu, pro který bylo zajištění nařízeno, dále pravomocné zastavení trestního stíhání či vydání pravomocného zprošťujícího rozsudku ve věci. Zajištění se ruší rovněž tehdy, pokud uplynuly čtyři měsíce od právní moci odsuzujícího rozsudku nebo od právní moci usnesení, kterým byla věc postoupena jinému orgánu. Z toho plyne logický závěr, že zajištění je možné realizovat pouze do pravomocného skončení věci, tudíž lze návrh na zajištění podat také v řízení o odvolání.¹⁴⁵ Naopak vzhledem k tomu, že zákon pracuje s termínem „obviněný“ lze usuzovat, že nejdříve lze nárok poškozeného zajistit po zahájení

¹⁴² Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 4. 1977, sp. zn. Tpj 98/76.

¹⁴³ BERKOVÁ, I. *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpávanému majetku*. Trestněprávní revue, 2017, č. 6, s. 141.

¹⁴⁴ Do účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 86/2015 Sb., tedy do 31. 5. 2015 zákon vyžadoval, aby zde byla dána důvodná obava, že obviněný činí úkony směřující ke zmaření či ztížení uspokojení nároku poškozeného.

¹⁴⁵ ZŮBEK, J. *Nárok poškozeného z pohledu trestního, civilního a insolvenčního řízení*. Právní rozhledy, 2014, č. 4, s. 121-128.

trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TŘ).¹⁴⁶ Zajištění lze také omezit, pokud vyjde najevo, že ho není třeba v původním rozsahu (§ 48 odst. 2 TŘ). O zrušení či omezení zajištění může také požádat obviněný, přičemž poškozený je o rozhodnutí soudu či státního zástupce o této žádosti vyrozuměn. Po zamítnutí žádosti může obviněný podat novou žádost po uplynutí třiceti dnů od právní moci rozhodnutí (§ 48 odst. 4 TŘ). Nárok poškozeného pak nelze přímo uspokojit ze zajištěného majetku, smyslem je pouze majetek zajistit do doby, než bude moci poškozený svůj nárok uplatnit návrhem na výkon rozhodnutí.¹⁴⁷

Zajištění majetku obviněného je možno nahradit institutem peněžitě záruky dle § 47a TŘ. Soud, případně státní zástupce upustí od provedení zajišťovacích úkonů nebo zajištění zruší, pokud obviněný složí na účet soudu peněžitou jistotu ve výši pravděpodobného nároku poškozeného. Tuto jistotu může poskytnout i jiná osoba za podmínky, že s tím obviněný souhlasí a že je tato osoba seznámena s podstatou obvinění a se skutečnostmi, které mohou vést k zajištění. Pokud peněžitá jistota nedosahuje výše pravděpodobného nároku, může být poskytnuta v nižší částce, avšak ve zbytku soud či státní zástupce přistoupí k zajištění nároku dle § 47 TŘ. Peněžitou jistotu lze zrušit či omezit, jestliže pominuly důvody pro zajištění nároku poškozeného, případně pokud nárok v trestním řízení poškozenému nelze přiznat nebo je podstatně nižší, než složená peněžitá jistota (§ 47a odst. 2 TŘ). Jinak trvá až do právní moci odsuzujícího rozsudku ve věci. Pokud v tomto soud vysloví povinnost odsouzeného nahradit škodu, nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení poškozenému, použijí se na úhradu právě peníze ze složené peněžitě jistoty (§ 47a odst. 3 TŘ).

Proti všem usnesením vydaným ve věci zajištění či složení peněžitě jistoty je přípustná stížnost, která má v případě peněžitě jistoty odkladný účinek vždy, v případě zajištění má odkladný účinek, pokud jde o zrušení nebo omezení zajištění, případně o povolení provedení úkonu (§ 47a odst. 4 TŘ a § 49 TŘ).

Další možností, jak zajistit nárok poškozeného na majetku obviněného, který však byl získán na úkor poškozeného trestným činem, je vydání nebo odnětí věci důležité pro trestní řízení dle § 78 a § 79 TŘ. Tato věc pak může být poškozenému vydána, pokud o jeho právu není pochyb podle § 80 odst. 1 TŘ. Vzniknou-li pochybnosti, věc se uloží do úschovy a poškozený je poučen, že může svůj nárok na věc uplatnit v řízení ve věcech občanskoprávních.

¹⁴⁶ RŮŽIČKA, M. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 255.

¹⁴⁷ BERKOVÁ, I. *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. Trestněprávní revue, 2017, č. 6, s. 141.

Soud a v přípravném řízení též státní zástupce mohou po zahájení trestního stíhání zajistit majetek, pokud lze očekávat uložení peněžitého trestu nebo trest propadnutí majetku dle § 344a až 344b TŘ nebo § 347 až 349 TŘ.

2.5 Rozhodování soudu o nároku poškozeného

Jak již bylo podrobně rozebráno, hlavním cílem adhezního řízení jako takového je přiznání nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení poškozenému v rámci trestního řízení, aniž by bylo třeba vést odpovídající řízení občanskoprávní.

V průběhu adhezního řízení soud řeší různé procesní situace tím, že vydává odpovídající rozhodnutí, kterými na ně reaguje. Ústavní soud se již zabýval i situací, kdy o řádném návrhu poškozeného soudy nerozhodly vůbec, přičemž v daném konkrétním případě vyslovil názor, že kasace chybného rozhodnutí by byla zátěží pro účastníky řízení, neboť by bylo zasaženo do právního postavení mnoha osob, a přistoupil pouze ke konstatování porušení základních práv a svobod osoby poškozené.¹⁴⁸

Za určitých okolností však soud skutečně nevydává žádné rozhodnutí. Je tomu tak tehdy, pokud poškozený nepodal řádný návrh dle § 43 odst. 3 TŘ, dále pokud svůj návrh vzal poškozený výslovně zpět a nakonec také tehdy, pokud se dle § 43 odst. 5 TŘ svých procesních práv výslovně vzdal.¹⁴⁹ Soud však nemůže návrh poškozeného nikdy zamítnout, zcela ani zčásti, byť by měl za to, že mu vůbec nevznikl, není prokázán, případně že vznik škody spoluzavinil poškozený.¹⁵⁰

Novela trestního zákoníku a trestního řádu provedená zákonem č. 181/2011 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 7. 2011, rozšířila pravomoc trestních soudů tak, že nově v rámci adhezního řízení mají rozhodovat také o nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestným činem.

2.5.1 Druhy rozhodnutí soudu

V rámci adhezního řízení soud činí různá rozhodnutí v závislosti na tom, zda nárok poškozenému přiznává, a obžalovaného tedy zavazuje nahradit poškozenému majetkovou škodu, nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení, případně zda o jeho nároku věcně

¹⁴⁸ V podrobnostech viz nálezy Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 2916/15.

¹⁴⁹ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 468.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 476.

nerozhoduje. Soud rozhoduje formou trestního příkazu, rozsudku, případně také usnesení. Výrok o povinnosti nahradit poškozenému nemajetkovou újmu dle § 228 TŘ, případně výrok o odkázání poškozeného na jiné řízení dle § 229 TŘ, je výrokem samostatným a oddělitelným (§ 254 odst. 1 TŘ).

2.5.1.1 Rozhodnutí dle § 206 odst. 3, 4 TŘ

Ustanovení § 206 odst. 3 TŘ doléhá na případy, kdy uplatňuje práva poškozeného osoba, které tato práva zřejmě nepřísluší. Soud rozhodne formou usnesení, že takovou osobu k hlavnímu líčení nepřipouští.¹⁵¹ Toto rozhodnutí tedy znamená, že osobě, která uplatňuje práva poškozeného, toto postavení vůbec nepřísluší.

V § 206 odst. 4 TŘ zákon stanoví, že stejně se postupuje také tehdy, brání-li účasti poškozeného okolnosti uvedené v § 44 odst. 2 a 3 TŘ. Tedy uplatňování nároků poškozenými, jichž je v řízení mimořádně vysoký počet a jednotlivým výkonem jejich práv by byl ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, ne prostřednictvím společného zmocněnce (§ 44 odst. 2 TŘ). Druhou okolností bránící účasti poškozeného je již existující rozhodnutí o jeho nároku z jiného příslušného řízení (§ 44 odst. 3 TŘ). V případě rozhodování podle § 206 odst. 4 TŘ osobě, která uplatňuje práva poškozeného dle § 43 odst. 1 TŘ, jsou tato nadále přiznávána a může je vykonávat v průběhu trestního řízení. Je tedy považován za poškozeného a může nadále v řízení uplatňovat svá procesní práva dle § 43 odst. 1 TŘ,¹⁵² avšak tato osoba není připuštěna pouze se svým uplatněným nárokem na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, neboť tomu brání některá zákonná překážka.¹⁵³ Zákon sice hovoří o uplatňování práv poškozeného, dosah tohoto ustanovení je však širší, protože analogicky soud postupuje i v případě, kdy poškozený uplatňuje nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení podle § 43 odst. 3 TŘ.¹⁵⁴

Podle analogie s § 206 odst. 4 TŘ pak soud rozhoduje v situaci, kdy uložení povinnosti k náhradě škody způsobené trestným činem brání zákonná překážka (§ 228 odst. 1,

¹⁵¹ Proti usnesení o nepřipuštění poškozeného dle § 206 odst. 3, 4 TŘ není přípustná stížnost. Jestliže je poškozený přítomen hlavnímu líčení, usnesení se pouze poznamená do protokolu o hlavním líčení a nevyhotovuje se (§ 55 odst. 1 písm. d), § 136 odst. 2 TŘ). Pokud přítomen není, případně pokud je takového rozhodnutí učiněno mimo hlavní líčení a návrh poškozeného je obsažen ve spisu, usnesení je třeba vyhotovit a doručit poškozenému (§ 137 odst. 1 TŘ).

¹⁵² Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62.

¹⁵³ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 467.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 466.

věta za středníkem TŘ), a tou je uzavřená dohoda o narovnání podle § 1903 a násl. OZ mezi poškozeným a obviněným, pokud se týká závazku obviněného k náhradě škody způsobené trestným činem nebo k vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem. Tímto totiž zaniká závazek k náhradě škody a je nahrazen závazkem novým, smluvním.¹⁵⁵ V takovém případě nelze tedy vyhovět návrhu poškozeného a obviněnému uložit povinnost nahradit škodu, byť návrh byl podán řádně a včas.

Stejně soud postupuje také tehdy, pokud byl nárok poškozeným uplatněn opožděně, tedy až po lhůtě uvedené v §43 odst. 3 větě druhé TŘ. Rozhodnutí pak soud vydává až v dalším průběhu hlavního líčení, nikoli před zahájením dokazování.¹⁵⁶

Typově mezi překážky přiznání nároku poškozeného rovněž patří skutečnost, že poškozenému byla již škoda uhrazena, a to buď obviněným, případně za obviněného jinou osobou nebo pokud byl nárok uplatněn až po uplynutí promlčecí doby a obviněný promlčení namítne. I za této situace je však možné při aplikaci hmotněprávních předpisů upravujících nároky uplatněné poškozenými považovat uplatněnou námitku obviněným za výkon práva, jenž je v rozporu s dobrými mravy v souladu s § 3 odst. 1 OZ, a přiznat poškozenému i promlčený nárok. Nejvyšší soud se ve svém rozhodnutí vyjádřil tak, že „rozpor uplatněné námitky promlčení s dobrými mravy nelze dovozovat jen z okolností spojených s uplatněným nárokem, nýbrž ze všech okolností, za nichž byla námitka promlčení uplatněna.“¹⁵⁷

Pokud se zákonný důvod pro nepřipuštění poškozeného s jeho nárokem k hlavnímu líčení objeví až po provedeném dokazování v hlavním líčení, soud pak nerozhoduje dle § 206 odst. 4 TŘ, nýbrž poškozeného odkáže s jeho nárokem na příslušné řízení postupem dle § 229 odst. 1, odst. 2 TŘ.¹⁵⁸

Aby soud rozhodl způsobem dle § 206 odst. 3, odst. 4 TŘ, musí dojít k závěru, že osobě zřejmě nepřísluší uplatňované právo, a to jak obecně, tedy žádné z práv příslušejících poškozenému, nebo právo uplatnit svůj nárok. Jelikož usnesení soud vydává ještě předtím, než proběhne dokazování v hlavním líčení, opírá takovýto závěr o spisový materiál a skutečnosti uvedené v návrhu poškozeného, nikoli o důkazy provedené v hlavním líčení. Právě proto zákon obsahuje formulaci „zřejmě nepřísluší“, neboť toto není postaveno nájisto. V pochybnostech je však na místě poškozeného připustit k hlavnímu líčení, aby nebyl

¹⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 2. 2013, sp. zn. 7 Tdo 75/2013.

¹⁵⁶ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 471.

¹⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 498/2010; Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2018, sp. zn. 27 Cdo 2826/2017.

¹⁵⁸ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 86.

zkrácen na svých právech.¹⁵⁹ Soud tedy posuzuje okolnosti daného případu, výslovně je však vázán důvody uvedenými v § 44 odst. 1 TŘ (tedy vyloučení postavení poškozeného u osoby, která je stíhána jako spoluobviněný) a § 44 odst. 3 TŘ (o nároku již bylo rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení) a § 206 odst. 4 TŘ.¹⁶⁰

Rozhodnutí podle § 206 odst. 3 a 4 TŘ má důsledky v oblasti promlčení nároku poškozeného, neboť od tohoto rozhodnutí opět běží promlčecí doba, ve které je nárok třeba uplatnit u jiného orgánu. Tím se rovněž odlišuje od postupu dle § 229 TŘ, když promlčení v tomto případě běží až od právní moci rozhodnutí, ve kterém byl tento výrok učiněn.¹⁶¹

Nejčastěji se tímto způsobem rozhodne ještě před konáním hlavního líčení, tedy samostatným usnesením. Lze si však představit situaci, kdy až u hlavního líčení před zahájením dokazování, soud od poškozeného jeho výsledkem k jím uplatněnému nároku zjistí, že poškozený tento nárok nemůže v řízení uplatňovat z důvodů uvedených v § 44 odst. 2 a 3 TŘ. V takovém případě se usnesení oznamuje vyhlášením jeho úplného znění do protokolu o hlavním líčení. Pokud však je usnesení vyhlášeno, aniž by tomu byl poškozený přítomen, je soud povinen takové usnesení vyhotovit a poškozenému doručit jeho opis (§ 137 odst. 1 TŘ). Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 TŘ a contrario).¹⁶²

Právní úprava usnesení obsažená v trestním řádu v § 134 a násl. obecně řeší, jaké náležitosti musí usnesení splňovat. Po obsahové stránce v něm musí být uvedeno označení orgánu, který usnesení vydává, den a místo rozhodnutí, výrok společně s uvedením všech zákonných ustanovení, podle kterých bylo rozhodováno, odůvodnění, pokud se nejedná o případy uvedené v § 136 odst. 3 TŘ, a poučení o opravném prostředku (§ 134 odst. 1 TŘ). Subsidiárně se použijí ustanovení o rozsudku, a to přiměřeně (§ 138 TŘ).

2.5.1.2 Rozhodnutí dle § 228 odst. 1 TŘ

Nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení lze poškozenému přiznat pouze na základě ustanovení § 228 odst. 1 TŘ, a to za podmínek

¹⁵⁹ Porušení práv poškozeného bylo například konstatováno nálezem Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. III. ÚS 3439/17 v případě zpěváka Radka Bangy, kterému Okresní soud v Kladně nepřiznal práva poškozeného v trestním řízení vedeném souvislosti s výrokem, který byl umístěn na jeho facebookový profil a který reagoval na jeho protest proti druhému místu v anketě Zlatý slavík 2016, na kterém se umístila hudební skupina Ortel. Ústavní soud vytkl prvostupňovému soudu, že se dostatečně nezabýval otázkou, zda zpěvákovi mohla vzniknout majetková či nemajetková újma, když nadto sám uvedl, že „život zpěváka musel vlivem mnoha uživatelů sociálních sítí, případně i jinak, utrpět na kvalitě.“

¹⁶⁰ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 466.

¹⁶¹ Ibidem, s. 467.

¹⁶² Ibidem, s. 467.

v tomto ustanovení uvedených. Soud však takové rozhodnutí může učinit pouze tehdy, pokud byla důvodnost i výše nemajetkové újmy v řízení dostatečně prokázána.¹⁶³

K přiznání nároku na náhradu nemajetkové újmy musí být splněny kromě podmínek procesněprávních též hmotněprávní podmínky, mezi které řadíme vznik majetkové škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení na straně škůdce a příčinnou souvislost mezi spácháním trestného činu a vznikem tohoto následku.

Pojem škody, nemajetkové újmy a bezdůvodného obohacení jsem vymezila již na začátku této rigorózní práce¹⁶⁴, přičemž pojem nemajetkové újmy bude dále blíže objasněn.¹⁶⁵ Mezi tímto následkem a spáchaným trestným činem však musí bezpodmínečně existovat takzvaný kauzální nexus neboli příčinná souvislost, která má v adhezním řízení hmotněprávní a procesní rovinu.¹⁶⁶ V rovině hmotněprávní „*provedeným dokazováním musí být bezpečně prokázáno, že mezi trestným činem pachatele a škodou, nemajetkovou újmou či bezdůvodným obohacením jako následkem existuje objektivní příčinná souvislost, ke které sice musí přistoupit v případě trestného činu vždy zavinění, ale zároveň je nutno příčinnou souvislost od zavinění odlišovat, poněvadž příčinná souvislost je vztahem nezávislým na vědomí a vůli pachatele (obviněného, obžalovaného)*“.¹⁶⁷ Tak lze příčinnou souvislost shledat u újmy jako znaku skutkové podstaty, ale také u jiné újmy, která tímto znakem není, nicméně byla způsobena protiprávním jednáním pachatele.¹⁶⁸ Nelze naopak hovořit o příčinné souvislosti, pokud nemajetková újma nevznikla v důsledku činu, který je v trestním řízení projednáván,¹⁶⁹ zde je tedy na příčinnou souvislost nazíráno z pohledu procesního. Pro posouzení příčinné souvislosti je nutné řídit se skutkem vymezeným v obžalobě či návrhu na potrestání, a to bez ohledu na jeho právní kvalifikaci, tedy i za situace, kdy například dojde k faktické konzumpci trestného činu poškozování cizí věci dle § 228 odst. 1 TZ trestným činem vraždy dle § 140 TZ.¹⁷⁰ „*Mezi skutkem a jeho popisem je nutno odlišovat; příčinná souvislost pak musí existovat mezi skutkem, který je předmětem*

¹⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018.

¹⁶⁴ Viz kapitola 1.1 této rigorózní práce.

¹⁶⁵ Viz kapitola 3.1 a 3.2 této rigorózní práce.

¹⁶⁶ BERANOVÁ, A. *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue, 2016, č. 10, s. 221.

¹⁶⁷ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 518.

¹⁶⁸ BERANOVÁ, A. *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue, 2016, č. 10, s. 221.

¹⁶⁹ VICHEREK, R. *Podmínky přiznání nároku na náhradu škody v trestním řízení* [online]. Portál epravo.cz, 2014. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/podminky-priznani-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-řízení-95828.html>.

¹⁷⁰ GLATZOVÁ, A. *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue, 2012, č. 1, s. 12.

trestního jednání, a škodním následkem, zatímco popis skutku ve výroku pokrývá jen jeho trestněprávně relevantní charakteristiky.“¹⁷¹

Také tzv. vzdálenější škoda může být v adhezním řízení přiznána, a to za situace, vznikne-li v důsledku skutku jiného, ale předmětný skutek zůstává podmínkou, bez které by ke škodě nedošlo. Příkladem této vzdálenější škody je situace, kdy pachatel krádeže odcizenou věc dodatečně poškodí, přičemž škoda není tak velká, aby zakládala trestný čin poškození cizí věci dle § 228 TZ, kdy znakem skutkové podstaty je vznik škody nikoli nepatrné.¹⁷²

Rovněž je třeba zabývat se otázkou, zda je soud povinen vždy rozhodnout o řádně uplatněném nároku poškozeného. Aplikace hmotněprávních předpisů jiných než trestních není totiž pro soudce lehkou disciplínou vzhledem k jejich specializaci na trestní právo. Právě tato skutečnost spolu s dalšími faktory, jako náročnost dokazování při zjišťování výše nároků¹⁷³, může svádět k tomu, že soud raději odkáže poškozeného na jiné řízení. Zákonodárce však v tomto směru zavedl zákonem č. 265/2001 Sb. pojistku, tedy že soud obligatorně musí vždy obviněnému uložit povinnost nahradit poškozenému škodu, pokud je škoda i její výše součástí skutku a nebyla v tomto rozsahu dosud uhrazena. Tím byly potvrzeny dřívější judikatorní závěry. Jestliže je totiž výše škody součástí popisu skutku, musí být zjištěna bez důvodných pochybností (§ 2 odst. 5, § 89 odst. 1 písm. e) TŘ). Pokud by za tohoto stavu byl poškozený se svým nárokem odkázán na jiné příslušné řízení, dostal by se takový výrok do rozporu s výrokem o vině.¹⁷⁴ V rámci novely provedené zákonem č. 181/2011 Sb. byla tato povinnost za splnění stejných zákonných podmínek rozšířena také na vydání bezdůvodného obohacení.

Nárok lze přiznat jen v odsuzujícím rozsudku, tedy v tom, jímž byl obžalovaný uznán vinným trestným činem,¹⁷⁵ případně v trestním příkazu (§ 314f TŘ), který má rovněž povahu odsuzujícího rozhodnutí (§ 314e odst. 7 TŘ). Odsouzení se musí vztahovat právě k tomu trestnému činu, kterým byla způsobena majetková škoda, nemajetková újma či bezdůvodné obohacení. Není vyloučeno, že obviněný bude uznán vinným pokračujícím trestným činem (§ 116 TZ) a zároveň zproštěn pro jeho některé jednotlivé dílčí útoky (§ 12 odst. 12 TŘ), kterými však byla majetková škoda, nemajetková újma či bezdůvodné obohacení

¹⁷¹ KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 261.

¹⁷² Srov. KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 2006, č. 9, s. 261-262. Tento rovněž zastává názor, že účelně vynaloženými náklady jsou všechny ty, které směřují ke zjištění výše škody a toho, kdo za ni odpovídá.

¹⁷³ V podrobnostech viz část 3. této rigorózní práce.

¹⁷⁴ PŮRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 481.

¹⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 28. 8. 1980, sp. zn. 4 Tz 53/80.

poškozenému způsobeno. V tom případě nelze nárok poškozenému přiznat, ale je nutno jej odkázat na příslušené řízení dle § 229 odst. 3 TŘ. Nárok lze dále přiznat jen poškozenému, který jej uplatnil řádně a včas, tedy stal se subjektem adhezního řízení. Vzhledem k tomu, že v adhezním řízení musí trestní soud rozhodovat dle hmotněprávních předpisů mimotrestních, musí se rovněž zabývat tím, zda uplatněný nárok má v těchto předpisech podklad.¹⁷⁶ Posledním předpokladem je neexistence jiných zákonných překážek rozhodnutí o uplatněném nároku.¹⁷⁷

Soud přizná řádně uplatněný nárok poškozenému v odsuzujícím rozsudku také za situace, kdy nedojde k potrestání obžalovaného. Jinými slovy, tento výrok je vázán na výrok o vině obžalovaného, nikoli na ten o trestu. Obžalovanému tedy může být uložena povinnost uhradit poškozenému náhradu nemajetkové újmy i přesto, že bylo upuštěno od jeho potrestání dle § 46 TZ, případně § 48 TZ. Rovněž v rámci ukládání společného trestu dle § 45 odst. 1 TZ za dílčí útoky pokračujícího trestného činu, musí soud zrušit výrok o vině a trestu původního rozsudku, který již nabyl právní moci, a další výroky, které mají v uvedeném výroku o vině svůj podklad, což je právě případ výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.

Náležitosti výroku

Výrok o přiznání nároku na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení poškozenému je vždy součástí rozsudku, který musí mít náležitosti uvedené v § 120 TŘ, přičemž soud do něj pojme také tento výrok o náhradě, jestliže byl včas a řádně uplatněn v souladu s § 43 odst. 3 TŘ (§ 121 písm. a) TŘ). Jedná se o výrok oddělitelný.¹⁷⁸ Co se týče obsahových náležitostí výroku, kterým soud vyhovuje návrhu poškozeného, jejich výčet obsahuje ustanovení § 228 odst. 2 TŘ, který stanoví, že výrok „*musí přesně označovat osobu oprávněného a nárok, který mu byl přisouzen.*“¹⁷⁹ Není přípustné, aby soud nejasně formuloval nároky, o nichž se v řízení jedná, tak, že by rozhodl o nemajetkové újmě, která však svou povahou neodpovídá nároku uplatněnému poškozeným

¹⁷⁶ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 480.

¹⁷⁷ Těmi mohou být například insolvenční řízení obviněného, pokud se nejedná o škodu na zdraví, skutečnost, že obviněný nemajetkovou újmu již uhradil, promlčení práva, pokud obviněný uplatnil námitku promlčení.

¹⁷⁸ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2833; PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 476.

¹⁷⁹ Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí byl výrok formálně správně formulován v pouhých 33 % případech.

(soud přiznal poškozenému bolestné a ztížení společenského uplatnění, aniž by sám poškozený tyto nároky uplatnil).¹⁸⁰

Fakultativně je pak možno ve výroku rozhodnout o povolení splátek, přičemž je třeba stanovit jejich výši a podmínky splatnosti. Nárok je možno poškozenému na jeho návrh přiznat také v cizí měně za podmínek stanovených v § 228 odst. 3 TŘ.

Přesné označení osoby oprávněného, tedy poškozeného, předpokládá v případě fyzické osoby její jméno, příjmení, datum jejího narození a bydliště. P. Šámal¹⁸¹ považuje za nutné pro řádné označení poškozeného jako fyzické osoby uvést nadto také místo narození, zaměstnání, případně přechodné místo pobytu. V soudní praxi se však běžně označuje poškozený pouze prvně uvedenými údaji, což je dle mého názoru pro řádné označení osoby poškozeného dostatečné. Nepovažuji totiž za nutné označovat poškozeného stejnými údaji jako obžalovaného (§ 120 odst. 2 TŘ), když tento vystupuje v řízení ve zcela rozdílném postavení.¹⁸² Rovněž pokud přihlídneme ke skutečnosti, že výrok o náhradě majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení je exekučním titulem nahrazujícím rozhodnutí o soukromoprávním nároku, lze argumentovat také tím, že civilní soud by v rozsudku poškozeného označil pouze základními údaji, a to jménem, příjmením a bydlištěm, popřípadě jeho rodným číslem nebo identifikačním číslem (obchodní firmou nebo názvem a sídlem právnické osoby, identifikačním číslem, označením státu a příslušené organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců (§ 157 odst. 1 OSŘ ve spojení s § 79 odst. 1 OSŘ). Dle mého názoru tedy neexistuje žádný důvod klást na rozhodnutí soudu v trestní věci větší nároky ve věci označování účastníků řízení. Pokud je poškozeným osoba právnická, je nutné ji označit přesným názvem (obchodní jméno, firma), právní formou a sídlem, popřípadě identifikačním číslem, pokud tímto disponuje. Její označení musí být shodné s tím, jak je vedena v obchodním rejstříku (§ 25 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů), popřípadě v jiné evidenci (§ 19 odst. 2 OZ).¹⁸³ Je-li poškozený v adhezním řízení zastoupen zmocněncem, zákonným zástupcem či opatrovníkem, ve výroku by se tato skutečnost měla promítnout, byť nárok je vždy přiznáván přímo poškozenému,

¹⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2016, sp. zn. 4 Tdo 41/2016.

¹⁸¹ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2858.

¹⁸² Cílem adhezního řízení je získat exekuční titul přiznávající poškozenému soukromoprávní hmotněprávní nárok. Srovnáme-li požadavky na označení účastníků civilního řízení v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, postačí označit účastníky pouze jménem a příjmením a pokud je to možné, také datem jejich narození a identifikačním číslem.

¹⁸³ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 502.

avšak jako platební místo je uveden právě onen opatrovník, zmocněnec či zákonný zástupce.¹⁸⁴

Přesné označení nároku pak předpokládá, že z něj bude patrný druh a výše plnění, ke kterému je obviněný soudem zavazován. Soud tedy musí konkretizovat, zda se v daném případě jedná o nárok směřující k náhradě škody, nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení,¹⁸⁵ respektive v něm musí být určena povaha hmotněprávního nároku v rozsudku, aby bylo postaveno na jisto, o jakém nároku bylo adhezní řízení vedeno, příp. o jakém nároku již bylo zčásti rozhodnuto.¹⁸⁶ Výrok rozsudku musí být co do přiznané výše nároku jednoznačný, přičemž jeho formulace ve znění „ve výši nejméně...“, tento požadavek nesplňuje a má za následek neurčitost a nevykonatelnost výroku.¹⁸⁷

Jestliže to odůvodňují okolnosti případu, lze obžalovaného zavázat ke splnění závazku ve splátkách. V rozhodnutí pak musí soud rovněž výslovně stanovit jejich výši a podmínky splatnosti (§ 228 odst. 2, věta druhá TŘ).¹⁸⁸

Nárok může být poškozenému přiznán také v cizí měně, a to pouze na jeho návrh a za splnění dalších v zákoně stanovených podmínek (§ 228 odst. 3 TŘ). Podmínkou je buď osobní či věcná vazba na cizinu, tedy „*pokud škoda byla způsobena na peněžních prostředcích v cizí měně nebo na věcech zakoupených za takové peněžní prostředky, nebo obžalovaný nebo poškozený je cizozemcem*“¹⁸⁹ (§ 228 odstavec 3, písmeno a) a b) TŘ). Není nutné, aby v konkrétním případě byly splněny obě výše uvedené podmínky. Postačí splnění jen jedné z nich, ovšem je třeba dbát na zákonný korektiv vyjádřený v tomtéž zákonném ustanovení, tedy že takovéto rozhodnutí nesmí odporovat okolnostem případu.¹⁹⁰ Tato možnost byla do trestního řádu zavedena zákonem č. 265/2001 Sb., který měl za cíl sjednotit úpravu trestního řádu s občanským soudním řádem, v jehož ustanovení § 155 odst. 2 OSŘ bylo připuštěno, aby výrok rozsudku o plnění v penězích zněl v cizí měně, přičemž podmínky jsou nyní stanoveny shodně v obou právních předpisech. Tato změna je zcela

¹⁸⁴ V soudní praxi se nejčastěji setkáváme s označením: „Poškozenému XY, v řízení zastoupenému zákonným zástupcem/opatrovníkem/zmocněncem AB, ...“

¹⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 13. 8. 1976, sp. zn. 6 Tz 35/76.

¹⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 11 Tdo 654/2019; stejně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018.

¹⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2018, sp. zn. 6 Tdo 4/2019.

¹⁸⁸ V podrobnostech viz kapitulu 2.8 této rigorózní práce.

¹⁸⁹ Za cizozemce se dle § 1 písm. c) zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, považuje fyzická nebo právnická osoba neuvedená v písm. b), tedy fyzická osoba s trvalým pobytem, případně právnická osoba se sídlem mimo území České republiky.

¹⁹⁰ Dle názoru P. Šámala (ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2863) by plnění v cizí měně nemělo nepřiměřeně znevýhodňovat poškozeného či obžalovaného. U obžalovaného by k tomu mohlo dojít, pokud není cizozemcem, který disponuje touto měnou, případně pokud není běžně dostupná. Poškozený na druhou stranu není povinen nést zvýšené náklady k případné směně cizí měny.

logická s ohledem na to, že výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení je ve své podstatě výrokem o soukromoprávním nároku poškozeného, na který by se rovněž aplikovaly předpisy soukromého práva, tedy v procesní rovině zpravidla občanský soudní řád.¹⁹¹

2.5.1.3 Rozhodnutí dle § 229 odst. 1 TŘ

Zákon v prvním odstavci § 229 TŘ vymezuje dvě situace, které ústí v rozhodnutí o odkázání poškozeného s jeho nárokem na řízení občanskoprávní, případně řízení před jiným příslušným orgánem. Tak „*není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení,*“ soud poškozeného s jeho nárokem odkáže. Pro civilní soud je pak takovýto výrok závazný v tom smyslu, že musí vycházet z toho, že nárok poškozeného byl v trestním řízení uplatněn řádně, zejména co do důvodu a výše, byť jím není vázán ve smyslu § 135 odst. 1 OSŘ, neboť se nejedná o výrok o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal.¹⁹²

Z dikce zákona, stejně jako z judikatorních závěrů¹⁹³, také plyne, že se svým nárokem může být odkázán na jiné řízení pouze poškozený, nikoli jiná osoba, která uplatňuje jeho práva, která jí nenáleží.¹⁹⁴

Chybějící podklad

Celé trestní řízení je ovládáno zásadou materiální pravdy (§ 2 odst. 5 TŘ), podle které soud musí zjišťovat skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro soudní rozhodnutí. Proto i pro rozhodnutí o přiznání nároku poškozeného musí soud disponovat takovými podklady, na jejichž základě není o jeho oprávněnosti důvodná pochybnost. Pokud tomu tak není, má postupovat v souladu s § 43 odst. 3 TŘ a poškozenému sdělit, jakým způsobem má svůj návrh doplnit a k tomu mu

¹⁹¹ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2862.

¹⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2018, sp. zn. 27 Cdo 2826/2017.

¹⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 539/2012.

¹⁹⁴ Opačný názor vyjádřil F. Púry, který pod situací, kdy není k rozhodnutí o nároku poškozeného podklad, podřadil také tu, kdy se v průběhu řízení neprokáže, že by vzniklá škoda byla v příčinné souvislosti se stíhaným skutkem. Viz. PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 511.

určit lhůtu. Takový postup je však vyloučen v případě, že tomu brání důležité důvody, když zákon uvádí zejména potřebu vyhlášení rozsudku či vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů.

Soudu chybí podklad pro přiznání nároku poškozenému, pokud na základě provedeného dokazování shledá, že poškozený proti obviněnému nemá jím tvrzený nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Není totiž oprávněn nárok poškozeného zamítnout, tudíž jediným řešením je ho s jeho nárokem odkázat na jiné příslušné řízení, dále pokud přiznání nároku poškozenému brání některá ze zákonných překážek¹⁹⁵ a také pokud nárok poškozeného nebyl v řízení bez důvodných pochybností prokázán.¹⁹⁶

Potřeba dalšího dokazování

Také druhá situace je spojena s potřebou rychlosti řízení, když umožňuje soudu odkázat poškozeného na jiné řízení v případě, že by bylo třeba pro rozhodnutí o jeho nároku provádět další dokazování za předpokladu, že by podstatně protáhlo trestní řízení. Ne každý průtah v řízení by ospravedlnil tento postup soudu, musí se jednat o průtah podstatný.¹⁹⁷

Pojem podstatný průtah je vágní, je ponecháno na úvaze soudu, zda by se v tom kterém konkrétním případě o takový průtah jednalo. Byť se v posledních letech dostává i v rámci trestního řízení do popředí zájmu poškozený a jeho práva, stále je základním účelem trestního řízení náležitě zjištění trestných činů a potrestání jejich pachatelů (§ 1 odst. 1 TR). Přičemž nejefektivnějším trestem pro pachatele je ten, který je uložen co nejdříve od spáchání trestného činu, neboť pouze takový trest může co nejlépe plnit svůj účel.¹⁹⁸ Proto, pokud je to možné, je třeba o vině a trestu pachatele za spáchaný trestný čin rozhodnout co nejrychleji s jen malým ohledem na to, že pro rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu majetkové

¹⁹⁵ Viz kapitola 2.5.1.1. této rigorózní práce.

¹⁹⁶ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 91.

¹⁹⁷ Krajský soud v Praze v rozhodnutí ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. 10 To 12/2016, změnil rozhodnutí Okresního soudu v Benešově ze dne 23. 11. 2015, č. j. 10 T 117/2015-198, který přiznal náhradu nemajetkové újmy celkem ve výši 10 500 000 Kč s tím, že rozhodnutí ohledně tak vysoké částky předpokládá široké dokazování, které však stranám v adhezním řízení nelze poskytnout, jelikož by tak mohlo docházet k nadbytečnému prodlužování trestního řízení. Podobný postup však kritizuje Krajský soud v Ústí nad Labem ze dne 27. 1. 2016, sp. zn. 6 To 579/2015, ve kterém uvádí, že nelze odkázat poškozeného s uplatněným nárokem na řízení občanskoprávní jen s poukazem na rozsah uplatněných nároků.

¹⁹⁸ Účelem trestu je ochránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčení trestné činnosti, vychovávat jej k tomu, aby vedl řádný život a také výchovně působit na ostatní členy společnosti. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 6. Vydání. Praha: Leges, 2017, s. 389.

škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení by bylo třeba provádět další dokazování. Vždy je to ovšem na úvaze soudu, jak tuto otázku posoudí.

V § 89 odst. 1 TŘ je stanoveno, jaké skutečnosti je v trestním řízení zejména nutné dokazovat, přičemž pod písmenem e) jsou uvedeny „*podstatné okolnosti umožňující stanovení následku, výše škody způsobené trestným činem a bezdůvodného obohacení*“. V tomto rozsahu, tedy pokud je škoda, případně vznik bezdůvodného obohacení, znakem skutkové podstaty, je nutné je také v řízení prokazovat, tudíž nelze hovořit o průtazích v řízení. Poškozený však může uplatnit i škodu a bezdůvodné obohacení, které součástí popisu skutku nejsou, stejně jako nemajetkovou újmu, prokazování těchto nároků lze tedy vždy považovat za překračující potřeby trestního řízení.¹⁹⁹

Jakmile má tedy soud dostatečný podklad pro závěr o vině a trestu obviněného, lze hovořit o průtazích v řízení, pokud soud pokračuje v dokazování nad rámec trestního řízení samotného pouze ohledně uplatněného nároku poškozeného. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí vyjádřil názor, že dokazování pouze k uplatněnému nároku poškozeného lze provádět v průběhu hlavního líčení, které je již nařízeno, případně v odročeném hlavním líčení, pokud je odročeno na krátkou dobu, za předpokladu, že lze důkazy provést bez větších obtíží. „*Za podstatné průtahy trestního stíhání je třeba považovat takové průtahy, které by narušovaly výchovný účel trestního stíhání, jehož splnění vyžaduje též, aby bylo o trestném činu rozhodnuto co nejdříve poté, kdy byl spáchán. Zvláště nelze provádět další dokazování přesahující potřeby trestního stíhání, jde-li o případ vazební.*“²⁰⁰ Nezáleží tedy pouze na otázce složitosti projednávaných nároků z hlediska hmotněprávních norem, ale také na časovém úseku, který by uplynul od okamžiku, ve kterém soud může o vině a trestu obviněného rozhodnout bez důvodných pochybností.²⁰¹

2.5.1.4 Rozhodnutí dle § 229 odst. 2 TŘ

Druhý odstavec tohoto zákonného ustanovení soud užije, pokud odkazuje poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným orgánem v případě, že poškozenému z jakýchkoli důvodů přizná nárok jen z části. Kombinuje tak postup dle § 228 odst. 1 TŘ a § 229 odst. 1 TŘ. Pokud tedy nelze poškozenému přiznat jím

¹⁹⁹ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 94.

²⁰⁰ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62, s. 40.

²⁰¹ Stejně viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 1 Tmo 13/2016, který odmítá odročení hlavního líčení jen za účelem doplnění dokazování potřebného k objasnění skutkového stavu ve vztahu k náhradě nemajetkové újmy, když adhezní řízení má pouze podpůrnou povahu.

uplatněný nárok v plném rozsahu, neboť k tomu nejsou splněny všechny zákonné podmínky, lze mu přiznat jen jeho část postupem dle § 228 odst. 1 TŘ a částečně ho odkázat na jiné příslušné řízení postupem dle § 229 odst. 2 TŘ. Vrchní soud v Olomouci však poukazuje na požadavek, aby soud rozhodoval vždy o celistvém nároku poškozených s cílem dodržet požadavek na komplexnost rozhodnutí.²⁰²

Ke snížení náhrady může soud dospět také z hmotněprávních důvodů, pokud shledá spoluúčast poškozeného na spáchaném skutku (§ 2918 OZ), existenci důvodů zvláštního zřetele hodných pro moderaci (§ 2953 OZ), v případě náhrady škody také tehdy, pokud poškozený uplatňuje více, než uplatňovat může na základě jiného právního předpisu.²⁰³

2.5.1.5 Rozhodnutí dle § 229 odst. 3 TŘ

Soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na jiné příslušné řízení vždy, pokud obviněného zproští obžaloby. Stejný postup bude na místě také v situaci, kdy soud obviněného zproští jen některého skutku obsaženého v žalobním návrhu, případně dílčího útoku pokračujícího trestného činu (§ 116 TZ a § 12 odst. 12 TŘ), pokud se jedná právě o ten skutek nebo dílčí útok, s nímž je spojen vznik majetkové škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. V případě trestných činů hromadných či trvajících je situace stejná, pokud majetková škoda, nemajetková újma či bezdůvodné obohacení vzniklo právě v té době, pro kterou byl obviněný obžaloby zproštěn. Soud by v těchto případech rozhodoval na základě analogie k § 229 odst. 3 TŘ.²⁰⁴

2.6 Zvláštní způsoby řízení

Trestní řád zná také dva zvláštní způsoby řízení, v rámci kterých může být rozhodnuto o návrhu poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Těmi je řízení před samosoudcem a řízení o schválení dohody o vině a trestu.

²⁰² Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 9. 2016, sp. zn. 1 To 46/2016.

²⁰³ Omezení náhrady škody obsahuje například § 257 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, když zaměstnavatel může požadovat po zaměstnanci na náhradu škody způsobené z nedbalosti, pouze částku odpovídající čtyř a půl násobku jeho průměrného měsíčního výdělku. To neplatí, pokud byla škoda způsobena úmyslně, v opilosti nebo po zneužití jiných návykových látek.

²⁰⁴ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 513.

2.6.1 Řízení před samosoudcem

Trestní řád v § 314a odst. 1 vymezuje, že „*samosoudce koná řízení o trestných činech, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.*“ Výjimkou jsou ta řízení, v nichž má být ukládán souhrnný nebo společný trest, když dřívější trest byl uložen v řízení před senátem (§ 314 a odst. 2 TŘ). Obecná ustanovení o řízení před samosoudcem neobsahují žádné odchylky v adhezním řízení. Specifickým institutem v řízení před samosoudcem je možnost vydání trestního příkazu, kterým může být rovněž rozhodnuto o návrhu poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.

Zákonnou úpravu trestního příkazu obsahuje ustanovení § 314e a násl. TŘ. Podstatou tohoto řízení a jeho zvláštností je fakt, že jej samosoudce vydá bez projednání věci v hlavním líčení. Podmínkou uplatnění tohoto postupu však je, že „*skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy*“ (§ 314 e odst. 1 TŘ). Tedy pouze tehdy, pokud má samosoudce za to, že ve věci lze rozhodnout na základě podkladů založených ve spise, vydá trestní příkaz. V něm pak lze uložit pouze vyjmenované druhy trestů, v některých případech jen v určité výměře a za podmínky vyžádání stanoviska Probační a mediační služby (§ 314e odst. 2, 3, 4 a 5 TŘ).²⁰⁵ Použití tohoto postupu je vyloučeno v řízení proti osobě, jejíž svéprávnost je omezena, pokud je rozhodováno o ochranném opatření a jestliže má být ukládán souhrnný nebo společný trest, když předchozí trest byl uložen rozsudkem (§ 314e odst. 6 TŘ).

Samosoudce může trestním příkazem rozhodnout také o návrhu poškozeného na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení za podmínky, že tento byl řádně uplatněn (§ 314f odst. 1 písm. e) TŘ). V tomto směru platí rovněž obecná pravidla adhezního řízení a jeho specifika tak, jak byla vyložena výše v této práci, avšak s určitými výjimkami. Lze si však stěží představit, že by byl poškozený schopen v případě nemajetkové újmy pojmout do návrhu všechny rozhodné skutečnosti a tvrzení tak, aby soud mohl o jeho nároku řádně rozhodnout, nadto je ještě řádně podložit. Nicméně zákon nevylučuje ani možnost rozhodnout v trestním příkazu i o náhradě nemajetkové újmy.

²⁰⁵ Zprávu Probační a mediační služby si soud musí vyžádat, pokud zvažuje uložit trest obecně prospěšných prací a trest domácího vězení. Zákon nevyžaduje, aby se soudce řídil jejich stanoviskem, aniž by se od něj mohl odchýlit. Může tedy uložit tyto tresty i přes negativní stanovisko PMS, avšak vystavuje se riziku, že uložený trest nebude vykonatelný a bude třeba rozhodovat o jeho přeměně, například když je obviněný nekontaktní a PMS nezjistí jeho stanovisko k výkonu tohoto druhu trestu, jeho zdravotní stav, v případě trestu domácího vězení jeho ubytovací podmínky, když například v ubytovnách, kde je velký výskyt mnoha lidí, je nemožné zejména technicky zajistit řádný výkon tohoto trestu.

Specifika tohoto řízení se týkají zejména okamžiku, dokdy může poškozený podat svůj návrh. Dle § 43 odst. 3 TŘ ho poškozený musí učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Hlavní líčení se však v tomto případě nekoná (§ 314e odst. 1 TŘ). Pokud tedy poškozený svůj návrh neučinil již v přípravném řízení, nebude ze strany soudu nijak upozorněn, že soudce hodlá věc vyřešit trestním příkazem, nadto mu nebude trestní příkaz ani doručován (§ 314f odst. 2 a contrario TŘ). Pokud je návrh součástí spisového materiálu, ale soud dojde k tomu, že nárok nemůže být poškozenému přiznán, poškozený nebude vyzván k jeho doplnění či prokázání skutečností v něm obsažených, přičemž mu bude následně doručen návrh na potrestání nebo obžaloba spolu s opisem trestního příkazu (§ 314f odst. 2 TŘ), ve kterém bude rozhodnuto o jeho odkázání na řízení ve věcech občanskoprávních dle § 229 odst. 1, odst. 2 TŘ. V případě, že měl poškozený v řízení zmocněnce, doručuje se trestní příkaz pouze jemu (§ 45a TŘ).

Pokud v přípravném řízení poškozený uplatnil svůj nárok způsobem, který trestní řád stanoví v § 43 odst. 3 TŘ, soud o něm v trestním příkazu rozhodne dle § 228 odst. 1, případně § 229 odst. 1 a 2 TŘ. Jelikož trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku (§ 314e odst. 7 TŘ), nepřichází zde v úvahu rozhodnutí dle § 229 odst. 3 TŘ.

Poškozený, o jehož návrhu bylo v trestním příkazu rozhodnuto, však nemá oprávnění podat proti tomuto příkazu odpor, když tímto oprávněním disponuje pouze obviněný, osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání, a státní zástupce (§ 314g odst. 1 TŘ). Tímto však dle mého názoru dojde k narušení rovnosti mezi subjekty trestního, resp. adhezního řízení, které je možno odůvodnit pouze odkazem na hlavní účel trestního řízení, jímž je zjištění trestných činů a co nejrychlejší potrestání jejich pachatelů. Toto nerovné postavení vyplývá na povrch zejména při porovnání postavení poškozeného právě v řízení, kde proběhlo hlavní líčení a ve kterém je vydán trestní příkaz, když je zde tedy poškozený zkrácen na svých právech, byť není zřejmé, co k takovému řešení zákonodárce vedlo.²⁰⁶ Lze si představit snad jen snahu o rychlost a hospodárnost trestního řízení. Pokud by totiž byl poškozenému dán prostor, aby i do tohoto zvláštního způsobu řízení zasahoval svými podáními, zejména opravnými prostředky, smysl tohoto řízení by byl ohrožen či minimálně narušen. Proti rozsudku pak poškozený může podat odvolání do výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.

²⁰⁶ JELÍNEK, J. *Současná trestní politika – co je nejdůležitější?* In JELÍNEK, J.; GRIVNA, T.. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 20. Srov. též DURDÍK, T. *Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání soudu*. In JELÍNEK, J.; GRIVNA, T.. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 56-57.

Mám za to, že současná právní úprava není zcela vhodná a bylo by na místě připustit, aby poškozený měl možnost proti trestnímu příkazu, respektive proti v něm neučiněnému či vadnému výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení brojit podáním opravného prostředku. Tím by došlo k upevnění zákonnosti řízení (§ 1 TŘ) a narovnání rovnosti stran trestního řízení.²⁰⁷ Dle J. Zůbka a M. Vrby by bylo vhodné přiznat poškozenému i obviněnému oprávnění podat do výroku o náhradě škody odvolání, které by nemělo za následek zrušení trestního příkazu. Pokud by byl trestní příkaz zrušen podaným odporem oprávněných osob, odvolání by nebylo projednáváno, neboť výrok samotný, do něhož odvolání směřovalo, by byl zrušen. V opačném případě by o něm rozhodoval odvolací soud stejným postupem, jak předpokládá § 265 TŘ.²⁰⁸ S takovým řešením lze souhlasit, neboť jednak nepopírá základní účel institutu trestního příkazu a jednak napravuje současně závadný stav, kdy jsou poškozenému upírána jeho práva, pokud soud rozhoduje trestním příkazem.

2.6.2 Řízení o schválení dohody o vině a trestu

Toto řízení upravuje § 175a a § 175 b TŘ a § 314o a následující TŘ. „*Podstata dohody o vině a trestu spočívá v dohodě mezi státním zástupcem a obviněným, která obsahuje popis skutku, o němž obviněný prohlásí, že jej spáchal, a výměru a druh trestu stanovený dle zákona, kterou schvaluje soud.*“²⁰⁹ Řízení je rozděleno do dvou procesních fází, když v první fázi je dohoda sjednávána mezi státním zástupcem a obviněným, případně poškozeným, v další fázi je pak tato dohoda předložena ke schválení soudem.

V první fázi řízení předvolá státní zástupce obviněného k jednání (§ 175a odst. 2 TŘ), o tomto musí rovněž vyrozumět poškozeného, který neučinil výslovné prohlášení o vzdání se svých procesních práv, a obhájce obviněného, neboť se jedná o případ nutné obhajoby dle § 36 odst. 1 písm. d) TŘ. Již v tomto okamžiku však musí být dostatečně prokázáno, že se stal skutek, který je zároveň trestným činem, a že se jej dopustil právě obviněný. Také v tomto řízení je nutno dbát na řádné poučení poškozeného, který musí být upozorněn, že nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu je třeba uplatnit nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení (§ 175a odst. 2 věta druhá TŘ). Dohoda může obsahovat mimo jiné také dohodu poškozeného a obviněného

²⁰⁷ BERANOVÁ, A. *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue, 2016, č. 10, s. 227-228.

²⁰⁸ ZŮBEK, J., VRBA, M. *Poškozený a právo odporu*. Trestněprávní revue, 2012, č. 9, s. 200.

²⁰⁹ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 741-742.

ohledně výše náhrady. Pokud však k takové dohodě mezi poškozeným a obviněným nedojde, není to důvodem k tomu, aby dohoda o vině a trestu nebyla uzavřena.²¹⁰ O jednání je sepsán protokol. Trestní řád v § 175a odst. 5 TŘ ukládá státnímu zástupci, aby dbal na práva poškozeného. Je-li u jednání přítomen, má se především vyjádřit k rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy či k rozsahu bezdůvodného obohacení. Není-li přítomen, ač byl o jednání řádně vyrozuměn, a uplatnil-li již dříve svůj nárok, může se za něj státní zástupce dohodnout s obviněným o způsobu a rozsahu náhrady. Tato dohoda je poté obsahovou součástí dohody o vině a trestu (§ 175a odst. 6 písm. g) TŘ). První fáze řízení končí tím, že státní zástupce podá soudu návrh na schválení dohody o vině a trestu v intencích sjednané dohody. Pokud nedojde ke schválení dohody o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, státní zástupce musí na tuto skutečnost v návrhu upozornit (§ 175b odst. 1 TŘ).

Druhá fáze řízení probíhá před soudem, kterému je podán návrh na schválení sjednané dohody o vině a trestu. Soud pak nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o této dohodě, nebo tuto odmítne, případně nařídí předběžné projednání návrhu (§ 314o odst. 1 TŘ). I o konání veřejného zasedání soud vyrozumí poškozeného, případně jen jeho zmocněnce, (§ 314q odst. 1 TŘ), dále obhájce obviněného, když v této fázi řízení již obviněný nemusí být obligatorně obhájcem zastoupen, když trestní řád vyžaduje, aby byli veřejnému zasedání přítomni pouze obviněný a státní zástupce. Po vyjádření obviněného má možnost se k návrhu vyjádřit také poškozený. Soud o návrhu na schválení předložené dohody o vině a trestu rozhodne tak, že ji buď neschválí z důvodů uvedených v § 314r odst. 2 TŘ, kdy jedním z důvodů je také skutečnost, že dohoda je nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady vzniklé škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, v takovém případě věc vrátí usnesením do přípravného řízení. Nebo odsuzujícím rozsudkem tuto dohodu schválí. Pokud poškozený řádně a včas uplatnil svůj nárok, soud v rozsudku rozhodne také o tomto nároku, a to i za situace, kdy k dohodě mezi obviněným a poškozeným nedošlo, a to postupem dle § 228, případně § 229 TŘ (§ 314r odst. 4 TŘ).²¹¹

²¹⁰ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 744.

²¹¹ *Ibidem*, s. 745.

2.7 Opravné prostředky

Proti některým rozhodnutím učiněným ve vztahu k uplatněnému nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení je možné podat opravný prostředek podle obecných ustanovení.

Proti usnesení, jímž poškozený nebyl připuštěn k hlavnímu líčení, případně nebyl připuštěn se svým nárokem dle § 206 odst. 3, odst. 4 TŘ, není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 TŘ ve spojení s § 206 odst. 3, odst. 4 TŘ). Poškozený však může namítat nesprávnost rozsudku vydaného v předmětném řízení s tím, že nebyl učiněn výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, resp. byla porušena ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, která způsobila, že tento výrok chybí (§ 246 odst. 2 TŘ). Rovněž poškozený může podat stížnost pro porušení zákona.

Proti rozsudku o přiznání nároku poškozeného dle § 228 odst. 1 TŘ, případně odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné příslušné řízení dle § 229 odst. 1, 2 TŘ je možné podat odvolání, dovolání, stížnost pro porušení zákona a návrh na obnovu řízení. Proti rozhodnutí dle § 229 odst. 3 TŘ poškozený účinně podat odvolání nemůže, neboť by se tímto domáhal uznání viny obžalovaného, což je mu zapovězeno (§ 246 TŘ a § 247 TŘ).²¹²

S ohledem na téma této rigorózní práce se dále budu u opravných prostředků krátce zabývat pouze jejich specifiky ve vztahu k poškozenému a jím uplatněnému nároku na náhradu nemajetkové újmy, když vše níže uvedené platí samozřejmě také v případě nároku na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení.

2.7.1 Odvolání

Dle § 245 odst. 1 věta první TŘ lze proti rozsudku soudu prvního stupně podat odvolání, a to ve lhůtě osmi dnů od doručení opisu rozsudku u soudu, proti jehož rozsudku směřuje (§ 248 odst. 1 TŘ). Poškozený má právo podat odvolání proti rozsudku pouze v tom případě, pokud uplatnil nárok na náhradu nemajetkové újmy řádně a včas, a to právě a pouze pro nesprávnost tohoto výroku (§ 246 odst. 1 písm. d) TŘ), případně z důvodu, že takový výrok učiněn nebyl, stejně jako pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, pokud toto mohlo zapříčinit nesprávnost tohoto výroku, nebo že tento výrok v rozsudku učiněn nebyl (§ 246 odst. 2 TŘ). Odvolání podává v neprospěch obžalovaného (§ 247 odst. 1 TŘ). Pokud však poškozený neučinil návrh řádně a včas, není oprávněn odvolání podat.

²¹² PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 513.

Za poškozeného může odvolání podat také jeho zákonný zástupce nebo opatrovník (§ 45 TŘ), případně zmocněnec (§ 51 TŘ) nebo společný zmocněnec (§ 44 odst. 2 TŘ).²¹³

Proti rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu, může podat odvolání také poškozený, avšak zákon v tomto případě omezuje důvody, které mohou vést k podání odvolání, a to v § 245 odst. 1 TŘ. Poškozený tedy může odvolání směřovat pouze do výroku o náhradě nemajetkové újmy, pokud svůj nárok uplatnil řádně a včas a pokud nejde o situaci, že souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady a soud dohodu v tomto znění schválil.

Odvolací soud, tedy soud vyššího stupně,²¹⁴ může o odvolání do výroku o náhradě nemajetkové újmy rozhodnout v souladu s trestním řádem tak, že tento výrok potvrdí (tedy odvolání zamítne dle § 256 TŘ), odvolání z formálních důvodů zamítne dle § 253 odst. 1 TŘ, odvolání odmítne, pokud nejsou splněny jeho obsahové náležitosti (§ 253 odst. 3 TŘ), napadený výrok zruší, pokud je nesprávný (§ 258 odst. 1 písm. f) TŘ), nebo přikáže soudu prvního stupně, aby o chybějícím výroku rozhodl nebo jej doplnil (§ 259 odst. 2 TŘ), případně může učinit i další rozhodnutí. Byl-li rozsudkem odvolacího soudu zrušen výrok o náhradě nemajetkové újmy spolu s dalším výrokiem, může odvolací soud rozhodnout sám, případně věc vrátit soudu prvního stupně k novému rozhodnutí (§ 259 odst. 1 TŘ). Pokud však odvolací soud zrušil toliko výrok o náhradě nemajetkové újmy, může buď sám rozhodnout na podkladě skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně, případně doplněného v řízení o odvolání, nebo poškozeného s jeho nárokem odkázat na příslušné řízení (§ 265 TŘ). Odvolací soud tedy nemůže vrátit soudu prvního stupně věc k novému projednání a rozhodnutí, pokud by se jednalo pouze o rozhodování o nároku poškozeného.²¹⁵

2.7.2 Dovolání

Dovolání se spolu se stížností pro porušení zákona a obnovou řízení řadí mezi mimořádné opravné prostředky, prostřednictvím kterých může dojít k prolomení právní moci rozhodnutí.²¹⁶ Dle znění § 265a odst. 1 TŘ „dovoláním lze napadnout pravomocné rozhodnutí soudu ve věci samé, jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští.“ Která rozhodnutí jsou považována za rozhodnutí ve věci samé, pak uvádí odstavec 2, a to taxativním způsobem. O nároku poškozeného soud prvního nebo druhého stupně

²¹³ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 623.

²¹⁴ Dle § 252 TŘ je tímto soudem nadřízený krajský soud, vyšší vojenský soud, případně vrchní soud v případě, kdy je napadán rozsudek vydaný krajským nebo vyšším vojenským soudem v prvním stupni (tzv. devolutivní účinek).

²¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 5. 10. 1979, sp. zn. 6 Tz 46/79.

²¹⁶ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 677.

rozhoduje ve věci samé formou odsuzujícího či zprošťujícího rozsudku, a to pouze prostřednictvím rozhodnutí soudu druhého stupně, případně pokud odmítá či zamítá odvolání.²¹⁷ Za odsuzující rozsudek není považován takový rozsudek, kterým byl na základě podaného odvolání poškozeným zrušen odsuzující rozsudek soudu prvního stupně pouze ve výroku o nároku poškozeného (§ 258 odst. 1 písm. f), odst. 2 TŘ), pokud odvolací soud sám znova o uplatněném nároku poškozeného rozhodl, protože takové rozhodnutí se netýká výroku o vině a trestu.²¹⁸ Kromě typu rozhodnutí stanoví trestní řád také výčet vad, které mohou být podkladem pro podání dovolání, a to v § 265b odst. 1 TŘ.

Dovolání může podat nejvyšší státní zástupce a obviněný, tento pouze prostřednictvím obhájce, u soudu, který rozhodoval v prvním stupni, ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí, proti kterému směřuje (§ 265d odst. 1, 2 TŘ, § 265e odst. 1 TŘ). Rozhoduje o něm Nejvyšší soud (§ 265c TŘ).

Dovolání lze podat do výroku o náhradě nemajetkové újmy jen z hmotněprávních důvodů, které lze podřadit pod § 265b odst. 1 písm. g) TŘ. „*Dovolání z důvodu porušení ustanovení trestního řádu (např. pro přiznání nároku, který poškozený uplatnil po lhůtě naznačené v § 43 odst. 3, § 206 odst. 2 TŘ) není přípustné. Pokud pravomocné rozhodnutí o soukromoprávním nároku trpí procesními vadami, lze je napravit jen cestou stížnosti pro porušení zákona.*“²¹⁹

Dovolací soud může rozhodnout o dovolání směřujícího do výroku o náhradě nemajetkové újmy tak, že jej pro nedůvodnost zamítne (§ 265j TŘ), z důvodů uvedených v § 265i odst. 1 TŘ odmítne, v případě, že v rozhodnutí některý výrok chybí nebo je neúplný. Nejvyšší soud může přikázat soudu, o jehož rozhodnutí jde, aby rozhodl nebo výrok doplnil, aniž by rozhodnutí rušil (§ 265l odst. 2 TŘ), případně rozhodnutí zruší (§ 265k odst. 1 TŘ). Pokud Nejvyšší soud výrok zruší, přikáže soudu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl (§ 265l odst. 1 TŘ), nebo rozhodne sám, a to s limity danými v § 265m odst. 1 TŘ. V případě, že je zrušen toliko výrok o náhradě nemajetkové újmy, postupuje se stejně jako v případě odvolání dle § 265 TŘ, tedy Nejvyšší soud učiní rozhodnutí sám, nebo poškozeného s jeho nárokem odkáže na příslušné řízení (§ 265m odst. 2 TŘ).

²¹⁷ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3142.

²¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2009, sp. zn. 6 Tdo 70/2009.

²¹⁹ BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta, s. 99 a 100.

2.7.3 Stížnost pro porušení zákona

*„Stížnost pro porušení zákona je mimořádným opravným prostředkem, který se podává proti pravomocným rozhodnutím soudu a státního zástupce, jimiž byl porušen zákon nebo které byly učiněny na základě vadného řízení.“*²²⁰ Proti rozhodnutí Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona přípustná není, nestanoví-li zákon jinak (§ 266 odst. 1 in fine TR).

Ve vztahu k poškozenému a jím uplatněnému nároku na náhradu nemajetkové újmy lze o podání stížnosti pro porušení zákona uvažovat v souvislosti s veškerými rozhodnutími učiněnými soudem.

Jediným subjektem oprávněným k podání tohoto opravného prostředku je ministr spravedlnosti, o podané stížnosti pro porušení zákona rozhoduje Nejvyšší soud (§ 266 odst. 1 TR). Jiné subjekty mají pouze oprávnění podávat státnímu zastupitelství podněty k podání této stížnosti v souladu s § 466 TR. Lhůta k podání tohoto opravného prostředku však trestním řádem stanovena není.

Nejvyšší soud pak o stížnosti pro porušení zákona týkající se návrhu poškozeného na náhradu nemajetkové újmy může rozhodnout tak, že ji buď zamítne, nebo vysloví, že zákon byl porušen (§ 268 odst. 1). Tento výrok se nedotýká právní moci rozhodnutí, o němž se jedná, ovšem pouze za podmínky, že byl zákon porušen ve prospěch obviněného (§ 269 odst. 1 TR). Byl-li však porušen v neprospěch obviněného, Nejvyšší soud zároveň zruší vadné rozhodnutí nebo jeho část, případně vadné řízení, které mu předcházelo (§ 269 odst. 2 TR) za současného učinění výroku dle § 268 odst. 2 TR. Nejvyšší soud pak může rozhodnout sám, případně přikáže zpravidla orgánu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc znovu projednal a rozhodnul (§ 271 odst. 1 TR, § 270 odst. 1). I v tomto případě pak platí, že pokud byl zrušen pouze výrok o náhradě nemajetkové újmy v penězích, rozhodne soud sám, nebo poškozeného odkáže s jeho nárokem na jiné příslušné řízení (§ 271 odst. 2 TR s odkazem na § 265 TR).

2.7.4 Obnova řízení

Prostřednictvím obnovy řízení mohou být odstraněny nedostatky ve skutkových zjištěních ve věci, neboť v původním řízení nebyly známy všechny rozhodné skutečnosti a důkazy, když tyto vyšly najevo až po právní moci původního rozhodnutí. Výčet těchto rozhodnutí je v trestním řádu taxativně stanoven v § 277 a § 278. *„Obnova řízení je přípustná*

²²⁰ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 703.

*i proti rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání (§ 265n), jakož i o stížnosti pro porušení zákona, pokud jde o rozhodnutí, která lze podřadit pod uvedený výčet.*²²¹ Co se týče výroku o náhradě nemajetkové újmy, obnovu lze povolit, pouze pokud byl nárok přiznán, tedy nikoliv za situace, kdy byl poškozený se svým nárokem odkázán na jiné řízení (§ 278 odst. 1 TŘ).²²²

Osobami oprávněnými k podání návrhu na obnovu řízení jsou sám obviněný a osoby, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání, a to i po smrti obviněného, a dále státní zástupce, a to v neprospěch obviněného (§ 280 odst. 2 a 3 TŘ). Poškozenému návrh na obnovu řízení nepřísluší podat. Obnova v neprospěch je však vyloučena, pokud trestnost činu zanikla, uplynula lhůta v délce poloviny promlčecí doby trestního činu, o kterém bylo vedeno trestní stíhání, na čin se vztahuje rozhodnutí prezidenta republiky, kterým nařídil, aby se v trestním stíhání nepokračovalo, nebo obviněný zemřel (§ 279 TŘ). V řízení proti mladistvému je speciálně upraveno, že v neprospěch obviněného mladistvého může návrh na povolení obnovy podat jen státní zástupce ve lhůtě šesti měsíců od doby, kdy se dozvěděl o skutečnostech, které by odůvodňovaly podání návrhu, nejdéle však do uplynutí poloviny doby promlčení trestního stíhání (§ 72 odst. 3 ZSVM).

Soudem příslušným k rozhodnutí o návrhu na povolení obnovy řízení v souvislosti s nárokem na náhradu nemajetkové újmy je ten, který ve věci rozhodl v prvním stupni (§ 281 odst. 2 TŘ). Soud pak může rozhodnout tak, že návrh zamítne z důvodů uvedených v § 283 TŘ nebo jej povolí a zruší napadené rozhodnutí v celém rozsahu nebo jen v části, v níž je návrh důvodný (§ 284 odst. 1 TŘ). I v případě tohoto mimořádného opravného prostředku pak platí, že pokud je obnova povolena jen co do výroku o přiznaném nároku poškozeného v adhezním řízení, je tento odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na jiné příslušné řízení (§ 284 odst. 3 TŘ). Po povolení obnovy je ve věci pokračováno na podkladě původní obžaloby (§ 288 TŘ).

Proti usnesení o povolení obnovy řízení je přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 286 odst. 3 TŘ), z čehož vyplývá, že pokud se obnova řízení dotýká výroku o náhradě nemajetkové újmy, má oprávnění proti usnesení o povolení obnovy řízení podat stížnost také poškozený, neboť se jedná o rozhodnutí, které se ho dotýká (§ 142 odst. 1 TŘ).

²²¹ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 718.

²²² Ibidem, s. 718.

2.8 Výkon rozhodnutí

Zřejmě tím nejdůležitějším cílem adhezního řízení z pohledu poškozeného je získání exekučního titulu, jímž mu bude přiznán nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, k čemuž bude zavázán právě obviněný. Na jeho podkladě pak poškozený může přistoupit rovněž k nedobrovolnému splnění závazku v rámci výkonu rozhodnutí (§ 251 a násl. OSŘ), resp. exekuce (§ 37 a násl. EŘ). Podle § 274 odst. 1 písm. a) OSŘ a také § 40 odst. 1 písm. b) EŘ je totiž vykonatelné rozhodnutí soudů a jiných orgánů činných v trestním řízení, pokud přiznávají právo nebo postihují majetek. Na formální i obsahové náležitosti exekučního titulu jsou však kladeny vysoké nároky, aby mohl být podkladem pro nucený výkon rozhodnutí. Základními požadavky jsou jeho právní moc a jeho formální a materiální vykonatelnost.

„Pravomocné je takové rozhodnutí, které již nelze zvrátit řádným opravným prostředkem.“²²³

Co se týče vykonatelnosti rozhodnutí, ta je úzce spjata s jeho právní mocí. Rozsudek se stává vykonatelným v tom okamžiku, kdy nabude právní moci (srov. § 139 odst. 1 TR).²²⁴ *„Vykonatelnost určuje podmínky, které musí být splněny, aby bylo možno přistoupit k výkonu rozhodnutí.“²²⁵* Vykonatelnost pak zásadně rozlišujeme z pohledu formálního, tedy z pohledu procesního předpisu, dle kterého bylo v řízení postupováno při vydávání daného rozhodnutí, tak materiálního. Materiální vykonatelnost rozhodnutí sleduje obsahové náležitosti rozhodnutí, jeho určitost a srozumitelnost. *„Je to vlastnost činící rozhodnutí (jiný titul) způsobilé k nucenému uskutečnění cestou jeho výkonu (exekuce).“²²⁶* Také výkon rozhodnutí v trestním řízení, které obsahuje výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení, je exekučním titulem, na jehož výkon se aplikuje ustanovení § 251 až § 271 OSŘ, neboť se jedná o rozhodnutí soudu, které přiznává právo (§ 274 písm. a) OSŘ).

V ustanovení § 261a odst. 1 OSŘ jsou uvedeny obsahové náležitosti, které rozhodnutí musí splňovat, aby jej bylo možno vykonat. Jsou jimi označení oprávněné a povinné osoby, vymezení rozsahu a obsahu povinností, které mají být vykonány, a určení lhůty ke splnění povinnosti. Nejvyšší soud České republiky²²⁷ se zabýval otázkou, zda je nutné v rozsudku

²²³ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 448. K možnostem podat řádné opravné prostředky proti rozhodnutí soudu o nárocích poškozeného viz kapitola 2.7.

²²⁴ Na rozdíl od rozsudku je usnesení vykonatelné, i když dosud není v právní moci, pokud proti němu zákon připouští stížnost, avšak nepřiznává ji odkladný účinek (§ 140 odst. 2 TR).

²²⁵ JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 453.

²²⁶ Usnesení senátu Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2003, sp. zn. 20 Cdo 699/2002.

²²⁷ Usnesení senátu Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2003, sp. zn. 20 Cdo 699/2002.

obsahujícím výrok o nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení uvést také lhůtu ke splnění povinnosti, jak vyžaduje občanský soudní řád. Konstatoval, že podle trestního řádu jako procesního předpisu, dle kterého se postupuje v adhezním řízení, se rozsudek, jímž byla uložena povinnost k náhradě majetkové škody, nemajetkové újmy či k vydání bezdůvodného obohacení, stává vykonatelným v okamžiku nabytí právní moci (§ 139 odst. 1 TŘ). Trestní řád soudu v § 228 odst. 2 neukládá, aby v takovém výroku určil, v jaké lhůtě je obviněný povinen splnit uloženou povinnost. Přitom rozhodnutí je jen tehdy po materiální stránce nevykonatelné, „*jestliže podle právního předpisu, na jehož základě bylo vydáno, lhůtu obsahovat mělo, resp. nelze-li ji z tohoto předpisu dovodit.*“²²⁸ Závěrem lze tedy říci, že rozsudek soudu obsahující výrok o nároku poškozeného je vykonatelný i tehdy, když v něm není uvedena lhůta ke splnění povinnosti, neboť dle trestního řádu se stává vykonatelným ihned po nabytí právní moci.²²⁹ Tuto obecnou zásadu je možné prolomit povolením splátek ke splnění povinnosti obviněného vůči poškozenému, a to slovy zákona v odůvodněných případech (§ 228 odst. 2, věta druhá TŘ). Zpravidla se tak děje na žádost, ale soud tak může učinit i po své úvaze, když je vzhledem k osobě obviněného a jeho majetkovým poměrům zřejmé, že uhradit celou škodu, nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení najednou je nereálné a vedlo by spíše k nesplnění této povinnosti, případně k vyhýbání se jí. V takovém případě soud stanoví přesnou výši splátek a jejich splatnost. Ta se stanoví délkou časového období pro každou splátku a dnem splatnosti v uvedeném období tak, aby nebylo oslabeno postavení poškozeného a nezanikl účel náhrady, kterým je zcela jistě zejména dosažení co nejrychlejšího odčinění škodlivých následků trestného činu.²³⁰ Splátky mají být určeny zásadně již v odsuzujícím rozsudku nebo trestním příkazu. Lze si však představit situaci, kdy obviněný až po právní moci požádá o možnost splácet náhradu škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení poškozenému. Soud by pak na tuto jeho žádost mohl reagovat až postupem v rámci vykonávacího řízení, za analogického použití § 342 odst. 1 písm. b) TŘ, který upravuje výkon uloženého peněžitého trestu.²³¹ S ohledem na posílení postavení poškozeného je v případě povolení splátek obviněnému vhodné stanovit je pod ztrátou výhody splátek. Tedy pokud některá ze splátek nebude obžalovaným uhrazena řádně a včas, stane se splatnou celá dosud neuhrazená škoda.

²²⁸ Usnesení senátu Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2003, sp. zn. 20 Cdo 699/2002 [C 1661].

²²⁹ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62.

²³⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2862.

²³¹ Ibidem, s. 2862.

V případě dvou a více obviněných v trestním řízení, ve kterém poškozený uplatnil svůj nárok, je pro vykonatelnost rozhodnutí také významné, aby soud ve výroku přesně určil, zda jsou obvinění k náhradě povinni solidárně, případně dle svého podílu na spáchané trestné činnosti.²³² Podmínkou však je, aby návrh poškozeného zněl vůči více (všem) obviněným a aby konkrétní hmotněprávní předpis, který na danou věc dopadá a který trestní soudce v adhezním řízení aplikuje, tyto alternativy připouštěl.²³³ Je však možné vycházet z toho, že solidární odpovědnost obviněných je presumována, tudíž pokud ze skutkových okolností vyplývá, že více obviněných společným jednáním způsobilo škodu, nemajetkovou újmu či se tito bezdůvodně obohatili, bude tím vyjádřena jejich solidární odpovědnost. To tedy znamená, že pokud soud do tohoto výroku neuvede výslovně, zda jsou obvinění zavázáni společně a nerozdílně, či zda podle podílu, je i přesto jednoznačné, že jsou zavázáni společně a nerozdílně, a nejedná se o vadu, pro kterou by měl být tento výrok zrušen. „Pokud by se totiž chtěl soud odchýlit od solidární odpovědnosti spolupachatelů ve smyslu § 438 odst. 2 obč. zák., musel by tento fakt vyjádřit stanovením podílů obou pachatelů na přiznané výši náhrady škody.“²³⁴ Pravidlem je tedy odpovědnost solidární, pokud se od ní soud odchýlí, je třeba toto rozhodnutí náležitě a přesvědčivě odůvodnit.

Pokud soud koná řízení proti více obviněným odděleně, ať už z jakéhokoliv důvodu, je možné prvnímu ze spolupachatelů, uložit povinnost uhradit celou škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení. V případě, že tento trestní příkaz či rozsudek nabude právní moci a soud rozhoduje o druhém ze spolupachatelů, v dalším rozhodnutí za splnění všech výše uvedených podmínek zaváže také tohoto obviněného k povinnosti nahradit celou škodu, nemajetkovou újmu či vydat bezdůvodné obohacení s uvedením, že tento je zavázán společně a nerozdílně spolu s prvním obviněným.²³⁵

2.9 Náklady adhezního řízení

Vodítko k rozhodování o nákladech poškozeného v rámci adhezního řízení podává § 154 TŘ. Ten v prvním odstavci řeší povinnost obviněného k náhradě nákladů řízení poškozenému, pokud mu byl alespoň z části přiznán nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. V druhém odstavci se pak podává, za jakých

²³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 1967, sp. zn. 1 Tz 28/67.

²³³ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 503.

²³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 2. 2004, sp. zn. 5 Tdo 90/2004.

²³⁵ PÚRY, F. In RŮŽIČKA, M.; PÚRY, F.; ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 504.

podmínek a okolností je možno poškozenému přiznat nárok na náhradu nákladů souvisejících s jeho účastí v trestním řízení, pokud mu nárok nebyl přiznán ani z části.

O povinnosti k náhradě nákladů poškozeného rozhoduje soud pouze na jeho návrh, který musí být učiněn nejpozději do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká (§ 155 odst. 4 TŘ). Jde tedy o lhůtu prekluzivní, která má za následek, že později podanému návrhu není možno za žádných okolností vyhovět, soud o nákladech zmocněnce nikdy nerozhoduje z úřední povinnosti. Dalším specifikem v oblasti nákladů poškozeného je skutečnost, že v této otázce nepřichází v úvahu, aby byl odsouzený osvobozen od povinnosti hradit náklady poškozenému s ohledem na své osobní a výdělkové poměry, jak je tomu v případě rozhodování o povinnosti hradit odměnu a náklady hotových výdajů ustanoveného obhájce. Tedy i v případě, kdy je odsouzenému přiznána bezplatná obhajoba, nevztahuje se na rozhodování o nákladech poškozeného.²³⁶

Nárok na náhradu nákladů poškozeného nelze uplatnit v adhezním řízení.²³⁷ O povinnosti odsouzeného uhradit poškozenému náklady rozhoduje předseda senátu usnesením, proti kterému je možné podat stížnost, která má odkladný účinek (§ 155 odst. 6 TŘ). Takovýto výrok tedy soud nemůže učinit přímo v odsuzujícím rozsudku.²³⁸

Podle výše uvedených zákonných ustanovení se postupuje také v případě, že odsouzeným je mladistvý pachatel dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, nebo právnická osoba podle zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, neboť tyto zákony neobsahují žádnou speciální úpravu, a proto se subsidiárně použije trestní řád.²³⁹

2.9.1 Náklady poškozeného, kterému byl nárok přiznán alespoň z části

V § 154 odst. 1 TŘ se stanoví, že poškozenému, který byl alespoň částečně úspěšný s uplatněním svého práva, je odsouzený, kterému byla povinnost k náhradě škody, nemajetkové újmy nebo k vydání bezdůvodného obohacení uložena v odsuzujícím rozsudku, povinen uhradit náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých při bránění zmocněnce, a to jak hotové výdaje, tak odměnu. Základní podmínkou je, aby poškozenému byl jeho uplatněný nárok v adhezním řízení přiznán alespoň

²³⁶ KRÁL, V., k § 154 In DRAŠTÍK, A.. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

²³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. 2. 1982, sp. zn. 7 To 52/81.

²³⁸ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1857.

²³⁹ Ibidem, s. 1852.

z části, a to zpravidla v rozsudku, tedy jestliže nabyl právní moci výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení.²⁴⁰ Může se však jednat také o usnesení, jímž je schváleno narovnání (§ 309 odst. 1 TŘ), případně jímž soud rozhodl o podmíněném zastavení trestního stíhání (307 odst. 1, písm. b) TŘ).²⁴¹

Zcela zásadním pojmem při rozhodování o přiznání nákladů poškozenému je účelnost těchto nákladů. Jinými slovy, zda kroky, které poškozený učinil za účelem přiznání jeho nároku a se kterými jsou spojeny určité náklady, byly adekvátní a směřovaly k vytyčenému cíli.²⁴² Tyto náklady musí poškozený ve svém návrhu řádně vyčíslit a doložit.²⁴³ Na poškozeného je tedy kladen požadavek, aby výši účelných nákladů prokázal.²⁴⁴ Nelze přitom klást rovnítko mezi mírou úspěšnosti poškozeného a výší nákladů mu přiznaných. Pro rozhodnutí soudu totiž není podstatné, v jaké části byl poškozený úspěšný a v jaké nikoli, což je zcela pochopitelné s ohledem na konstrukci adhezního řízení, kdy soud nemusí o nároku poškozeného rozhodnout, aniž by na tom poškozený nesl vinu.

Zásadně platí, že poškozený se může vždy nechat zastoupit zmocněncem (§ 50 odst. 1 TŘ), a to bez ohledu na složitost věci či jiná kritéria. Může také žádat o přiznání nároku na právní pomoc bezplatnou, případně za sníženou odměnu za podmínek daných zákonem (§ 51a odst. 1 TŘ). V případě uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení soud při rozhodování o takové žádosti zvažuje, zda není s ohledem na výši či povahu škody či nemajetkové újmy, případně s ohledem na povahu a rozsah bezdůvodného obohacení zastoupení zmocněncem zjevně nadbytečné. Pokud soud rozhodne tak, že poškozenému právo na bezplatné zastoupení zmocněncem přizná dle § 51a odst. 4 TŘ, tyto náklady pak nese stát, tudíž poškozený ani nemůže navrhopat, aby mu je odsouzený uhradil. Pouze v případě přiznání práva na zastoupení zmocněncem za sníženou odměnu, může poškozený navrhnout, aby v části, kterou zmocněnci hradil on sám, byla odsouzenému uložena povinnost k jejich náhradě poškozenému. Je-li poškozených v trestním řízení mnoho a předseda senátu rozhodne, že svá práva mohou vykonávat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, je na poškozených, aby si

²⁴⁰ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1852.

²⁴¹ KRÁL, V., k § 154 In DRAŠTÍK, A.. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

²⁴² Jak uvádí odborná literatura (viz ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1852-1854), takovými náklady jsou v první řadě hotové výdaje jako jízdné, stravné a nocležné a ztráta na výdělku, pokud nebyly uhrazeny v rámci svědečného dle § 104 TŘ, poštovné, stejně jako náklady vzniklé při prokazování nároku jako například náklady na vypracování znaleckého posudku.

²⁴³ KRÁL, V., k § 154 In DRAŠTÍK, A.. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

²⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31. 5. 1979 sp. zn. 1 To 22/79.

takovéhoto zmocněnce sami zvolili, přičemž se v tomto případě nejedná o ustanovení zmocněnce poškozeného dle § 51a TŘ a stát tedy není povinen hradit náklady zmocněnce.²⁴⁵

Krajský soud v Ostravě se ve svém rozhodnutí²⁴⁶ podrobně zabýval účelností nákladů představujících odměnu zmocněnce poškozených v situaci, kdy poškozených zastoupených stejným zmocněncem v adhezním řízení vystupovalo deset. Opět zdůraznil, že klíčovým pro rozhodnutí o náhradě nákladů k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy je posouzení účelnosti jejich vynaložení. Krajský soud v Ostravě konstatoval, že nelze přiznat poškozeným náklady za úkon spočívající v účasti u hlavního líčení, pokud toto bylo odročeno, neboť poškození nepředložili listiny potřebné k prokázání uplatněného nároku. Soud je tedy dle § 43 odst. 3 TŘ poučil, jakým způsobem mají podklady doplnit, a poskytl jim k tomu lhůtu. Za účelné pak krajský soud považoval úkony učiněné zmocněncem i přesto, že nárok poškození uplatnili až v rámci trestního řízení, i přesto, že tak mohli učinit už dříve vůči pojistiteli obviněného, byť takovéto jednání označil za nešetrné k obviněnému, kterému tímto rostou náklady, které bude povinen hradit. Zákon totiž nezakotvuje podmínku uplatnění nároku poškozenými vůči pojistiteli. K otázce neúčelnosti úkonů zmocněnce spočívajících v účasti u hlavního líčení a podání odvolání se rovněž vyjádřil Ústavní soud.²⁴⁷ Tento uzavřel, že zmocněnec je oprávněn na základě § 50 a násl. TŘ se účastnit všech úkonů, kterých se může účastnit poškozený, proto není přípustné, aby se z důvodů hlediska účelnosti některé části trestního řízení účastnit nemohl. Je zřejmé, že tak dochází k zaměňování pojmů účelnost úkonu a přiměřenost mimosmluvní odměny. Obecně pak platí, že za neúčelný úkon nepřísluší poškozenému žádná náhrada. Avšak celková výše za účelně vynaložené náklady může být v konečném důsledku nepřiměřená. Má-li soud za to, že je potřeba náhradu snížit, může ve zcela výjimečných případech přistoupit k aplikaci čl. 95 odst. 1, věta za středníkem Ústavy a odchýlit se od podzákoného právního předpisu, tedy advokátní tarif neaplikovat.

Pokud soud poškozenému přizná jeho nárok alespoň z části, vždy také rozhodne o tom, že je odsouzený povinen hradit náklady poškozeného s jedinou výhradou, a to, že tyto náklady byly účelné. Neposuzuje tak, zda si zastoupení zmocněncem složitost kauzy vyžadovala, stejně tak nepřihlíží k majetkovým poměrům odsouzeného.²⁴⁸ Ústavní soud

²⁴⁵ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003.

²⁴⁶ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 2019, sp. zn. 6 To 371/2018.

²⁴⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 2258/2010.

²⁴⁸ KRÁL, V., k § 154 In DRAŠTÍK, A.. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

mimo jiné konstatoval, že přítomnost zmocněnce může pro poškozeného znamenat jistou psychickou podporu a také pocit podpory v průběhu trestního řízení.²⁴⁹

V praxi se problematickou ukázala otázka, zda se poškozený může domáhat úhrady jen těch nákladů, které mu již vznikly a jež sám uhradil, nebo zda má poškozený možnost požadovat úhradu i těch nákladů, které mu sice již vznikly, ale které dosud sám neproplatil. Typicky se jedná o náklady za zmocněnce. Judikatura oscilovala mezi oběma názory. Ze začátku se klonila k názoru, že je třeba, aby náklady byly již skutečně poškozeným uhrazeny, přičemž tito mohli žádat o uložení povinnosti odsouzenému k jejich náhradě i opakovaně podle toho, jak je sami zmocněnci hradili.²⁵⁰ Nyní však již převládl názor, že poškozený může žádat o úhradu všech nákladů, tedy i těch, u kterých nepředložil doklad o jejich úhradě, s argumentací, že právní nárok zmocněnce vůči poškozenému vzniká *de iure* již tím, že poškozený si zmocněnce zvolí, udělí mu plnou moc a že zmocněnec provede úkony právní služby.²⁵¹

Výše odměny zmocněnce se řídí sazbou mimosmluvní odměny dle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, dále jen advokátní tarif, byť by se poškozený se zmocněncem dohodli na odměně smluvní,²⁵² a to za předpokladu, že smluvní odměna byla dohodnuta vyšší, než jaká vyplývá z advokátního tarifu.²⁵³ I zde však nalezneme limity vycházející z povinností advokáta, když smluvní odměna musí být přiměřená, nesmí být ve zřejmém nepoměru k hodnotě a složitosti věci a smlouva o smluvní odměně nesmí být uzavřena za podmínek pro poškozeného nevýhodných.²⁵⁴

V případě ustanoveného zmocněnce soudem se pak dále uplatní omezení vyplývající z § 12a AT, tedy snížení sazeb mimosmluvní odměny za úkony právních služeb o 20 %, přičemž sazba za jeden úkon právní služby takto stanovená může činit nejvýše 5 000 Kč. Analogická aplikace tohoto ustanovení i pro případ zmocněnce zvoleného však není zásadně přípustná, byť se jedná o otázku dosud nevyřešenou. Ústavní soud tuto analogii odmítal²⁵⁵, poslední vývoj však připouští, aby došlo k aplikaci § 12a AT i v případech zvolených

²⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. II. ÚS 289/12.

²⁵⁰ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2091/2005.

²⁵¹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016.

²⁵² ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1853.

²⁵³ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016.

²⁵⁴ Srov. § 10 odst. 2, odst. 6 pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky obsažených v usnesení č. 1/1997 České advokátní komory.

²⁵⁵ Viz například usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 4913/2012, nález Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2880/16.

zmocněnců, ovšem za předpokladu, že půjde o skutečně atypické případy, na které nelze aplikovat obecná pravidla advokátního tarifu.²⁵⁶

Pro stanovení tarifní hodnoty se vychází ze sazby mimosmluvní odměny stanovené pro zastupování poškozeného v trestním řízení dle § 10 odst. 5 AT ve spojení s § 7 a § 9 odst. 1 AT.²⁵⁷ Takto stanovená tarifní hodnota pak platí pro všechny úkony právní služby v dané věci. Opačný názor byl vysloven usnesením Krajského soudu v Ostravě²⁵⁸ s tím, že tento považuje za nutné rozlišovat, v jaké fázi řízení je ten který úkon činěn a zda v té době je již vyčíslena konkrétní částka škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, kterou poškozený v řízení uplatnil. Do doby vyčíslení považuje za tarifní hodnotu 10 000 Kč dle § 10 odst. 5 AT, po vyčíslení nároku za tarifní hodnotu považuje jeho výši, nejvýše však v přiznané hodnotě náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení.²⁵⁹ S tímto pojetím však nelze souhlasit, neboť zcela pomijí jazykový i teleologický výklad ustanovení § 10 odst. 5 AT, přičemž proti se vyslovily rovněž jiné senáty Krajského soudu v Ostravě.²⁶⁰ Zákodárce totiž zcela jasným způsobem stanovil, že rozhodná je výše přisouzené náhrady, nikoli výše uplatněného nároku poškozeným.

2.9.2 Náklady poškozeného, kterému nebyl nárok přiznán ani z části

Druhý odstavce § 154 TR pak cílí na situace, kdy poškozený nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení neuplatnil, nebo mu po jeho uplatnění nebyl přiznán ani částečně.²⁶¹ Výkladem je pak třeba dojít k závěru, že návrh na náhradu nákladů poškozeného v trestním řízení může podat také ten poškozený, který svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení neuplatnil vůbec, který pouze uplatňoval svá jiná práva, která mu trestní řád přiznává, nebo který takovýto

²⁵⁶ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. III. ÚS 1137/2019, usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3103/2017, usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 1266/2018.

²⁵⁷ Do 31. 8. 2006 byla pro stanovení tarifní hodnoty rozhodující částka, která byla jako škoda způsobená trestným činem uvedena v obžalobě, nikoli částka, kterou poškozený ve svém návrhu na náhradu škody po obžalovaném požadoval, jak bylo judikováno rozhodnutím R 77/1998. Od účinnosti vyhlášky č. 276/2006 Sb. ze dne 31. 5. 2006, kterou byl změněn advokátní tarif, již tyto závěry nelze aplikovat.

²⁵⁸ Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 2019, sp. zn. 6 To 371/2018.

²⁵⁹ Krajský soud se v citovaném usnesení zabýval také otázkou společných a samostatných úkonů zmocněnce poškozených, kterých byl v řízení větší počet. Ani tyto závěry však nemohou být bez dalšího přijímány, neboť zjevně odporují ustanovením advokátního tarifu a jsou vedeny snahou snížit náhradu nákladů poškozeného. V podrobnostech na toto usnesení odkazují.

²⁶⁰ Například usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. 3. 2020, sp. zn. 4 To 60/2020 nebo usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 11. 2019, sp. zn. 7 To 168/2019.

²⁶¹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpjn 300/2016.

návrh uplatnit nemohl.²⁶² V těchto případech soud nezkoumá hledisko účelnosti vynaložených nákladů, jako je tomu v odstavci 1, nýbrž posuzuje, zda tyto náklady vznikly v přímé souvislosti s oprávněními, která mu jako poškozenému zákon přiznává. Z formulace tohoto zákonného ustanovení je patrné, že soud zpravidla zaváže odsouzeného k úhradě těchto nákladů, nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu. Za takové okolnosti pak zákon demonstrativně považuje zejména spoluzavinění poškozeného. „*Povaha věci vyjadřuje zejména míru, jakou byly zasaženy osobnostní a jiná práva poškozeného, a jak tedy poškozený byl trestným činem dotčen. Okolnosti případu se mohou časově vázat buď ke spáchání trestného činu, nebo i k následnému chování obviněného nebo poškozeného.*“²⁶³

Dále má soudce možnost náhradu nákladů poškozeného přiměřeně snížit, a to z důvodů zvláštního zřetele hodných (§ 154 odst. 2 in fine TR). Takovéto vymezení dává soudu velký prostor pro uvážení, zda ke snížení přistoupí či nikoliv. Zákon ho pouze směřuje tím, že má vzít v potaz zejména povahu trestného činu²⁶⁴, osobní a majetkové poměry poškozeného i odsouzeného, kterými jsou okolnosti, které je charakterizují v době rozhodování soudu.²⁶⁵ Moderace je pak ze zákona zcela vyloučena u trestných činů spáchaných úmyslně.

²⁶² ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1854. Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. II. ÚS 289/12; stejně nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1397/14.

²⁶³ KRÁL, V., k § 154 In DRAŠTÍK, A.. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

²⁶⁴ Zásadně se má povaha trestného činu zkoumat z hledisek naznačených v § 39 odst. 2 TZ, kteréžto ustanovení obsahuje hlediska k posouzení povahy a závažnosti trestného činu.

²⁶⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní řád: komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1854.

3. Náhrada nemajetkové újmy

Náhrada nemajetkové újmy je jedním z předmětů adhezního řízení. Soud je v souladu s § 228 odst. 1 TŘ povinen přiznat poškozenému nárok na její náhradu, pokud tento podal řádně a včas svůj návrh (§ 43 odst. 3 TŘ) a za splnění hmotněprávních podmínek, přičemž výši náhrady je povinen stanovit s ohledem na všechny okolnosti daného případu. Je tedy potřeba nejprve objasnit, jaké existují druhy nemajetkové újmy, jaké hmotněprávní podmínky pro přiznání nároku musí být v řízení splněny a jakým způsobem lze stanovit přiměřenou satisfakci za utrpěnou nemajetkovou újmu a v jaké formě se poskytuje, zejména s ohledem na funkci náhrady a důraz na soudcovské uvážení.

3.1 Pojem nemajetková újma

Za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. pracoval zákon v oblasti závazků z deliktů s jediným termínem „škoda“, když pouze v rámci tohoto pojmu vymezoval určité dílčí nároky jako náhradu za bolest, ztížení společenského uplatnění či náhradu za usmrcení osoby blízké, které měly nemajetkový charakter.²⁶⁶ V rámci úpravy ochrany osobnosti občanský zákoník ve znění novely provedené zákonem č. 87/1990 Sb. s účinností od 29. 3. 1990, hovořil o újmě nemajetkové (§ 13 odst. 2 OZ 1964). Obsahové vymezení termínu škoda dle trestního práva však nekorespondovalo s jeho vymezením dle občanského zákoníku. Byla do něj totiž kromě majetkové škody zahrnuta také škoda nemajetková, kterou bylo možno nahradit v penězích²⁶⁷ a zároveň, jejichž zmírnění bylo právním předpisem stanoveno či omezeno určitou částkou (jako bolestné a ztížení společenského uplatnění dle § 444 odst. 1 OZ 1964 nebo škoda pozůstalým za usmrcení osoby blízké dle § 444 odst. 3 OZ 1964).²⁶⁸ O tom, zda lze nemajetkovou újmu dle § 13 odst. 2 OZ 1964 odčinit v rámci adhezního řízení, byly vedeny polemiky. J. Kučera²⁶⁹ dovodil, že tento typ újmy nelze podřadit pod majetkovou škodu, když výši náhrady nelze jednoznačně určit. Opačného názoru byl J. Jelínek²⁷⁰ s argumentací, že pokud jsou pod pojem majetkové škody zahrnovány jiné nároky, které mají satisfakční povahu, jako bolestné, ztížení společenského uplatnění nebo nárok z regresních náhrad z poškození zdraví, lze za ni považovat také nárok na náhradu nemajetkové újmy dle § 13 odst. 2 OZ 1964. Bylo-li namítáno, že o ní nemůže být v rámci adhezního řízení

²⁶⁶ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 346.

²⁶⁷ Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62, s. 28.

²⁶⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11. 11. 1998 sp. zn. 3 To 183/98.

²⁶⁹ KUČERA, J. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 9, s. 264.

²⁷⁰ JELÍNEK, J. *Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení*. *Právo a zákonost*, 1991, č. 4, s. 227.

rozhodováno, neboť její výši nelze stanovit, pak soud musí dbát hmotněprávních předpisů o náhradě škody a aplikovat ustanovení § 13 odst. 3 OZ 1964 a výši újmy stanovit s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.²⁷¹ Až trestní řád ve znění novely provedené zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností od 1. 7. 2011 vyřešil tuto otázku a začal pracovat s pojmem nemajetková újma, když podle § 43 a § 228 mají soudy v rámci adhezního řízení povinnost rozhodnout také o náhradě nemajetkové újmy, která byla poškozenému způsobena trestným činem,²⁷² a výslovně tak rozšířil předmět adhezního řízení také o náhradu nemajetkové újmy.

Nový občanský zákoník však systematicky rozlišuje mezi materiální škodou a nemateriální újmou, kdy obě tyto kategorie označuje termínem újma. Ta se člení na škodu, která představuje újmu na jmění, a nemajetkovou újmu, která naopak nemá důsledky v majetkové sféře poškozeného, nýbrž „*pokrývá nepříznivý dopad škodné události do jiných než majetkových hodnot.*“²⁷³ Pokud je stanovena povinnost nahradit jinému újmu, vždy se jedná o újmu na jmění, tedy škodu (§ 2894 odst. 1 OZ). V případě nemajetkové újmy je situace jiná, neboť tato má být jinému odčiněna, pouze pokud je to výslovně ujednáno, případně jen pokud tak stanoví zákon (§ 2894 odst. 2 OZ). Rozdíly mezi oběma újmami spočívají také v oblasti podmínek, za kterých mohou být nároky z nich plynoucí poškozenému přiznány, a dále ve způsobu odškodnění obou újem. Majetková škoda by měla být primárně odčiněna zejména uvedením do předešlého stavu, u nemajetkové újmy však dochází k odškodnění až prostřednictvím přiměřeného zadostiučinění.²⁷⁴ Povinnost nahradit nemajetkovou újmu se má zásadně posuzovat obdobně podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu (§ 2895 OZ).

Jelikož ustanovení § 228 odst. 1 TŘ uvádí, že obžalovanému může být v rozsudku uloženo, aby nahradil poškozenému mimo jiné nemajetkovou újmu v penězích, aniž by dále upřesňoval či omezoval, o jakou nemajetkovou újmu se má jednat, lze vyvodit, že poškozenému je dána možnost uplatnit svým návrhem náhradu jakékoli nemajetkové újmy, ať už podle občanského zákoníku, tak podle zvláštních právních předpisů.

3.2 Druhy nemajetkové újmy dle občanského zákoníku

²⁷¹ JELÍNEK, J. *Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení.* Právo a zákonost, 1991, č. 4, s. 226.

²⁷² VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy.* Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 346.

²⁷³ Ibidem, s. 346.

²⁷⁴ Ibidem, s. 346.

Nemajetková nebo také morální, ideální, nemateriální újma není občanským zákoníkem jednoznačně definována. Dílčí definici obsahuje § 2956 část věty za středníkem OZ, který vykládá nemajetkovou újmu v souvislosti se zásahem do přirozených práv člověka, přičemž pod pojem nemajetkové újmy podřazuje rovněž způsobené duševní útrapy, které lze vymezit jako „stav, kdy vnímání účinků zásahu přesáhne běžnou úroveň diskomfortu a projeví se v silnější intenzitě pociťovaných nesnází již jako bolestně prožívaná záležitost.“²⁷⁵ Přirozená práva jsou vymezena především v § 81 odst. 2 OZ. Jedná se o demonstrativní výčet práv zahrnující „život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“ Ochrany požívají také práva spojená s integritou člověka.²⁷⁶

Další nároky jsou pak občanským zákoníkem definovány v souvislosti s újmou na zdraví a při usmrcení, když dle ustanovení § 2958 OZ se odčítuje také tzv. bolestné a další nemajetkové újmy, případně ztížení společenského uplatnění. Jedná se o dílčí a samostatné nároky, které mají odlišný režim, vznikají a zanikají způsobem na sobě nezávislým, což má dopad také na oblast promlčení těchto nároků, jak se podává z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017. Stejnou povahu mají nároky na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích a vydání bezdůvodného obohacení, neboť každý z těchto nároků má své zákonné opodstatnění.²⁷⁷ Při usmrcení osoby blízké či zvláště závažném ublížení na zdraví jsou pak odškodňovány za nemajetkovou újmu jiné osoby, než je samotný poškozený (§ 2959 OZ).

V ustanovení § 2971 OZ, označovaném také jako tzv. malá generální klauzule,²⁷⁸ je dále stanoveno, že se za určitých přesně daných podmínek poskytuje náhrada za osobní neštěstí, nelze-li ho odčinit jinak. Mezi tyto podmínky se řadí úmyslné způsobení škody z touhy ničit nebo ublížit či z jiné zavrženíhodné pohnutky, nebo způsobení škody porušením důležité povinnosti z hrubé nedbalosti, pokud náhradu nemajetkové újmy odůvodňují zvláštní okolnosti. Takto může žádat o náhradu nemajetkové újmy každý, nejen ten, proti komu

²⁷⁵ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 346.

²⁷⁶ Ibidem, s. 346-347.

²⁷⁷ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013. Opačný názor, tedy že náhrada za bolest, ztížení společenského uplatnění i další nemajetkové újmy představují jen jeden nárok, který obsahuje všechny tři složky, byl vysloven například v DOLEŽAL, T., LAVICKÝ, P. *Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím spojené procesní aspekty*. Právní rozhledy, 2014, č. 10. K pozitivům i negativům této koncepce se vyjadřuje Vojtěch Kadlubiec v článku KADLUBIEC, V. *Kompenzace nemajetkové újmy na zdraví po 1. 1. 2014 – vybrané aspekty*. Právní rozhledy, 2015, č. 17, s. 599-602. Tento názor je však již překonaný výše citovanou judikaturou.

²⁷⁸ Komentář ASPI k § 2951 OZ, JUDr. Vojtek.

směřovalo škodní jednání, tedy i tzv. druhotná oběť.²⁷⁹ Oprávněnou osobou může být také osoba právnická, což je sice v mnohých situacích z podstaty věci nemožné, avšak v případě zadostiučinění za nemajetkovou újmu v souvislosti s nekalou soutěží zákon hovoří jednoznačně (§ 2988 OZ).²⁸⁰

Nemajetkový aspekt lze rovněž identifikovat v ustanovení § 492 odst. 2 OZ při stanovení ceny zvláštní obliby věci, která je nahrazována dle § 2969 odst. 2 OZ. Jedná se o mimořádnou cenu věci, která se kromě objektivních kritérií (místo, čas a okolnosti) odvíjí také od kritérií subjektivních, kde vystupují do popředí osobní zájmy a postoje poškozeného k dané věci.²⁸¹

P. Vojtek a F. Púry nemajetkovou újmu chápou v tom smyslu, že „*se projevuje ve stěži definovatelné sféře vnímání obtíží, nepohodlí, stresu, obav a jiných nežádoucích účinků spojených se zásahem do základních lidských hodnot.*“²⁸² Podle druhu práv, do nichž bylo zasazeno, lze nemajetkovou újmu dělit na všeobecně osobnostní, spotřebitelskou, soutěžní, uměleckou, vědeckou a další, přičemž není vyloučen souběh více druhů nemajetkové újmy.²⁸³

Rovněž v oblasti práva pracovního se odškodňuje bolest, ztížení společenského uplatnění a usmrcení osoby blízké jako důsledky pracovních úrazů a nemocí z povolání.

S pojmem nemajetková újma pracují i další právní předpisy, například zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, který s účinností od 27. 4. 2006 obsahuje závazek státu a územních celků v samostatné působnosti hradit nemajetkovou újmu (§ 1 odst. 3 tohoto zákona).²⁸⁴ Tato práce se však nezabývá tímto druhem nemajetkové újmy, neboť se jedná

²⁷⁹ Jedná se o nárok odvozený, pokud zásah způsobený jinému postihuje osobu natolik silně, že ji považuje za osobní neštěstí. Zásah ale musí splňovat podmínky vyplývající z § 2971 OZ, tedy protiprávnost zásahu, zejména pokud je konstatována hrubá nedbalost ve vztahu k důležité povinnosti nebo úmysl z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné, pokud to odůvodňují zvláštní okolnosti.

²⁸⁰ § 2988 OZ stanoví: „*Osoba, jejíž právo bylo nekalou soutěží ohroženo nebo porušeno, může proti rušiteli požadovat, aby se nekalé soutěže zdržel nebo aby odstranil závadný stav. Dále může požadovat přiměřené zadostiučinění, náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení.*“ Viz také VOJTEK P., k § 2971 In. ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek VI. (§ 2521 až 3081) Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

²⁸¹ LAVICKÝ, P. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 1741–1743.

²⁸² VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11–12, s. 346.

²⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013.

²⁸⁴ V § 31a tohoto zákona se stanoví, že se poskytuje zadostiučinění za nemajetkovou újmu, přičemž toto zadostiučinění je poskytováno v penězích, pokud ji není možné nahradit jinak a pouhé konstatování porušení práva by nebylo dostačující. V odstavci 3 jsou pak demonstrativně uvedena kritéria, ke kterým má být při stanovení náhrady přihlédnuto. Tento zákonný předpis se užije v případě nemajetkové újmy vzniklé nepřiměřenou délkou řízení, ale také v případě odškodnění za vykonanou vazbu, trest či trestní stíhání, pokud

o svébytnou kategorii vyznačující se speciálními podmínkami vzniku odpovědnosti i předpoklady poskytnutí zadostiučinění.

3.3 Obecné principy stanovení výše nemajetkové újmy

Kromě specifík a judikatorních kritérií při stanovování výše nemajetkové újmy spočívající v bolestném, dalších nemajetkových újmách, ztížení společenského uplatnění i náhradách za duševní útrapy způsobené smrtí či zvláště závažným ublížením na zdraví,²⁸⁵ je vždy potřeba přihlížet i k obecným principům daným zákonem. Stanovení adekvátní výše nemajetkové újmy je hlavním úkolem soudu, k jehož naplnění však zákon nedává příliš mnoho vodítek. V oblasti bolestného a ztížení společenského uplatnění (§ 2958 OZ) si sama aplikační praxe vyvinula Metodiku, která má jednak soudům pomoci při řádném stanovení výše těchto nároků, dále má za cíl předejít neoprávněným rozdílům mezi přiznanými nároky, neboť stanovuje alespoň dílčí mantinely a hranice, jak v těchto případech postupovat. Ohledně dalších nároků na náhradu nemajetkové újmy je však situace jiná, tyto na rozdíl od bolestného a ztížení společenského uplatnění totiž nemají kvantifikovatelnou povahu. Základním principem náhrady nemajetkové újmy je zejména řádné a komplexní posouzení všech okolností daného případu a přiznání srovnatelných částek odškodnění za objektivně podobné újmy.²⁸⁶

Občanský zákoník se určením výše nemajetkové újmy nezabývá takřka vůbec, respektive jen velmi vágně. Základní pravidlo stanoví § 2951 odst. 2 OZ, který uvádí, že nemajetková újma má být odčiněna přiměřeným zadostiučiněním, které musí být poskytnuto v penězích, pokud jiný způsob nezajistí skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy. Zákon pak v § 2957 OZ vyjmenovává okolnosti zvláštního zřetele hodné, ke kterým je soud nucen přihlídnout při stanovování náhrady vždy. Rozhodným kritériem pro určení výše nemajetkové újmy při trestném činu pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ může být závažnost jednání škůdce a následků pro poškozeného.²⁸⁷ O něco konkrétnější je zákon v ustanovení o náhradě při ublížení na zdraví a při usmrcení, když vyžaduje, aby peněžitá náhrada plně vyvažovala vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy, stejně jako ztížení společenského uplatnění. Pokud není možné výši náhrady takto určit, stanoví

nedošlo k pravomocnému odsouzení. Viz také VOJTEK P., k § 2956 In. ŠVESTKA, J. et al. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek VI. (§ 2521 až 3081) Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

²⁸⁵ Viz kapitola 3.4 a 3.5 této práce.

²⁸⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

²⁸⁷ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 22. 2. 2017, sp. zn. 5 T 70/2016.

se podle zásad slušnosti, stejně jako náhrada za usmrcení či zvlášť závažné ublížení na zdraví. Dle názoru Nejvyššího soudu se však musí tato dvě hlediska prolínat, když vztah mezi nimi lze popsat tak, že čím méně objektivizačních kritérií je k dispozici (nebo čím jsou méně přesná), tím spíše je pro rozhodování nutné aplikovat hledisko slušnosti.²⁸⁸ Co však konkrétně znamená slušné odškodnění? Jaká kritéria zohledňovat? A jakou funkci vůbec náhrada nemajetkové újmy má? Na tyto otázky se pokusím odpovědět.

Obecným limitem při stanovování výše náhrady nemajetkové újmy je § 13 OZ, který obsahuje zásadu, že každý případ má být soudem rozhodnut stejně jako jiný už řešený případ, pokud se spolu shodují v podstatných znacích. Odchýlí-li se soud, musí být tato odchylka přesvědčivě zdůvodněna.

3.3.1 Funkce náhrady nemajetkové újmy

Mám za to, že snaha pokusit se osvětlit funkce náhrady nemajetkové újmy, které mají nepopiratelný vliv na výši náhrady, je zcela zásadní. Její největší význam tkví bezpochyby ve funkci satisfakční, která je doplňována funkcí preventivně-sankční, jak je opakovaně vymezil Ústavní soud.²⁸⁹ Satisfakční funkce má za cíl oprávněné osobě nahradit újmu, nebo ji alespoň vykompenzovat tak, aby její následky byly co nejvíce eliminovány. Jinými slovy „*přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu, a tím účinně vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu.*“²⁹⁰ O této funkci náhrady nemajetkové újmy nejsou žádné pochyby. Druhá funkce označovaná jako sankční, případně preventivně-sankční, však vzbuzuje rozpaky, zejména v tom smyslu, zda v českém, potažmo kontinentálním právním prostředí, je možno takovouto funkci náhradě nemajetkové újmy přisoudit.

Sankční funkce náhrady nemajetkové újmy je typická pro angloamerické právo a má za cíl odstrašit a působit preventivně proti dalšímu nežádoucímu působení újmy.²⁹¹ Angloamerický systém se však od kontinentálního, do kterého patří také právo české, v mnohém zásadně odlišuje. Hlavním argumentem proti připuštění takovéto funkce náhrady nemajetkové újmy je skutečnost, že se jedná o závazek z deliktů, tedy jde o oblast soukromého práva, kterému je trestání zapovězeno. Lze se však setkat také s názory

²⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

²⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

²⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

²⁹¹ DOLEŽAL, R. *Sankční funkce náhrady újmy – punitive damages v českém právu?* Právní rozhledy, 2018, č. 8, s. 279.

opačnými.²⁹² Jak ale správně poukazuje R. Doležal, v českém právu je sankční funkce chápána v jiném smyslu než ve smyslu trestu. Sankce je totiž také „*zvláštním druhem právního vztahu, vznikajícího v důsledku porušení právní povinnosti a spočívajícího ve vzniku nové (sekundární) povinnosti sankční povahy.*“²⁹³ A tomuto pojetí spíše odpovídá v Česku uváděná preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy. R. Doležal uzavírá, že sankci je třeba chápat jako odpovědnostní následek porušení právní normy, který však nepřekračuje kompenzační funkci a zároveň realizuje prevenci. Pokud bychom totiž připustili, že náhrada nemajetkové újmy má směřovat k potrestání škůdce, byla by porušena ústavní zásada *nulla poena sine lege certa*, neboť žádný zákon nezakládá trestní složku újmy ani její výši. Nadto je civilní proces ovládaný zásadami projednací a formální pravdy,²⁹⁴ které mají za následek, že soud sám aktivně nezjišťuje, na které straně sporu leží pravda. Spor tak může být prohrán jen kvůli neunesení důkazního břemene, tudíž je nepřípustné za takovéto situace ukládat trest, neboť by šlo o porušení zásady *presumpce neviny* (čl. 40 odst. 2 Listiny).²⁹⁵ Má-li náhrada nemajetkové újmy kompenzační, nikoliv sankční funkci, má to vliv rovněž na přechod povinnosti k náhradě. Zatímco morální satisfakce je plně spjata s osobou škůdce a přechod povinnosti možný není, finanční satisfakci může poskytnout rovněž dědic obviněného, neboť poškozenému se má dostat kompenzace a není rozhodné, kým bude poskytnuta.²⁹⁶

Jedinou oblastí, ve které je sankční funkce náhrady nemajetkové újmy ve smyslu skutečného potrestání škůdce obecně přijímána, je oblast zásahů do práva na čest, důstojnost, popřípadě soukromí ze strany informačních médií. Jelikož tato jsou způsobilá zásahy mnohonásobně zhoršit jejich uveřejněním a zpřístupněním širokému okruhu osob, je na místě je od neoprávněných zásahů odradit účinnými prostředky, aby se jim snaha o hospodářský prospěch na základě vyšší sledovanosti nebo prodejnosti nevyplácela.²⁹⁷ Obdobně Ústavní soud argumentoval v případě hrubé nedbalosti zaměstnanců zdravotnického zařízení,

²⁹² Viz. disentanční stanovisko Elišky Wagnerové k nálezu ÚS sp. zn. Pl. ÚS 16/04, názor Petra Hajna vyjádřený v článku K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 4, s. 8; případně nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

²⁹³ DOLEŽAL, R. *Sankční funkce náhrady újmy – punitive damages v českém právu?* *Právní rozhledy*, 2018, č. 8, s. 279.

²⁹⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ A. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 77 a 82.

²⁹⁵ DOLEŽAL, R. *Sankční funkce náhrady újmy – punitive damages v českém právu?* *Právní rozhledy*, 2018, č. 8, s. 282.

²⁹⁶ DOLEŽAL, T., MELZER, F. *Přechod povinnosti k náhradě nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka na škůdcovy dědice*. *Právní rozhledy*, 2019, č. 17, s. 580-586.

²⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018, stejně nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09; RYŠKA, M. *Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti*. *Právní rozhledy*, 2009, č. 9, s. 305 a násl.

když konstatoval, že „náhrada nemajetkové újmy nemůže plnit preventivně-sankční funkci, pokud částka hrazená provozovatelem zdravotnického zařízení v případě usmrcení pacienta bude významně mírnější, než sankce za jeho zmrzačení.“²⁹⁸ Dle názoru M. Janouška lze dovodit aplikaci některých sankčních prvků do práva náhrady škody, jako je tomu například u kritéria formy zavinění, případně projevené lítosti škůdce, které mají při aplikaci zásad slušnosti praktický význam.²⁹⁹

3.3.2 Způsob náhrady nemajetkové újmy

Dojde-li k újmě na právech, která nemají majetkový charakter, je všeobecně přijímáno, že uvedení do předešlého stavu je z logiky věci vyloučeno.³⁰⁰ Proto se přistupuje k principu kompenzačnímu, který nemá za cíl nahradit nenahraditelné, nýbrž pokusit se poskytnout zadostiučinění, kompenzací toho, co bylo neoprávněným zásahem dotčeno, tím, že poškozený dosáhne zmírnění nepříznivého stavu či usnadnění svého života pomocí prostředků či věcí pořízených za poskytnutou náhradu.³⁰¹

Občanský zákoník výslovně preferuje jako primární způsob odčinění nemajetkové újmy přiměřené zadostiučinění, nikoli ve formě finanční satisfakce. Zásadně by tedy mělo dojít ke kompenzací nemajetkové újmy jinými formami, pod kterými si lze snadno představit například omluvu, ať už soukromou či veřejnou,³⁰² případně také správní postih škůdce nebo trestní postih. Pokud by však tyto okolnosti nebyly samy o sobě schopné plně vyvážit způsobenou újmu, je třeba k nim alespoň následně přihlédnout při stanovení peněžitého zadostiučinění.³⁰³ Peněžitá satisfakce má totiž nastoupit až v okamžiku, kdy jiný způsob nemá potenciál zcela vykompenzovat utrpěnou nemajetkovou újmu, když důraz se zde klade na to, aby bylo dosaženo skutečného a dostatečně účinného odčinění způsobené újmy.³⁰⁴ Pro oblast nároků z ublížení na zdraví a při usmrcení dle § 2958 OZ a § 2959 OZ však přímo ze zákona plyne, že primárně má být tato nemajetková újma odčiněna peněžitou náhradou, aniž by byly zmiňovány jiné způsoby odčinění této újmy. V těchto případech se totiž jedná o tak závažné

²⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

²⁹⁹ JANOUŠEK, M. *Odškodňování podle zásad slušnosti?* Právní rozhledy, 2015, č. 19, s. 673.

³⁰⁰ Např. RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ.* Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 382; VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy.* Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 347.

³⁰¹ VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy.* Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 347.

³⁰² KOTULA, J. In VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971.* Olomouc: ANAG, 2015, s. 193.

³⁰³ VOJTEK, P., k § 2959 In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

³⁰⁴ VOJTEK, P., k § 2951 In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

zásahy, že je zcela vyloučeno, aby postačily jiné, nepeněžité způsoby kompenzace nepříznivých následků.

V adhezním řízení se však situace odlišuje do té míry, že v § 43 odst. 3 TŘ zákonodárce připouští náhradu nemajetkové újmy právě jen ve formě finanční satisfakce, jiný způsob pak vůbec nepřipouští. Tedy pokud by poškozený chtěl v adhezním řízení žádat o náhradu nemajetkové újmy v podobě například výše zmiňované omluvy, takovýto návrh by byl nepřipustný. V dalším textu se budu tedy zabývat již pouze kritérii a pravidly pro stanovení výše peněžní náhrady nemajetkové újmy.

3.3.3 Soudcovské uvážení

Hlavním důvodem zrušení vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb.,³⁰⁵ byla skutečnost, že soudům byly neoprávněně podzákonným předpisem nastavovány mantinely, kterých se měly držet při stanovování výše náhrady za nemajetkovou újmu spočívající v bolestném a ztížení společenského uplatnění, což bylo hodnoceno jako nepřipustný zásah do soudcovské nezávislosti, tedy do plného a vědomého postižení všech relevantních skutečností daného případu.³⁰⁶

Nový občanský zákoník tedy zdůrazňuje nezaměnitelnou a jedinečnou úlohu soudů při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy, což klade vysoké nároky na jejich odbornost, kdy správné a spravedlivé rozhodnutí soudu může být jen takové, které stojí na plném zjištění všech skutkových okolností daného případu, na znalosti judikatury v obdobných věcech, aby bylo možné dostát kautel stanovených v § 13 OZ, a v neposlední řadě jsou kladeny nároky rovněž na přesvědčivé a důkladné obhájení názoru soudu v rámci odůvodnění soudního rozhodnutí.³⁰⁷ Ústavní soud se vyjádřil v tom smyslu, že „*spolehlivé zjištění skutkového stavu, právní závěry z něj odpovědně a přiléhavě vyvozené, jakož i vyjádření těchto skutečností v příslušných rozhodnutích a jejich odůvodnění, jsou*

³⁰⁵ A to body 237. a 238. závěrečných ustanovení § 3080 OZ.

³⁰⁶ Blíže viz kapitola 3.4 této rigorózní práce.

³⁰⁷ Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí byly v odůvodnění rozhodnutí o bolestném vymezeny relevantní okolnosti k posouzení nároku na jeho náhradu řádně v 90 % posuzovaných případů, v 10 % se soudy uplatněným nárokem nezabývaly dostatečně. V oblasti posuzování ztížení společenského uplatnění je poměr řádného posuzování k nedostatečnému 50 % ku 50 %. Při posuzování nároku pozůstalých při usmrcení osoby blízké je pak situace naprosto odlišná, neboť v pouhých 28 % případů odůvodnění rozhodnutí reflektovalo všechny relevantní okolnosti případu, když v 72 % případů se soudy náležitě s uplatněným nárokem nevypořádaly. Přitom pouze 35 % evidovaných rozhodnutí obsahovalo také řádné posouzení všech okolností rozhodných pro stanovení výše nároku, zatímco 65 % rozhodnutí to neobsahovalo.

*z naznačených hledisek spravedlivého procesu (posouzení věci) nezbytnou nutností.*³⁰⁸ Soud by se v něm měl vypořádat s otázkou, zda byl nárok uplatněn řádně a včas, jaké nároky a v jaké výši byly uplatněny, o který hmotněprávní předpis je nárok opřen, zda tento v době rozhodování soudu trval a zda jeho přiznání nebrání některá zákonná překážka.³⁰⁹

V otázce prokázání nároku poškozeného v adhezním řízení je třeba opětovně připomenout, že adhezní řízení jako takové není ovládáno zásadou oficiality, typické naopak pro trestní řízení, co se týče otázky viny a trestu. Je tedy zcela na bedrech poškozeného, aby adhezní řízení zahájil řádným návrhem a aby v řízení doložil důvod a výši svého uplatněného nároku, o čemž musí být soudem poučen (§ 43 odst. 3 TŘ). V konečném důsledku musí právě poškozený tvrdit rozhodné skutečnosti, které mají být podkladem soudního rozhodnutí o výši náhrady nemajetkové újmy. Odpovědnost za úplnost dokazování ve věci uplatněného nároku na náhradu nemajetkové újmy tedy nenese soud, neboť ten nemá povinnost prokazovat tyto okolnosti nad rámec, který by byl v rozporu s požadavkem rychlosti a hospodárnosti trestního řízení. V případě, že v řízení není dostatečný podklad pro rozhodnutí soudu v této otázce, reaguje na to soud odkázáním poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních (§ 229 TŘ). Tak bylo mimo jiné rozhodnuto Nejvyšším soudem ve věci duševních útrap při usmrcení osoby blízké, když bylo konstatováno, že pro účely stanovení výše nemajetkové újmy je duševní útrapy třeba posuzovat primárně z pohledu průměrného člověka. Snížení či zvýšení náhrady lze ovšem odvozovat jen z okolností, které jsou v rámci trestního řízení řádně doloženy a prokázány poškozeným. *„Pouze komplexní posouzení uplatněného nároku umožní rozhodnout bez nutnosti dalšího dokazování, které by svým rozsahem směřovalo nad zákonem stanovený účel trestního řízení.*³¹⁰

Požadavek na řádné a přesvědčivé odůvodnění rozhodnutí soudem je zcela zásadním. Soud prostřednictvím odůvodnění rozhodnutí dává účastníkům řízení i široké veřejnosti najevo důvody, na jejichž podkladě učinil své rozhodnutí, a tím je schopen je obhájit. Chybí-li v něm přesvědčivé odůvodnění, je takové rozhodnutí zásadně nepřezkoumatelné a neobstojí.³¹¹ Je pak projevem libovůle zakládající protiústavní stav.³¹²

V neposlední řadě musí soudy k dodržení zásady proporcionality poměřovat „svůj“ případ s jinými, pokud jsou založeny na obdobných skutkových okolnostech. Zejména tato

³⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2000, sp. zn. III. ÚS 463/2000.

³⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2009, sp. zn. II. ÚS 1320/08.

³¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

³¹¹ Viz např. nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

³¹² Srov. Např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1845/11, I. ÚS 3269/12.

činnost klade na soudy zvýšené nároky, neboť je nutné mít neustále na zřeteli aktuální judikaturu v této oblasti a s touto také aktivně pracovat a komparovat.³¹³

3.3.3.1 Zásada slušnosti

Občanský zákoník uvádí jako hlavní cíl náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví plné vyvážení utrpěných bolestí a dalších nemajetkových újem, náhradu ztížení společenského uplatnění, a nelze-li výši náhrady určit, je třeba postupovat podle zásad slušnosti. Vzhledem k nemožnosti přesně určit a následně odčinit v penězích³¹⁴ tyto nároky s ohledem na jejich neuchopitelnou hodnotu, je takovouto proklamací zákonodárce podle M. Ryšky nutno vnímat symbolicky ve světle snahy o co nejkomplexnější odškodnění.³¹⁵ Reálným podle něj zůstává pokusit se alespoň o odčinění újmy dle zásad slušnosti. Naopak Nejvyšší soud se vyslovil v tom smyslu, že zásady slušnosti je třeba aplikovat až subsidiárně, když se výši náhrady nemajetkové újmy nepodaří určit podle prvního pravidla. Soud tedy nic neopravňuje k tomu, aby rezignoval na povinnost stanovenou mu v § 2958 OZ, tedy plné odčinění utrpěných bolestí.³¹⁶ S tímto názorem nelze než souhlasit.

Soud obecně musí nejprve řádně zhodnotit, zda se nejedí o postačujícím jen morální zadostiučinění, nebo zda má poškozený nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích.³¹⁷ To však platí jen o nárocích, u kterých zákonodárce nepreferuje peněžitou satisfakci (§ 2958 OZ a § 2959 OZ).

Rozhodnutí v souladu se zásadou slušnosti je pak zásadně takové, které se pohybuje v určitém rámci nastoleném dřívější judikaturou za předpokladu podobného skutkového základu, neboť „*slušnost je projevem příkazu materiální spravedlivosti stojící ve vztahu podobnosti k podobným situacím z hlediska úvah o „generalizaci slušnosti“*“.³¹⁸ Slušné je tedy rozhodnutí, které zohledňuje všechny relevantní okolnosti daného případu a legitimní očekávání stojící na předvídatelnosti rozhodnutí v porovnání s jinými případy v jiných

³¹³ Blíže viz část 4. této rigorózní práce.

³¹⁴ To ostatně připustil také zákonodárce viz ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 268.

³¹⁵ RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 381.

³¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018; stejně viz HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1709.

³¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 11 Tdo 654/2019.

³¹⁸ JANOUŠEK, M. *Odškodňování podle zásad slušnosti?* Právní rozhledy, 2015, č. 19, s. 669.

srovnatelných řízeních. Výše odškodnění tedy musí odrážet obecně sdílené představy o spravedlnosti.³¹⁹

3.3.3.2 Okolnosti zvláštního zřetele hodné dle § 2957 OZ

Zákonodárce včlenil jediná konkrétnější pravidla ke stanovení výše nemajetkové újmy do ustanovení § 2957 OZ. Podle tohoto „*způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné.*“ Příkladem výčtem pak upřesňuje, jaké okruhy skutečností pod ně lze podřadit, a to úmyslné způsobení újmy, rozšíření účinků újmy ve veřejnou známost, diskriminace poškozeného a jeho případná obava ze ztráty života či vážného poškození zdraví.

Úmyslné způsobení újmy je dále konkretizováno určitými kvalifikovanými stavy, které mohou účinek újmy zesílit, jako lest, pohrůžka nebo zneužití závislosti poškozeného na škůdci. Obecně platí, čím kvalifikovanější je forma úmyslu, tím větší náhrada. Můžeme přitom rozlišovat i úmysl přímý či nepřímý.³²⁰ Lest je možné definovat jako „*vyvolání omylu u jiné osoby, s úmyslem dosáhnout nějakého cíle.*“³²¹ Použije-li škůdce lest, je z toho dovoditelný jeho zlý úmysl. Pohrůžka může spočívat v pohrůžce násilí nebo jiné újmy, při stanovování výše nemajetkové újmy pak bude záležet na intenzitě, bezprostřednosti nebo případném opakování či stupňování pohrůžek.³²²

Obecně citelnější je situace, kdy jsou účinky neoprávněného zásahu zvyšovány jejich uváděním ve veřejnou známost, neboť tak se více subjektů dozví o zásahu samotném, nejde zde o samotný difamační zásah prostřednictvím médií.³²³ Informace šířená veřejným prostorem má mnohem větší potenciál „žít svým životem“ bez ohledu na snahu poškozeného či jiné osoby o eliminaci negativního účinku zásahu.³²⁴

Zákaz diskriminace prostupuje celým českým právním řádem, zejména v čl. 1 a čl. 3 Listiny základních práv a svobod, stejně tak i mezinárodním. Proto je třeba uvážit, zda v daném konkrétním případě nejsou shledány okolnosti diskriminace poškozeného s ohledem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ nebo jeho víru, neboť i z tohoto

³¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

³²⁰ KOTULA, J. In VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, s. 218.

³²¹ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 331.

³²² KOTULA, J. In VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, s. 219.

³²³ VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 347.

³²⁴ Tímto kritériem se zabývala již starší judikatura, a to nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

důvodu může být zásah pocíťován intenzivněji. Zatímco rasovou či etnickou pohnutku poškozený prokazovat nemusí, protože je presumována, naopak musí prokázat, že s ním bylo zacházeno způsobem, který jej znevýhodňuje.³²⁵

Zbytkovou kategorií jsou pak obdobně závažné důvody, které dávají soudu možnost zvážit konkrétní skutkové okolnosti daného případu tak, aby bylo dosaženo skutečně spravedlivého odškodnění.

Zvláště pak stojí okolnosti na straně poškozeného, konkrétně jeho obava ze ztráty života či z vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala. Není nutné, aby následně přistoupil také nepříznivý následek. Tyto pak mohou být buď následkem samostatným, nebo mají schopnost zesílit nepříznivý účinek zásahu.³²⁶

3.3.3.3 Moderace

Moderační právo soudu je obecně prostředkem ke zmírnění tvrdosti zákona. Moderaci pro případ náhrady škody v občanském zákoníku zakotvuje § 2953. Ten ve větě první stanoví, že „z důvodů zvláštního zřetele hodných soud náhradu škody přiměřeně sníží.“ Dále zákon uvádí, jaká hlediska soud bere v úvahu při aplikaci tohoto moderačního ustanovení, přičemž demonstrativně uvádí okolnosti, za kterých ke škodě došlo, osobní a majetkové poměry škůdce, jakož i poměry poškozeného. Moderace je vyloučena v případech, kdy škoda byla způsobena úmyslně (§ 2953 odst. 1 in fine OZ) nebo při porušení odborné péče těmi, kdo způsobili škodu a hlásili se při tom k odbornému výkonu jako příslušníci určitého stavu nebo povolání (§ 2953 odst. 2 OZ). Právní teorie však úskalí tohoto ustanovení spatřuje ve zvážení, zda je moderace aplikovatelná rovněž v případě nemajetkové újmy.³²⁷

Použití moderačního práva při určení výše nemajetkové újmy je patrně možné, neboť k takovému závěru lze dojít přes ustanovení § 2894 odst. 2 in fine OZ, když povinnost nahradit nemajetkovou újmu má být posouzena obdobně podle ustanovení týkajících se povinnosti nahradit škodu. Byť tedy § 2953 OZ hovoří o moderaci výše škody, zřejmě se to dotýká i povinnosti nahradit nemajetkovou újmu.³²⁸ Podle názoru P. Vojtka a F. Púryho³²⁹ je však praktická aplikace na nemajetkovou újmu možná jen tam, kde lze výši nemajetkové

³²⁵ KOTULA, J. In VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, s. 221.

³²⁶ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 347.

³²⁷ Srov. např. VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 352.

³²⁸ O. Pavelek je však spíš názoru, že moderace náhrady nemajetkové újmy není možná. Srov. PAVELEK, O. *Náhrady nemajetkové újmy při usmrcení*. Bulletin advokacie, 2017, č. 12, s. 33.

³²⁹ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 352.

újmy nějakým způsobem kvantifikovat jako v případě bolestného a ztížení společenského uplatnění. Naopak v obecné rovině moderační právo nelze využít zejména s ohledem na skutečnost, že zákonná kritéria moderační jsou totožná s kritérii pro stanovení výše nemajetkové újmy jako takové, nelze je tedy zohlednit dvakrát (jednou při stanovení výše nemajetkové újmy, podruhé při užití moderační).³³⁰

Pokud tedy připustíme možnost moderační také v oblasti náhrady nemajetkové újmy, má trestní soud povinnost v rámci adhezního řízení postupovat co do odůvodněnosti svého rozhodnutí se stejnou pečlivostí jako soud civilní.³³¹ Z toho plyne také povinnost vzít v úvahu všechna ustanovení občanskoprávních předpisů o odpovědnosti za škodu, tedy včetně moderačního ustanovení,³³² neboť je povinností soudu i bez návrhu zkoumat, zda k moderační nejsou dány podmínky.³³³ Moderační byla výjimečně Nejvyšším soudem připuštěna pro odškodňování reflexní újmy sekundárních obětí při usmrcení osoby blízké³³⁴ i primárních obětí při bolestném a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ.³³⁵

3.4 Náhrada nemajetkové újmy na zdraví

*„Zdraví představuje výjimečnou a cennou hodnotu, která je inherentní lidské existenci, ve vysoké míře determinuje kvalitu života jednotlivce a také míru požitků plynoucích z jeho společenských, sportovních, profesních a dalších aktivit.“*³³⁶

Občanský zákoník v § 2958 věta první stanoví, že *„při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění.“* Nejvyšší soud judikoval, že se jedná o jednotlivé, dílčí a samostatné nároky, které vznikají i zanikají samostatně,³³⁷ přičemž takové pojetí odůvodnil dvěma hlavními argumenty, a to teleologickým, tedy že zákonodárce neměl

³³⁰ Stejně viz také ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1094.* Viz také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

³³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15; stejně Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11.

³³² Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí obsahovalo odůvodnění rozhodnutí řádné posouzení možnosti využití moderační nároku uplatněného poškozeným pouze ve 20 % případů.

³³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1400/2015.

³³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11.

³³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017, uveřejněné pod číslem 39/2018 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní.

³³⁶ KADLUBIEC, V. *Kompenzace nemajetkové újmy na zdraví po 1. 1. 2014 – vybrané aspekty.* Právní rozhledy, 2015, č. 17, s. 593.

³³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

zjevně v úmyslu odklonit se od dosavadní koncepce samostatných nároků, a jazykovým, když jazykové vyjádření § 2958 OZ rovněž odpovídá samostatnosti jednotlivých nároků.³³⁸

Na tomto místě bych ráda rozvedla specifika v odškodňování nemajetkové újmy na zdraví, konkrétně bolestného a ztížení společenského uplatnění, když právě tyto dva dílčí nároky se vymykají z obecného režimu náhrady nemajetkové újmy. Je tomu tak proto, že i když od účinnosti nového občanského zákoníku i pro tuto oblast platí, že výše bolestného i náhrady za ztížení společenského uplatnění je plně na úvaze soudu, když sám zákon nestanovuje žádná konkrétní kritéria. Nejvyšší soud poskytl alespoň jakési konkrétní mantinely, ve kterých se soud může a musí pohybovat. Co se týče nároku na odčinění další nemajetkové újmy dle § 2958 OZ i duševních útrap dle § 2959 OZ, tyto dílčí nároky se nijak neliší ve způsobu stanovování jejich výše ani ve formě náhrady od obecného postupu.

Za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 ve znění od 1. 1. 2001 byla bolest a ztížení společenského uplatnění stanovována a odškodňována jednorázově paušálně určenými částkami (§ 444 odst. 1 OZ 1964), které vycházely z jednotlivých položek uvedených v přílohách podzákoného právního předpisu. Tím byla vyhláška Ministerstva zdravotnictví, které po dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí určilo výši náhrady v jednotlivých případech (§ 444 odst. 2 OZ 1964). S účinností od 1. 5. 2004³³⁹ bylo při usmrcení pozůstalým poskytováno jednorázově odškodnění v přesně stanovené výši 240 000 Kč manželu, dítěti, rodiči a každé další osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, ve výši 85 000 Kč rodiči dosud nenarozeného počatého dítěte, 175 000 Kč sourozenci (§ 444 odst. 3 OZ 1964)

Tento způsob náhrady újmy na zdraví byl zcela oprávněně kritizován, neboť byl paušální, a nepostihoval tak jednotlivé okolnosti daného případu. Proto často docházelo k tomu, že se další náhrady nad rámec zákonem daných částek oprávněné osoby domáhaly v rámci žaloby na ochranu osobnosti dle § 13 odst. 2 OZ 1964.³⁴⁰

Při přípravách nového občanského zákoníku bylo od této koncepce upuštěno, když také újmy na zdraví byly se svými dílčími nároky postaveny na roveň jiným a soud o nich má rozhodovat dle svého volného uvážení. V důvodové zprávě k občanskému zákoníku se podává, že *„soukromý život je nekonečně variabilní a snaha po jeho nivelizaci*

³³⁸ Srov. HAJDAJOVÁ, T. *Povaha nároků dle § 2958 ObčZ z pohledu aktuální judikatury Nejvyššího soudu*. Právní rozhledy, 2018, č. 15-16, s. 561.

³³⁹ Novela provedená zákonem č. 47/2004 Sb.

³⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.

*v záležitostech tak navýsost individuálních, jako jsou bolest, důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého nebo ztráta blízkého člověka, není důvodná.*³⁴¹ Správně je argumentováno, že ani jiné nemajetkové újmy nejsou co do své výše nijak konkretizovány. S tím ovšem souvisí i skutečnost, že zatímco v dalších oblastech bylo možno opřít se o bohatou judikaturu, v této judikatura absentovala. Hrozila tedy reálná obava, že náhrady za bolestné a ztížení společenského uplatnění budou přiznávány natolik roztříštěně a nekoncepčně, že by to v konečném důsledku naprosto znemožnilo uplatnit zásadu legitimního očekávání poškozených a zásadu předvídatelnosti soudních rozhodnutí v rozporu s § 13 OZ.³⁴² Zákon totiž neobsahuje definice pojmů ani nestanoví konkrétní kritéria, podle kterých má být o náhradě nemajetkové újmy rozhodováno. Cílem zákonné úpravy je plné odškodnění poškozeného, avšak pokud nelze výši odškodnění přesně určit, má být určena na základě zásad slušnosti.³⁴³

K 1. 1. 2014, kdy vstoupil v účinnosti nový občanský zákoník, byla vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb. zrušena.³⁴⁴ Vůvodem byla snaha zamezit ingerenci moci výkonné do moci soudní, neboť vyhláška limitovala soudy v přiznávání dostatečně vysokých částek na odškodnění zejména v oblasti závažných trvalých následků, když mimořádné zvýšení odškodnění bylo vyhrazeno pouze soudu, a to pouze v případech hodných mimořádného zřetele.³⁴⁵ Aby soudy mohly dostát zásadě předvídatelnosti a legitimního očekávání, vypracoval Nejvyšší soud materiál zvaný Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku), dále jen Metodika.³⁴⁶

Metodika byla zpracována Nejvyšším soudem ve spolupráci se Společností medicínského práva, zástupci pojistitelů a dalších právnických a lékařských profesí a skládá se ze čtyř částí – preambule, přehled bolesti, aktivity a participace a technická část. Její

³⁴¹ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb, občanský zákoník. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=71122>.

³⁴² Podle tohoto ustanovení *každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.*

³⁴³ VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 348.

³⁴⁴ A to body 237. a 238. závěrečných ustanovení § 3080 OZ.

³⁴⁵ Viz Preambule Metodiky, bod I.

³⁴⁶ Toto doporučení k aplikaci § 2958 OZ přijalo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu dne 12. 3. 2014 a byla publikována pod Rc 63/2014, od 14. 4. 2014 je dostupná rovněž na internetových stránkách Nejvyššího soudu www.nsoud.cz. K významu Metodiky pro výši odčinění nemajetkové újmy na zdraví a k jejímu prokázání v adhezním řízení znaleckým posudkem se vyjádřil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1791/2016.

povaha není závazná, nicméně poskytuje dobré vodítko soudům i dalším subjektům pro stanovení výše odškodnění za bolest a ztížení společenského uplatnění.³⁴⁷ Již z plného názvu Metodiky se podává, že má za cíl poskytnout rámcová kritéria pro odškodnění bolestného a ztížení společenského uplatnění. V žádném případě nemá za cíl stát se podkladem pro rozhodování o dalších nárocích poškozených vycházejících z újmy na zdraví, jakou je například náhrada za ztrátu osoby blízké dle § 2959 OZ, jak již bylo několikrát judikováno.³⁴⁸

Na novou úpravu v rámci odškodňování újem na zdraví zareagovalo také Ministerstvo spravedlnosti, které s účinností od 1. 6. 2015 do seznamu znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti, zavedlo nové znalecké odvětví s označením „stanovení nemateriální újmy na zdraví“, a to zásadně pro oblast ztížení společenského uplatnění, přičemž dle Metodiky mají být tito znalce přibíráni také za účelem stanovení bolestného.³⁴⁹

Znalecké posudky vypracovávané dle Metodiky však soud musí hodnotit podle zásady volného hodnocení důkazů a svého vnitřního přesvědčení. Nelze jim ani v této odborné materii přisuzovat větší význam, respektive tento důkaz privilegiovat, a přenášet tak odpovědnost za správnost soudního rozhodnutí na znalce.³⁵⁰ Zároveň znalci nepřísluší stanovit částku náhrady za ztížení společenského uplatnění, protože účelem posudku je vytvořit pro soud dostatečný skutkový podklad obsahující odborný lékařský závěr tak, aby soud mohl sám učinit závěr o výši náhrady za nemajetkovou újmu.³⁵¹ Názor o nutnosti vypracování znaleckého posudku pro potřeby stanovení výše nemajetkové újmy na zdraví, tedy bolestného a ztížení společenského uplatnění, znalcem z oboru nemajetkové újmy, vyslovil Krajský soud v Hradci Králové.³⁵² Naopak Krajský soud v Praze se vyslovil tak, že je přípustné, aby posudek pro účely stanovení výše bolestného podal jiný znalec, než znalec v oboru stanovení nemateriální újmy na zdraví, za podmínky, že bude plně respektovat principy odškodnění uvedené v Metodice.³⁵³ Mám za to, že tato otázka není dosud přesvědčivě vyřešena, přičemž zákon sám nedává jasnou odpověď a Metodika je pouze

³⁴⁷ Cílem vypracování Metodiky totiž rovněž bylo, aby bylo předcházeno soudním sporům, když stranám je takto poskytnuto jakési vodítko, jak své nároky vyčíslit, což dává prostor pro uzavírání smírů, aniž by spor musel dojít až do řízení před soudem (viz preambule Metodiky, bod II.).

³⁴⁸ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, v němž je obsažen jednoznačný závěr, že Metodiku nelze použít pro stanovení náhrady nemajetkové újmy při usmrcení, tedy že hodnota lidského života ve smyslu § 2959 OZ nemůže být stanovena stejně jako u ztížení společenského uplatnění.

³⁴⁹ Viz část D Metodiky.

³⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

³⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

³⁵² Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29. 3. 2017, 14 To 60/2017.

³⁵³ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. 25 Co 153/2017.

doporučujícím materiálem. Osobně se přikláním k názoru, že ve skutkově jednoduchých věcech, ve kterých je soudce schopen sám si ověřit bodové hodnocení dle Metodiky, je možno nárok na náhradu bolestného podložit pouze lékařskou zprávou ošetřujícího lékaře, nikoli nutně znaleckým posudkem. Ve složitějších případech bych se klonila k vypracování znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, nejlépe se specializací přiléhající k okolnostem řešeného případu. Pouze v oblasti ztížení společenského uplatnění by bylo vždy na místě vyžadovat znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví.

Co se týče dědění nároků na náhradu újmy způsobené na zdraví, stávají se tyto nároky součástí pozůstalosti, pokud poškozený zemřel po datu 1. 1. 2014 a pokud tyto nároky za svého života uplatnil u soudu. Z ustanovení § 1475 odst. 2 OZ totiž zcela jednoznačně vyplývá, že pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele kromě práv a povinností vázaných výlučně na osobu zůstavitele, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.³⁵⁴

3.4.1 Náhrada za bolest

Bolestí je v širším smyslu míněna bolest fyzická i psychická, kterou utrpěl poškozený v souvislosti se spáchaným trestným činem. Jedná se o „*jakousi tíži poranění, zahrnující vedle bolestivých stavů též doprovodné nepříznivé efekty spojené s poraněním, jako jsou standardní obtíže či omezení při léčení a rehabilitaci.*“³⁵⁵ Takovéto pojetí však kritizuje D. Mališ, neboť to dle jeho názoru nerespektuje kauzalitu, respektive skutečnost, zda jsou tyto obtíže v příčinné souvislosti s bolestí či nikoliv. Dochází tedy k umělému zahrnování stavů, které s bolestí nesouvisejí, pod bolestné.³⁵⁶

Za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 se náhrada za bolest nevztahovala na jednoduché duševní reakce na postižení organismu, které byly pouze přechodného rázu, dále se netýkala ani krátkodobých změn v organismu, které nevyžadovaly léčbu. Bolestné bylo poskytováno za bolesti způsobené poškozením na zdraví, jeho léčením nebo

³⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016.

³⁵⁵ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 350; ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 1.

³⁵⁶ MALIŠ, D. *Polemika s pohledem Nejvyššího soudu na tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví*. Bulletin advokacie, 2019, č. 7-8, s. 34.

odstraňováním jeho následků.³⁵⁷ Původní úprava vycházela ze součtu bodů odpovídajících poškození zdraví, přičemž v součtu jednotlivých položek týkajících se jednoho orgánu nesmělo být přesáhnuto hranice bodů, která byla stanovena pro anatomickou či funkční ztrátu tohoto orgánu. Bodové hodnocení bylo obsaženo v lékařském posudku ošetřujícího lékaře poškozeného, který mohl být vypracován, jakmile se zdravotní stav poškozeného ustálil.³⁵⁸ Takto určené výsledné bodové hodnocení bylo následně násobeno hodnotou jednoho bodu, kterou byla pevně stanovena částka 120 Kč (§ 7 odst. 2 vyhlášky č. 440/2001 Sb.).³⁵⁹

Metodika v podstatě v základech převzala dosavadní úpravu prováděcí vyhlášky, kterou podrobila kritice a úpravám na základě argumentů odborných lékařských společností. Byl vypracován nový přehled bolestí, jehož cílem bylo napravit nedostatky úpravy minulé a nově nastavit proporce mezi jednotlivými bolestivými stavy.³⁶⁰ Při určování náhrady za bolest se tedy vychází z celkového bodového ohodnocení bolesti stanoveného znalcem, které se násobí částkou představující hodnotu jednoho bodu. Jelikož Metodika není právně závazný dokument, má doporučující charakter, soudní znalec má a musí mít možnost navrhnout jiné než Metodikou doporučené bodové ohodnocení bolesti a odůvodnit to proporcemi k většině ostatních položek.³⁶¹ Hodnota bodu není v současné chvíli zákonem stanovena, přičemž se nedá předpokládat, že by se tak de lege ferenda stalo, neboť zákon nyní stojí na komplexní a spravedlivé soudcovské úvaze ohledně výše náhrady. Při stanovení hodnoty bodu se doporučuje vycházet z tzv. výchozí rámcové částky, která představuje jakousi hodnotu zmařeného obvyklého lidského života při jeho absolutním vyřazení ze všech sfér společenského zapojení tak, jak se zjišťuje pro účely stanovení náhrady za ztížení společenského uplatnění, a to ve výši jednoho procenta. Za účelem udržení adekvátnosti této referenční částky v měnící se ekonomické realitě života, je navrhováno, aby tato byla pravidelně aktualizována, a stanoví se jako 400násobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž vznikl nárok, tedy bolest. Takovýto údaj je zveřejňován periodicky, čtvrtletně, Českým statistickým úřadem, přičemž rozhodující je údaj u 4. čtvrtletí

³⁵⁷ ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 2.

³⁵⁸ Ibidem, s. 4.

³⁵⁹ Stejná hodnota bodu ve výši 120 Kč byla stanovena také pro náhradu ztížení společenského uplatnění (§ 7 vyhlášky č. 440/2001 Sb.).

³⁶⁰ VOJTEK, P. *Jak se rodí Metodika k odškodňování újem na zdraví nového občanského zákoníku*. Soudce, 2014, č. 1, s. 3. Stejně VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 350.

³⁶¹ ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 23.

daného roku.³⁶² Výsledná částka se má zaokrouhlit na celé koruny, výši nároku pak lze vyčíslit až v době stabilizace bolesti.³⁶³

Nicméně ani takto určená výsledná výše bolestného nemůže být soudy přejímána do rozhodnutí, aniž by byla podrobena dalšímu zkoumání a zvažování konkrétních okolností daného případu na základě zásady proporcionality. Zákon totiž v § 2957 OZ stanoví kritéria na straně škůdce, která mají být dále při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy brána v potaz vždy,³⁶⁴ soud je povinen tyto zohlednit, a především v každém konkrétním případě řádně vyargumentovat, proč právě určitá výše nemajetkové újmy plně vyvažuje utrpěné bolesti, respektive naplňuje princip slušnosti dle § 2958 OZ.³⁶⁵ Z toho tedy lze vyvodit, že částka určená na základě ohodnocení bolesti je pouze východiskem při dalším zvažování výše bolestného. Tento systém ohodnocení bolestného byl kritizován Ústavním soudem³⁶⁶, nicméně lze uzavřít, že pokud výsledná částka vycházející z bodového ohodnocení bude dále podrobena úvaze soudu s ohledem na všechna zjištění učiněná v dané věci a v souladu s těmito dále modifikována, přičemž z rozhodnutí bude jasně patrné, jakým způsobem soud pracoval s bodovým ohodnocením a jak dospěl k výsledné částce, i takovéto rozhodnutí bude naplněním zásady legitimního očekávání uvedené v § 13 OZ.³⁶⁷

Na rozdíl od úpravy obsažené v náhradové vyhlášce se připouští, aby celkové ohodnocení bolestného přesáhlo částku stanovenou pro funkční či anatomickou ztrátu orgánu, neboť je zřejmé, že v některých případech mnohočetných poranění může být léčení náročnější a bolestivější než samotné odnětí orgánu tam, kde to není pojmově vyloučeno.³⁶⁸

K tomu, aby byl za účelem vypracování znaleckého posudku k určení výše bolestného soudem přibírán znalec z oboru zdravotnictví, stanovení nemateriální újmy na zdraví, však dle názoru P. Vojtka a F. Púryho³⁶⁹ není přílišné opodstatnění, když znalců zapsaných v seznamu v tomto oboru není mnoho (ke dni 26. 1. 2020 je zapsaných v seznamu 92 znalců), přičemž jak bylo řečeno už výše, ve způsobu vyčíslování bolestného nedošlo k žádným koncepčním změnám na rozdíl od určování ztížení společenského uplatnění. S tímto názorem

³⁶² VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 350.

³⁶³ Viz Preambule, bod VI. Metodiky.

³⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

³⁶⁵ Srov. podkapitulu 3. 4. 3.

³⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15, když v bodě 24 odůvodnění uvádí, že z hlediska ochrany ústavnosti může být omezené bodové hodnocení podle Metodiky problematické, když o odčinění újmy nelze rozhodovat na základě tabulkových počtů, ale soud má zásadně vyjít z dokazování a náležitě zvážit okolnosti konkrétního případu, kdy tento cíl dal najevo i zákonodárce s účinností od 1. 1. 2014.

³⁶⁷ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 350.

³⁶⁸ VOJTEK, P. *Jak se rodí Metodika k odškodňování újem na zdraví nového občanského zákoníku*. Soudce, 2014, č. 1, s. 3.; Viz také Preambule, část VI. Metodiky.

³⁶⁹ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 351.

nelze než souhlasit, neboť soudní praxe ukazuje, že nutnost vypracovat znalecký posudek je okolnost, která řízení ne zanedbatelným způsobem prodlužuje, přičemž pokud je v určité oblasti zapsaných znalců málo, může být tato skutečnost pro soud až téměř paralyzující, což je v případě trestního řízení naprosto nepřijatelné.³⁷⁰

3.4.2 Náhrada za ztížení společenského uplatnění

Dojde-li při ublížení na zdraví také ke vzniku tzv. překážky lepší budoucnosti, kdy poškozený přijde o možnost zapojit se do společnosti způsobem, jaký bylo možno očekávat, je nutné mu nahradit to, o co se mu jeho společenské uplatnění ztížilo.³⁷¹ Je samozřejmě nereálné očekávat, že by se dalo ztížení společenského uplatnění vykompenzovat nějakou peněžitou náhradou, ať už jakkoli vysokou. Je však třeba opět přistoupit na myšlenku, že finanční kompenzace poškozenému usnadní jeho další existenci ve ztížených podmínkách nastalých po neoprávněném zásahu do jeho zdraví.³⁷²

Zatímco u bolestného nedošlo k žádným revolučním koncepčním změnám, v případě ztížení společenského uplatnění je tomu právě naopak. Metodika navrhla zcela nový způsob posuzování, využívající Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví (označována dále jako MKF), která byla vypracována Světovou zdravotnickou organizací a mezi jejíž největší klady se řadí právě zaměření na přesné určení stupně omezení funkčních schopností poškozeného.³⁷³ Na základě všeobecně přijímané systematizace trvalých zdravotních újem má za cíl komplexně stanovit dopady, které tyto mají na vykonávání zcela běžných aktivit v životě poškozeného, z pohledu všech myslitelných stránek lidského života průměrného poškozeného.³⁷⁴ I v této oblasti tedy bylo upuštěno od tzv. etiologického přístupu, který vycházel ze systematizace diagnóz, které poškozený utrpěl a jejichž bodové ohodnocení se sčítalo, aniž by bylo dále zkoumáno, jaký konkrétní dopad mají na život poškozeného.³⁷⁵ Nejvyšší soud též judikoval, že je při stanovení náhrady nutné přihlédnout

³⁷⁰ Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí tvoří rozhodování o bolestném 11,84 % případů.

³⁷¹ Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí tvoří rozhodování o ztížení společenského uplatnění pouhých 1,72 % případů.

³⁷² Viz. Komentář JUDr. Vojtek k § 2951 OZ ASPI; viz také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4380/2009.

³⁷³ VOJTEK, P. *Jak se rodí Metodika k odškodňování újem na zdraví nového občanského zákoníku*. Soudce, 2014, č. 1, s. 4.

³⁷⁴ Ibidem, s. 4.

³⁷⁵ VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 348.

také k „zápornému“ předchozímu společenskému zapojení, kdy poškozený byl již třikrát soudně trestán, nepracoval a požíval drogy.³⁷⁶

Metodika tedy vede soudce k tomu, aby zjistili skutečný skutkový stav ve smyslu dopadů trvalé zdravotní újmy do sféry schopností a možností poškozeného vycházející ze znaleckých podkladů podle komponenty Aktivita a Participace v MKF v kategoriích Kapacita a Výkon. Kapacita představuje schopnost poškozeného vykonávat určitou činnost bez kompenzačních pomůcek, hodnotí tedy skutečnou ztrátu potenciálu, přičemž rozhodným hlediskem k poměřování je stav před úrazem. Kategorie Výkon naopak hodnotí výsledek činnosti právě za použití kompenzačních pomůcek.³⁷⁷ Řádným a komplexním vyhodnocením všech položek lze dojít ke konečnému procentuálnímu ohodnocení ztráty příležitostí poškozeného. Zjišťuje se tedy celková ztráta potenciálu poškozeného, a to bez kompenzačních pomůcek a v porovnání s jeho stavem před úrazem.³⁷⁸ Výsledné procentuální ohodnocení ztráty životních příležitostí na škále 0% až 100% v součtu jednotlivých položek v celkem devíti oblastech³⁷⁹ možného společenského zapojení jedince představuje, do jaké míry je poškozený vyřazen ze společenského uplatnění, přičemž 100% by bylo možno hodnotit plné vyřazení poškozeného ze všech sfér života.³⁸⁰ Zatímco systematika a způsob užívání MKF směřují zejména k co nejplnějšímu znovuzачlenění poškozeného do co nejvíce oblastí života, a to i za předpokladu používání různých pomůcek a rehabilitací, pro účely odškodňování je třeba klást důraz na co nejpečlivější posuzování i drobných rozdílů mezi jednotlivými postiženími, které mohou z pohledu MKF dosahovat kvality téměř plné samostatnosti při prováděné činnosti. Dle Preambule Metodiky však musí „náhrada za ztížení společenského uplatnění totiž pokrývat i frustraci, stres a nepohodu postiženého z omezení či ztráty funkčních schopností organismu a poskytovat i satisfakci za obtíže spojené s veškerými lidskými činnostmi, byť nejde zrovna o ztrátu či omezení soběstačnosti.“³⁸¹

Ke zjištění procentuálního vyřazení poškozeného ze všech sfér společenského zapojení se stejně jako za předchozí úpravy přikročí až po relativním ustálení zdravotního

³⁷⁶ Na tento rozsudek byla aplikována právní úprava OZ 1964. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3475/2015.

³⁷⁷ VOJTEK, P. *Jak se rodí Metodika k odškodňování újem na zdraví nového občanského zákoníku*. Soudce, 2014, č. 1, s. 5.

³⁷⁸ ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 37.

³⁷⁹ Kapitoly 1-3 hodnotí mentální funkce poškozeného, kapitoly 4-6 popisují jeho motorické schopnosti, kapitoly 7-9 zohledňují nemedicínské otázky v oblastech společenského zapojení.

³⁸⁰ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 349.

³⁸¹ Viz Preambule Metodiky, oddíl VIII.

stavu poškozeného, což je také okamžik rozhodný pro běh promlčecí doby.³⁸² Obvykle se jedná o dobu jednoho roku, v některých odůvodněných případech se však bude jednat o dobu delší.

Výsledné procento se následně násobí tzv. výchozí rámcovou částkou, kterou si lze představit jako hodnotu běžného, obvyklého života, který byl zmařen, aniž by zanikl, neboť jak již bylo uvedeno výše, nelze z ní vycházet při stanovování výše odškodnění sekundárních obětí při úmrtí osoby blízké či zvláště závažném ublížení na zdraví. Pro zajištění ekonomické udržitelnosti této částky v čase bylo navrženo nastavit ji jako 400násobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného, tedy kdy je možno přistoupit k vyčíslení náhrady.³⁸³ Takto stanovená částka je však opět pouze orientační plně s ohledem na zásadu volné úvahy soudu a individualizaci každého případu, kdy soud dále může přihlédnout na straně poškozeného k věku, který při samotném ohodnocování v rámci domén Aktivit a participací nebývá zohledňován, případně ztrátě skutečně výjimečně lepší budoucnosti. Na straně škůdce soud zvažuje užití důvodů obsažených v ustanovení § 2957 OZ, kterými jsou okolnosti zvláštního zřetele hodné, přičemž ani s přihlédnutím k těmto faktorům by výsledná částka nemajetkové újmy spočívající ve ztížení společenského uplatnění neměla přesahovat dvojnásobek výchozí rámcové částky.³⁸⁴

Jelikož ani takto precizním způsobem nelze jednoznačně stanovit částku, která by poškozenému vykompenzovala zcela a beze zbytku jeho stav, neboť ztráta lepší budoucnosti je naprosto nenahraditelná, i zde nastupuje sekundární pravidlo pro určení náhrady, a tím je stejně jako u bolestného a dalších nemajetkových újem zásada slušnosti.³⁸⁵

3.4.3 Náhrada za další nemajetkové újmy

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. zavedl v oblasti újem na zdraví nový pojem „další nemajetkové újmy“, jehož obsahové vymezení dosud není v praxi příliš ustálené. Ustanovení

³⁸² ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 44.

³⁸³ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 349.

³⁸⁴ ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 44. Stejně jako Metodika, Preambule, část X.

³⁸⁵ Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018 vyslovil názor, že nelze nedostatečnost znaleckého posudku předloženého poškozeným překlenout stanovením výše náhrady újmy na zdraví s odkazem na zásadu slušnosti bez řádného odůvodnění, podle jakých kritérií a jakým postupem soud dospěl k výsledné částce.

§ 2958 OZ jej užívá při definování nároků vyplývajících z újem na zdraví. Jelikož jde o kategorii novou, dosud neužívanou, zřejmě tak došlo k doplnění možných nároků poškozeného při ublížení na zdraví, neboť dosavadní nároky byly považovány za nedostačující k postižení všech oblastí, které jsou při takovém neoprávněném zásahu dotčeny. Škůdce tak má odčinit vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy, pokud vznikne překážka lepší budoucnosti, nahradí se i ztížení společenského uplatnění. Jazykovým výkladem tohoto ustanovení a užitím pojmu další nemajetkové újmy na roveň vytrpěným bolestem lze usuzovat na skutečnost, že tato nová kategorie se zásadně uplatní vždy, neboť zákonodárce nestanovil žádné další podmínky, které by měly být splněny, aby bylo možno nahradit i tyto další nemajetkové újmy, stejně jako je tomu u bolestného. Dále je patrné, že se jedná o stavy dočasné, nepředpokládající trvalé omezení poškozeného.³⁸⁶ Podle názoru Nejvyššího soudu³⁸⁷ se však jedná „o specifické okolnosti vymykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpené újmy na zdraví nad obvyklou míru.“ V opačném případě by mohlo dle Nejvyššího soudu dojít k vynětí standardních situací z rámce odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění. Právě tento restriktivní pohled však D. Mališ kritizuje s tím, že vyslovil názor, že takováto argumentace je tendenční a dostatečně nezohledňuje základní zásady nového občanského zákoníku, přičemž své pojetí obsahu dalších nemajetkových újem obhájí též odkazem na názory komentářové literatury, které se s jeho pojetím více či méně srovnávají. Rovněž poukazuje na rozpory samotné Metodiky, která se pokouší pod kategorii bolestného vměstnat stavy, které s bolestí nijak nesouvisí a nepamatují na ně ani jednotlivé položky, které obsahují pouze a jediné jednotlivá poškození zdraví.³⁸⁸ Tímto dle něj dochází k faktickému vyjmutí většiny dalších nemajetkových újem z jakékoli kompenzace.³⁸⁹

Priléhavé je dle mého názoru vymezení dalších nemajetkových újem právě D. Mališem³⁹⁰, který poukazuje na to, že další nemajetkové újmy se týkají situací a stavů, které nastávají při ublížení na zdraví pravidelně a běžně, nelze je zařadit pod pojem bolesti a nemají ani trvalý charakter, aby je bylo možno považovat za ztížení společenského

³⁸⁶ MALIŠ, D. *Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 3, s. 19.

³⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

³⁸⁸ Blíže viz MALIŠ, D. *Polemika s pohledem Nejvyššího soudu na tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví.* Bulletin advokacie, 2019, č. 7-8, s. 30.

³⁸⁹ MALIŠ, D. *Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 9 s. 39.

³⁹⁰ MALIŠ, D. *Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 3, s. 19.

uplatnění. Vymezuje přitom dvě kategorie, a to subjektivní a objektivní, které následně dělí do podkategorií. Objektivní kategorie pak zastřešuje ty skutečnosti, že poškozený nemůže svůj život prožívat tak, jak byl dosud zvyklý, a přichází tak o běžné i výjimečné události, kterých se nemůže účastnit, přičemž je nucen strpět jiné, negativní události spojené s jeho nepříznivým zdravotním stavem. V důsledku toho je zasažen i ve své duševní a také emoční sféře, neboť tyto události nějakým způsobem prožívá, což představuje právě aspekt subjektivní.

3.4.3.1 Dočasné následky jako objektivní kategorie

Objektivní kategorie zahrnuje dočasné následky v protikladu k trvalým následkům, které jsou lidovějším označením pro ztížení společenského uplatnění. Pro komplexnost odškodnění poškozeného je totiž zásadní nepřehlížet ani ty stavy, které jej dočasně zatěžují, aniž by spadaly pod bolest, přičemž na zřetel je brána základní zásada občanského zákoníku vyjádřená v § 3 odst. 1 OZ, která přiznává ochranu přirozenému právu každého jedince brát se o vlastní štěstí, jinými slovy žít svůj život podle svého.

První podkategorií je tzv. ušlé prožívání běžného života. Je samozřejmé, že pokud člověk utrpěl zásah do zdraví, není schopen po nějakou dobu vykonávat zcela běžné a na první pohled banální činnosti, kterými je za normálních okolností jeho život prosycen, ať už se jedná o pravidelné setkání s přáteli, snídane s rodinou nebo úterní volejbal. D. Mališ definuje, že „*běžné je v tomto kontextu to, co se zpravidla opakuje každý den, týden či alespoň jednou měsíčně*“, ³⁹¹ když právě do této oblasti je jistě zásah nejcitlivější, neboť je nejčtetnější.

Druhou podkategorií je tzv. ušlé prožívání nevšedních dnů. Tyto vymezuje tím, že „*jsou spojeny s prožitky nebo situacemi, které se opakují pouze jednou či několikrát za rok, nebo dokonce ještě vzácněji*“. ³⁹² Jsou to takové prožitky, které si pro svou vzácnost člověk pamatuje rád a dlouhou dobu, protože pro něj představují únik z reality všedních dnů. Může jimi být například dovolená, oslava narozenin, svatba, školní besídka dítěte nebo sportovní událost. Nejvyšší soud pod kategorií dalších nemajetkových újem podřadil také nemožnost strávit s rodinou vánoční svátky. ³⁹³ Na rozdíl od prožívání běžných dnů, které je neoprávněným zásahem do zdraví zasáhnuto téměř vždy, k narušení prožívání dnů

³⁹¹ MALIŠ, D. *Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 3, s. 21.

³⁹² Ibidem, s. 21.

³⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018.

nevšedních nemusí vždy dojít. Záleží zejména na době, po kterou trvá nepříznivý stav poškozeného.

Třetí podkategorii nakonec představují negativní prožitky, tedy prožívání nepříjemných či obtížných situací. Není těžké si představit možné důsledky ublížení na zdraví, které poškozenému znepríjemňují život a zhoršují jeho kvalitu. Může se totiž jednat o rozličné situace, které musí poškozený snášet a strpět, jako je pobyt v nemocnici, absolvování různých nepříjemných vyšetření a zákroků i skutečnost, že je odkázán na pomoc druhých.

3.4.3.2 Duševní strádání/negativní emoční stavy jako subjektivní kategorie

Po objasnění objektivní stránky dalších nemajetkových újem je třeba se stejnou pečlivostí zabývat se také jejich subjektivní stránkou. Tuto nelze přehlédnout ani podcenit, protože jsou to právě emoce a pocity, které činí lidský život rozmanitým a které člověka odlišují od zvířat. Při ublížení na zdraví je poškozený zmítán celou řadou obav, nejistot a emocí, které souvisí s jeho stavem a strachem o jeho budoucí život. Tyto negativní emoční stavy pak dokreslují objektivní hledisko a ukazují následky způsobené újmou na zdraví v její komplexnosti. I v subjektivní kategorii můžeme pro lepší představu o problematice rozlišovat dle D. Mališe dvě podkategorie.

Do první podkategorie řadíme negativní emoční stavy spojené s vnímáním ublížení na zdraví jako takového. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se nejedná o vnímání bolesti jako takové, která je samostatně odškodňována v rámci bolestného. Do této kategorie řadíme *„negativní emoce a pocity zapříčiněné vznikem a samotnou existencí ublížení na zdraví, včetně jeho vývoje v čase.“*³⁹⁴ Jedná se tedy o širokou škálu negativních emocí a pocitů, které člověk prožívá po ublížení na zdraví, které však přímo nesouvisí s prožívanou bolestí, byť i tato má vliv na to, jak se člověk cítí. Dají se zde zařadit emoce jako strach, úzkost, bezmoc, hněv či lítost, že se něco takového děje právě poškozenému, přičemž každé zhoršení stavu či nová diagnóza či nutnost dalšího zákroku tyto stavy jen posilují a přizívají.

V podstatě stejnou širokou škálu negativních emocí může poškozený prožívat ve spojení s vnímáním dočasných následků. Dobře si lze tyto emoce představit právě ve spojení s prožíváním běžných či nevšedních dnů, jak o nich bylo pojednáno výše. Poškozený bude zcela jistě nešťastný, pokud se nebude moci zúčastnit svatby své vnučky,

³⁹⁴ MALIŠ, D. *Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 3, s. 23.

bude cítit zlost, že musel zrušit plánovanou dovolenou. Ale také hospitalizace v nemocnici či domácí ošetřování je zdrojem dalších negativních emocí jako frustrace z nesoběstačnosti, stud za potřebu pomoci například při vyměšování nebo snížení sebevědomí. Nejvyšší soud podřadil pod další nemajetkové újmy také skutečnost, že poškozený po určitou dobu není schopen postarat se o osobu sobě blízkou, která je závislá na jeho péči, přičemž má obavu, že se o tuto osobu nepostará nikdo jiný.³⁹⁵

3.4.3.3 Stanovení výše kompenzace

Také při výkladu ohledně stanovení výše za další nemajetkové újmy lze vycházet z obecných pravidel týkajících se dalších nároků nemajetkové újmy, když zákonodárce v tomto smyslu do zákona nevtělil žádná konkrétní kritéria, přičemž i zde má být náhrada v takovém rozsahu, aby plně vyvážila další nemajetkové újmy. Nelze-li výši takto stanovit, má být určena podle zásad slušnosti (§ 2958 OZ). Dle názoru D. Mališe je však možné stanovit podobně jako v případě Metodiky určitá konkrétní hlediska, která si dovolím dále objasnit. Dle jeho názoru je nutné vycházet ze tří proměnných, které mají vliv na stanovení výše náhrady. Je tedy nutné zvažovat strukturu dalších nemajetkových újem, délku jejich trvání a intenzitu.³⁹⁶

Co se týče struktury, odkazují na klasifikaci uvedenou výše, tedy kategorii objektivní a subjektivní. V relaci rozhodnutí Nejvyššího soudu³⁹⁷ pak jde o „běžné obtíže“ spojené s ublížením na zdraví určitého typu, které jsou součástí tzv. bolesti v širším smyslu a jako bolestné se rovněž odškodňují, a „specifické“ další nemajetkové újmy vymykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně. Délka trvání se zpravidla shoduje s dobou, po kterou trvají následky ublížení na zdraví, tedy po kterou je pro poškozeného nemožné zapojit se do běžného života, v podstatě jde o dobu, po kterou by trvala pracovní neschopnost. Intenzita dalších nemajetkových újem bude záviset na několika okolnostech. Tou první je otázka, zda poškozený je v domácí péči či umístěn v nějakém zařízení (nemocnice, rehabilitační ústav), další je plynutí času, neboť lze předpokládat, že při delším časovém období, po které další nemajetkové újmy trvají, se intenzita jejich vnímání zmenšuje, neboť dochází k psychické adaptaci poškozeného na tento stav.

³⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018.

³⁹⁶ MALÍŠ, D. *Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 9 s. 35.

³⁹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

D. Mališ navrhuje, aby další nemajetkové újmy byly odškodňovány pomocí denních sazeb, a to právě s ohledem na jejich dočasnost a jednoduché vymezení jejich trvání. Při jejich stanovení by se mělo brát v úvahu jejich srovnání s jinými zásahy do prožívání běžného života či určitých plánovaných událostí. Pro srovnání D. Mališ poukazuje na obtíže a omezení způsobené leteckou přepravou, ztrátou radosti z dovolené a omezením svobody v důsledku vazby.³⁹⁸ Pro případ běžných dalších nemajetkových újem předkládá koncepci, aby bylo odškodnění odstupňováno podle měsíců jejich trvání a typu péče, tedy zda se koná v domácím prostředí či v rámci hospitalizace. Při hospitalizaci by denní odškodné mělo činit 2 000 Kč v prvním měsíci trvání dalších nemajetkových újem a každý další měsíc by se částka denního odškodného snižovala o 500 Kč, kdy od čtvrtého měsíce by bylo odškodnění konstantní právě v této výši. Pokud by poškozený byl v domácím léčení, tyto částky by byly kráceny na polovinu. Specifické neboli nepravidelně nastávající další nemajetkové újmy mají být naopak kompenzovány v každém jednotlivém případě nad rámec denního odškodného v závislosti na okolnostech.³⁹⁹

Dle mého názoru by takto nastavený systém odškodňování dalších nemajetkových újem mohl být v praxi reálný, jednotlivé výše denního odškodného jsou však dle mého názoru značně zveličené. Otázkou ovšem zůstává, jakým způsobem by mělo být denní odškodné do systému zavedeno, neboť jeho zakotvení v zákoně by nás zavedlo zpět do situace zrušené náhradové vyhlášky. Považovala bych za vhodné, kdyby předmět úpravy Metodiky Nejvyššího soudu byl rozšířen také o další nemajetkové újmy, aby tak pojala celou problematiku újmy na zdraví stejně, jak navrhuje D. Mališ. Takto navržené odškodnění by rovněž sloužilo pro potřeby mimosoudního řešení sporů plynoucích z újem na zdraví. Stejně jako u odškodného by nebylo třeba opatřovat ohodnocení speciálně vyškoleným znalcem v oboru stanovení nemateriální újmy na zdraví, nýbrž by bylo postačující ohodnocení provedené ošetřujícím lékařem poškozeného.⁴⁰⁰ Avšak zde v současné době narazíme na zatím nevyřešené obsahové vnímání dalších nemajetkových újem, neboť jejich vymezení Nejvyšším soudem je v současné době zcela jiné a značně restriktivnější než u D. Mališe.

³⁹⁸ MALIŠ, D. *Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 2019, č. 9 s. 36-37.

³⁹⁹ Ibidem, s. 38.

⁴⁰⁰ V podrobnostech ibidem, s. 38.

3.5 Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví

Speciální úpravy se dočkala rovněž náhrada nemajetkové újmy při usmrcení⁴⁰¹ nebo zvláště závažném ublížení na zdraví. Toto ustanovení cílí na odškodňování jiné osoby než osoby zemřelého, případně toho, kdo utrpěl zvláště závažné ublížení na zdraví, jde o tzv. sekundární oběti, jejichž újma bývá označována jako újma reflexní.⁴⁰² V určitých specifických situacích může být poškozený odškodňován jak z titulu sekundární oběti dle § 2959 OZ, tak z titulu primární oběti dle § 2958 OZ, pokud byl „v důsledku záměru pachatele nebo s ohledem na okolnosti případu nucen sledovat a vnímat zvláště závažné ublížení na zdraví nebo usmrcení osoby jemu blízké...”⁴⁰³

Při pohledu do historie právní úpravy, sekundární oběti byly odškodňovány za smrt osoby blízké již za účinnosti občanského zákoníku 1964, kdy bylo judikováno, že usmrcení člena rodiny je považováno za neoprávněný zásah do soukromí ostatních členů dané rodiny.⁴⁰⁴ Rodina jako základní stavební jednotka společnosti totiž požívá zvláštní ochrany, stejně jako jedinečné vztahy jejích členů navzájem, neboť právě interakcí osob s jinými osobami, zejména v citové oblasti, dochází k rozvíjení a naplňování vlastní osobnosti každého jedince.⁴⁰⁵ Z uvedeného důvodu bylo možné požadovat peněžité zadostiučinění na základě § 13 odst. 2 OZ 1964. Na tuto situaci následně zareagoval zákonodárce, když s účinností od 1. 5. 2004 došlo k novelizaci § 444 OZ 1964, v jehož odstavci 3 bylo zakotveno jednorázové odškodnění při usmrcení osoby blízké, a to pevně stanovenými částkami dle příbuzenského poměru od 85 000 Kč do 240 000 Kč. Tyto částky bylo možno modifikovat žalobou na ochranu osobnosti, když důvody ke zvýšení paušálních částek byly vyhrazeny výjimečným okolnostem vzniku újmy či mimořádné závažnosti následků.⁴⁰⁶

Nový občanský zákoník pak stejně jako u paušálních náhrad bolestného a ztížení společenského uplatnění upustil od stanovení paušálních částek náležících za usmrcení osoby blízké a i zde zavedl princip plného soudcovského uvážení, přičemž při posuzování všech relevantních kritérií je třeba vycházet z pohledu obvyklého (průměrného) člověka. Nepostačí

⁴⁰¹ Z materiálu Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku pod sp. zn. Tpjn 8/2019, Odaj 5/2019 vyplývá, že z počtu všech zaevidovaných rozhodnutí tvoří rozhodování o nároku pozůstalých největší skupinu případů, a to 49,23 % případů.

⁴⁰² RYŠKA, M. *Odškodňování sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 381.

⁴⁰³ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. 10 To 2/2019.

⁴⁰⁴ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. 1. 1998, sp. zn. 23 C 52/96, dále např. usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 315/01.

⁴⁰⁵ RYŠKA, M. *Odškodňování sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 381.

⁴⁰⁶ Ibidem, s. 382.

tedy subjektivní pocit poškozeného, nýbrž zásah musí být objektivně způsobilý vyvolat nemajetkovou újmu.⁴⁰⁷

Co se týče uplatněného nároku na náhradu za duševní útrapy, tento tvoří po smrti sekundární oběti – zůstavitele součást pozůstalosti, tedy předmět dědění, který přechází na dědice.⁴⁰⁸

3.5.1 Okruh oprávněných osob

Ustanovení § 2959 OZ předpokládá, že duševní útrapy budou plně nahrazeny manželů, rodičů, dítěti nebo jiné osobě blízké. Za osobu blízkou pak občanský zákoník považuje „*příbuzného v řadě přímé, sourozence a manžela nebo partnera podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí*“ (§ 22 odst. 1 OZ). Vzhledem k takovému relativně širokému vymezení je třeba posoudit, zda se jedná o osobu oprávněnou k uplatnění nároku, a přihlídnout zejména k faktické intenzitě vztahu mezi poškozeným a usmrceným, případně zvláště závažně zraněným. Tak dle O. Pavelka je možné do okruhu osob, kterým má být nahrazena újma, řadit také celoživotního kamaráda primární oběti.⁴⁰⁹

Judikatura pak dovodila, že odškodnění jako osoby blízké mohou být také vnuci či zet'.⁴¹⁰

3.5.2 Kritéria pro stanovení náhrady při usmrcení

Občanský zákoník definuje pouze obecné hledisko pro stanovení výše náhrady, když tato má odčinit duševní útrapy peněžitou náhradou plně vyvažující utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti (§ 2959 OZ). V této oblasti však existovala bohatá judikatura již za účinnosti starého občanského zákoníku, kterou bylo možno převzít i nyní s cílem zachovat kontinuitu v rozhodování soudů.⁴¹¹ Nejvyšší soud tato kritéria včlenil do svého rozhodnutí ze dne 18. 6. 2014,⁴¹² které bylo následně zrušeno Ústavním

⁴⁰⁷ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 11. 2015, sp. zn. 8 To 99/2015.

⁴⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 25 Cdo 293/2018.

⁴⁰⁹ PAVELEK, O. *Náhrady nemajetkové újmy při usmrcení*. Bulletin advokacie, 2017, č. 12, s. 32.

⁴¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2015.

⁴¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2535/2013.

soudem, avšak kritéria jím byla převzata.⁴¹³ Na základě nich je možno postupovat také v rámci adhezního řízení, které s sebou ovšem přináší také řadu specifík.⁴¹⁴

Tato obecná kritéria je možno rozdělit na okolnosti na straně poškozeného a okolnosti na straně osoby odpovědné, byť s některými přesahy, a dále na zbytkovou kategorii. Na soudy jsou v tomto smyslu kladeny zvýšené nároky na řádné zhodnocení všech těchto měřítek, přičemž musí ve svých rozhodnutích přesvědčivě vyložit, jakým způsobem byla posouzena a jakou měrou jednotlivá kritéria ovlivnila stanovení výsledné výše relutární náhrady.⁴¹⁵ Nejvyšší soud i zde nabádá, aby byla posuzována primárně z pohledu obvyklého, průměrného člověka.⁴¹⁶ Pokud však duševní útrapy nabydou takové intenzity, že se již bude jednat o psychické onemocnění, budou odškodňovány v rámci náhrad za újmu na zdraví se všemi nároky s tím souvisejícími.⁴¹⁷

Mělo by pak být pravidlem rozhodnout o celistvém nároku a tento nerozměňovat a poškozené částečně neodkazovat na řízení ve věcech občanskoprávních. Jelikož soud nemá povinnost prokazovat skutečnosti rozhodné pro stanovení výše nemajetkové újmy nad rámec přesahující požadavky na rychlost a hospodárnost trestního řízení, v případě, že by všechny relevantní skutečnosti tvrzeny a prokázány nebyly, by tedy bylo na místě poškozeného odkázat s celým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních dle § 229 odst. 1 TŘ. Postup podle druhého odstavce tohoto ustanovení by pak přicházel v úvahu pouze tehdy, pokud by výsledná částka nemajetkové újmy po zhodnocení všech specifík posuzovaného případu přesahovala soudem vytyčenou maximální hranici a odkláněla se od ustálené rozhodovací praxe.⁴¹⁸

3.5.2.1 Okolnosti na straně poškozeného

Obecně je přijímáno několik okruhů okolností vyskytujících se na straně sekundární oběti, které mají vliv na určení výše náhrady.

Důležitým hlediskem je intenzita vztahu poškozeného se zemřelým. Zde platí přímá úměra, tedy čím intenzivnější vztah mezi těmito osobami panoval před neoprávněným zásahem, tím vyšší má být náhrada. Souvisí to samozřejmě se skutečností, že mnohem

⁴¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14, odst. 53 a 54.

⁴¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

⁴¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴¹⁷ BEZOUŠKA, M. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1721.

⁴¹⁸ Viz. POLIŠENSKÁ, P. *Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy.* Rekodifikace & Praxe, 2016, roč. 4, č. 5.

citelněji a tíživěji dopadne na člověka ztráta milované osoby, než například byt' i blízkého rodinného příslušníka, se kterým se naposledy setkal před několika lety, případně s ním měl rozepře. Jak již bylo řečeno výše, nelze zohledňovat pouhou formální stránku příbuzenství, jde totiž zejména o kvalitu vztahu. Tak například zpravidla nebude odškodněn manžel, který podal před smrtí manželky návrh na rozvod manželství.⁴¹⁹

Další významnou okolností je věk zemřelého a pozůstalých. V této oblasti nelze jednoznačně tvrdit, že větší váhu bude mít nižší věk jedné z osob nebo naopak. Obecné přesvědčení tíhne k tomu, že ztráta rodiče postihne citlivěji dítě v mladším věku než například batole, které si jeho ztrátu ještě neumí ani uvědomit. Je nutné přihlédnout také k vyšší intenzitě vztahů mezi rodiči a dítětem v jeho útlém věku, přičemž založení rodiny je základní funkcí manželství a ztráta jediného dítěte může být i důvodem pro jeho rozpad.⁴²⁰ Na druhé straně ztráta milované osoby, se kterou člověk prožil celý život ve šťastném manželství, když v důsledku protiprávního zásahu zůstane jeden z manželů na sklonku života osamocen, je rovněž okolnost, která musí být brána na zřetel.⁴²¹

Diskutabilní je naopak zařazení kategorie hmotné závislosti pozůstalého na usmrcené osobě, neboť tato okolnost má vliv v majetkové sféře sekundární oběti, tudíž by neměla být zohledňována při stanovení nemajetkové újmy. Snahy o finanční zabezpečení pozůstalých prostřednictvím § 2959 OZ jsou nepřípustné, protože pozůstalý může uplatnit speciální nárok na výživu dle § 2966 OZ. Bylo by možné naopak připustit zohlednění faktu, že zemřelá osoba byla jediným pečujícím rodičem v domácnosti, a v tomto smyslu onu hmotnou či existenční závislost vykládat.⁴²²

Poslední pravidelně se vyskytující okolností na straně poškozeného je dosažení jiné satisfakce. Touto se zpravidla rozumí potrestání škůdce v rámci trestního řízení.⁴²³ I tato okolnost však přináší několik problematických souvislostí, z mého pohledu zejména v případě adhezního řízení. Při rozhodování trestního soudu v otázce náhrady nemajetkové újmy totiž soud teprve stojí před rozhodnutím o vině a trestu. O těchto otázkách je rozhodováno současně s přiznáním nároku poškozenému, kterému tedy do té doby nemohla být poskytnuta žádná satisfakce z potrestání pachatele, maximálně lze uvažovat o satisfakci plynoucí z toho, že proti obviněnému je trestní řízení vedeno, případně jeho chování a postoj

⁴¹⁹ BEZOUŠKA, M. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. I. Vyd.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1721.

⁴²⁰ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 24 C 123/2011.

⁴²¹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 1 Co 218/2010.

⁴²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

v průběhu trestního řízení.⁴²⁴ Zda mu odsouzení nějakou satisfakci přinese, totiž vyjde najevo až po právní moci odsuzujícího rozsudku, kdy je však o výši nemajetkové újmy již rozhodnuto. Satisfakci by v tomto případě tedy mohlo poškozeným přinést jen samotné vedení trestního řízení proti škůdci.

3.5.2.2 Okolnosti na straně původce zásahu

Také některé okolnosti na straně původce neoprávněného zásahu mají až na výjimky potenciál ovlivnit výši náhrady nemajetkové újmy, avšak nikoli samostatně samy o sobě, nýbrž s ohledem na jejich vliv na vnímání újmy samotného poškozeného.⁴²⁵

Soud tak přihlédne zejména k projevenému postoji původce zásahu. Ten totiž může jak zlepšit, tak i zhoršit vnímání celé události poškozeným, když upřímná lítost a snaha o náhradu nemajetkové újmy může zmírnit jeho utrpení, stejně jako lhostejnost, arogance či vyjádřená bezcitnost naopak utrpení prohlubují a víc zatěžují poškozeného, neboť tento je nucen podnikat další kroky k odškodnění, což má za následek další oživování bolesti.⁴²⁶ Judikatura se však již vyjádřila v tom smyslu, že popírání viny bez dalšího nelze hodnotit jako prostředek ke zvýšení utrpení poškozeného, neboť se jedná o jedno ze základních práv na obhajobu, které je neutrální povahy a je zcela legitimní.⁴²⁷

Dále je nutné posuzovat dopad událostí do sféry původce zásahu. Toto kritérium je ovšem diskutabilní, neboť relevantní jsou zásadně jen ty okolnosti, které mají dopad do osobnostní sféry pozůstalých, nikoli škůdce samotného.⁴²⁸ Dle názoru P. Vojtka a F. Púryho však lze zohlednit stav původce zásahu, který je sám otřesen skutečností, že usmrtil jiného, což se může dokonce projevit v rovině psychických problémů.⁴²⁹

Posledním zmiňovaným okruhem okolností na straně škůdce jsou pak jeho majetkové poměry. Nicméně ani tato kategorie není přijímána jednoznačně a existují k ní výhrady. Obecným účelem náhrady reflexní újmy je přinést pozůstalému satisfakci, odčinit, respektive zmírnit jeho duševní útrapy, naopak majetkové poměry nepředstavují okolnost významnou pro strádání poškozeného.⁴³⁰ Zohlednění majetkových poměrů původce zásahu však tomuto cíli nemůže nijak pomoci. Proto je obecně odmítáno, aby bylo stanovení výše náhrady závislé

⁴²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14; VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 351.

⁴²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴²⁸ RYŠKA, M. *Odškodňování sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 384.

⁴²⁹ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 351.

⁴³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

na zjištění majetku škůdce.⁴³¹ Nelze připustit existenci rozdílů mezi přiznanými částkami na náhradu újmy jen s ohledem na majetek a finanční situaci původce zásahu, když zásada proporcionality a předvídatelnosti klade na soudy nároky ohledně přiměřenosti výše náhrady v porovnání s ostatními případy podobného druhu. Na druhou stranu lze osobní a majetkové poměry škůdce podřadit pod okolnosti zvláštního zřetele hodné při aplikaci moderačního ustanovení § 2953 odst. 1 OZ. Uložená náhrada nemajetkové újmy by neměla pro původce zásahu mít doživotní likvidační následky, což znamená, že by mu mělo být umožněno vést snesitelný a lidsky důstojný život,⁴³² přičemž by u něj měla být zachována i určitá motivační stránka.⁴³³ Soud pak nemá zásadně zjišťovat aktuální majetkovou situaci škůdce, musí ale přihlídnout také k jeho věku a zhodnotit, zda je pro něj reálné uhradit vzniklou újmu v budoucnu.⁴³⁴ Nezabývá-li se soud otázkou, zda výše přiznaného nároku odpovídá i schopnostem a možnostem obviněného tento uspokojit, jedná se o pochybení soudu.⁴³⁵ Jakákoliv moderace je však nepřípustná v případě úmyslného zavinění (§ 2953 odst. 1 OZ in fine) nebo nedostatku odborné péče (§ 2953 odst. 2 OZ). Je tedy zřejmé, že majetkové poměry škůdce, ani případná existence pojistného krytí odpovědnosti škůdce za újmu,⁴³⁶ nemohou nikdy vést ke zvýšení náhrady, neboť satisfakce má být přiměřená duševním útrapám pozůstalých, ale nemá pro ně být jakýmsi jackpotem.⁴³⁷

Kategorií obecně jednoznačně přijímanou je pak zavinění na straně škůdce. Míra zavinění se musí totiž nepochybně projevit při stanovení výši náhrady, neboť úmyslné zavinění či hrubá nedbalost jsou způsobilé zesílit intenzitu zásahu⁴³⁸, zatímco konstatovaná nedbalost je neutrálním prvkem.⁴³⁹ Na druhou stranu spoluúčast na straně primární oběti má na výši náhrady vliv, jeho počínání má být vyhodnocováno prvotně při samotném zvažování základu nároku dle § 2918 OZ.⁴⁴⁰ „Jsou-li jednou z příčin úmrtí jednání poškozeného (zemřelého) nebo okolnosti na jeho straně, není v tomto rozsahu dána příčinná souvislost mezi jednáním škůdce a následkem, a tedy ani povinnost škůdce k náhradě pozůstalým, nejde-

⁴³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴³² Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11.

⁴³³ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 2 To 53/2016.

⁴³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015; stejně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

⁴³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 11 Tdo 654/2019.

⁴³⁶ RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 384.

⁴³⁷ PAVELEK, O. *Náhrady nemajetkové újmy při usmrcení*. Bulletin advokacie, 2017, č. 12, s. 34.

⁴³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09 a ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

⁴³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴⁴⁰ HRÁDEK, J., k § 2918 In ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

li o podíl zanedbatelný.⁴⁴¹ Přitom se nemusí jednat jen o spoluzavinění poškozeného, ale také o náhodu, jeho protiprávní jednání, případně jinou okolnost, kterou nelze přičíst pachateli.⁴⁴² Jako zanedbatelný podíl bylo v tomto případě považováno spoluzavinění ve výši 5% na škodní události. Krajský soud v Brně judikoval, že při úmyslném trestném činu nese odpovědnost výlučně pachatel a případné spoluzavinění poškozeného, které by mohlo vést k moderaci nároku na nemajetkovou újmu (zde se jednalo o bolestné), by muselo být spojeno s okolnostmi, která k samotnému útoku pachatele vedla. Tím by nebyla například podnapilost poškozeného, ale mohla by jí být například provokace poškozeného vůči obžalovanému.⁴⁴³

3.5.2.3 Další kritéria

Jak již bylo řečeno, judikatura v této oblasti je dosti bohatá a kromě výše uvedených okruhů, které mají vliv na stanovení výše relutární náhrady za usmrcení osoby blízké, byla v praxi aplikována i jiná kritéria.

Tak například soud zohlednil skutečnost, že sekundární oběť – dcera – byla očitým svědkem usmrcení primární oběti, své matky, na kterou se do budoucna nebude moci obrátit s žádostí o pomoc, když otec se s dcerou nevidal, dále přihlédl k tomu, že matka usmrcené ženy přišla o svou dceru, která jí nadto finančně vypomáhala.⁴⁴⁴ V jiném případě pak měl na výslednou částku vliv zvlášť traumatizující způsob usmrcení blízké osoby. Na straně škůdce je pak možno zvážit existenci vlastní újmy na jeho zdraví.⁴⁴⁵ Rovněž byla soudem konstatována zvýšená závažnost útoku škůdce – dědečka – při trestném činu znásilnění s ohledem na jeho vztah s poškozeným, kterým byl pětiletý vnuk, když se tohoto činu dopustil v pozici starší, respektované autority.⁴⁴⁶ Městský soud v Praze⁴⁴⁷ v rozhodnutí o výši nemajetkové újmy zohlednil, že pozůstalý syn musel po smrti svého otce opustit jejich společně obývaný byt. Skutečnost, že ke škodní události (vraždě) došlo v obchodě pozůstalé dcery, tedy na místě, které tato téměř každodenně navštěvuje, bylo možno zohlednit také.⁴⁴⁸

⁴⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

⁴⁴² In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1587-1589.

⁴⁴³ Krajský soud v Brně, pobočka ve Zlíně, ze dne 9. 6. 2016, sp. zn. 6 To 191/2016.

⁴⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴⁴⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 1. 2009, sp. zn. 1 Co 301/2008.

⁴⁴⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 2 To 53/2016.

⁴⁴⁷ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 11. 2. 2016, sp. zn. 63 Tm 8/2015.

⁴⁴⁸ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 7. 1. 2016, sp. zn. 1 To 95/2015.

3.5.2.4 Referenční rámec

Nejvyšší soud⁴⁴⁹ při svých úvahách došel až ke stanovení rozpětí, ve kterém by se měly náhrady pozůstalých osob blízkých pohybovat v případě, že relevantní kritéria jsou neutrální. Za přiměřenou částku v případě usmrcení osoby blízké považuje 240 000 Kč až 500 000 Kč pro skupinu citově nejbližších osob. Spodní hranice 240 000 Kč pak kopíruje částku stanovenou zrušeným ustanovením § 444 odst. 3 OZ 1964, která však byla všeobecně odmítána jako příliš nízká. Horní hranice je pak spíše vnímána jako adekvátní a odpovídající požadavku slušnosti.⁴⁵⁰ Nicméně takto široce stanovené rozpětí je taktéž podrobeno kritice ze strany odborné veřejnosti, a to z důvodu absence podrobnějších kritérií, na jejichž základě se lze pohybovat v rámci určeného rozpětí. Kritika směřuje také k zakonzervování stavu před vydáním nového občanského zákoníku, když nastavené částky jsou dosti nízké, nadto má být soudem brána v úvahu a poměřována starší judikatura, což v konečném důsledku vede k tomu, že ke skutečnému vývoji v této oblasti v podstatě nedošlo.⁴⁵¹ Nejvyšší soud se vyjádřil pro zavedení jakési automatické valorizace náhrad stejně jako v případě použití Metodiky, přičemž za adekvátní by považoval pro okruh nejbližších osob dvacetinásobek průměrné mzdy, když tuto pomocnou metodu určení výše satisfakce použil ve svém rozhodnutí již Krajský soud v Ostravě.⁴⁵² Tento dále rozvedl, že v případě pozůstalých sourozenců a vnuků by se mohlo jednat o čtrnáctinásobek, u snach a zeťů a dalších osob blízkých osminásobek, přičemž zdůraznil, že se nejedná o částky neměnné, ale modifikovatelné.

3.5.3 Zvlášť závažné ublížení na zdraví osoby blízké

Nově občanský zákoník výslovně upravuje také náhradu za zvlášť závažné ublížení na zdraví osoby blízké. V tomto případě se však nejedná o faktické rozšíření stávající právní úpravy, neboť se jí bylo možné domoci cestou žaloby na ochranu osobnosti již za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 (§ 13 odst. 2 OZ 1964), byť zákonná úprava tento nárok výslovně neupravovala. Nyní je však nárok zakotven výslovně přímo v zákoně a svou

⁴⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

⁴⁵⁰ RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 385.

⁴⁵¹ Viz podrobně vyargumentovaná kritika tohoto rozhodnutí spolu s návrhem na adekvátnější nastavení výše náhrady MALIŠ, D. *Kam kráčíš, náhrado za usmrcení osoby blízké?* [online]. Portál epravo.cz, 2016. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>.

⁴⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018; Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 12. 2014, sp. zn. 6 To 370/2014.

konstrukcí odpovídá také principům PETL (čl. 10-301.1), dle kterých se odškodňuje také velmi vážná nesmrtelná újma.⁴⁵³

Výše náhrady se v těchto případech zcela logicky odvíjí zejména podle následků, které neoprávněný zásah způsobil u primární oběti. Přitom musí v každém okamžiku existovat trvalá provázanost sekundární újmy s primární zdravotní újmou.⁴⁵⁴ Nelze klást rovnítko mezi zvlášť závažnou újmou a těžkou újmou na zdraví podle § 122 odst. 2 TZ, neboť se v prvním zmíněném případě jedná o institut zcela mimořádný v případě, že zvlášť závažné ublížení na zdraví má citelný dopad do osobnostní sféry osob blízkých primární oběti.⁴⁵⁵ Tak je tomu zcela jistě v případě, kdy osoba přežije úraz, „*avšak s následkem, že je trvale a těžce poškozená na zdraví, a proto zůstane takřka ve vegetativním stavu, jde o zásah do práva na soukromí nejbližších příbuzných, jež má trvalý charakter, a tento zásah se neustále opakuje při každé návštěvě poškozeného. Takovýto zásah je obvykle podstatně hlubší než zásah smrti.*“⁴⁵⁶ Půjde tedy zejména o komatické stavy, závažná poškození mozku či o ochrnutí výrazného rozsahu.⁴⁵⁷ Náhrada tak bude připadat v úvahu zejména tam, kde primární oběť zůstane v důsledku neoprávněného zásahu s následkem poškození zdraví odkázána nejméně z významné části na péči druhé osoby.⁴⁵⁸

Co se týče výše náhrady a užití kritérií platných pro usmrcení osoby blízké, jejich použití není zásadně vyloučeno, je však třeba přihlížet ke specifickým tohoto druhu újmy, neboť ta může být daleko citelnější a hlubší než v případě úmrtí.⁴⁵⁹ S úmrtím blízké osoby se totiž sekundární oběť může vyrovnat jednorázově, když následky postupem času odezní, zatímco každodenní opečovávání milovaného člověka je vysoce traumatizující a časem neslábne, naopak duševní útrapy mohou být prohlubovány obavami o budoucnost zajištění péče primární oběti, stejně jako nutností vzdát se svého vlastního rozvoje a seberealizace při zajišťování jeho každodenní péče.⁴⁶⁰

⁴⁵³ RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 385.

⁴⁵⁴ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 24 C 123/2011.

⁴⁵⁵ ŽDÁREK, R. in ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 52.

⁴⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2012, sp. zn. 30 Cdo 947/2011.

⁴⁵⁷ VOJTEK, P., PÚRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 352.

⁴⁵⁸ KOTULA, J. In VÍTOVÁ, B., DOHNAL, J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. Olomouc: ANAG, 2015, s. 236.

⁴⁵⁹ RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 386; stejně rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. 1 Co 249/2006.

⁴⁶⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 5. 2015, sp. zn. 1 Co 68/2015.

3.6 Náhrada újmy na zdraví a při usmrcení dle zákoníku práce

Újma vzniklá v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání má jiný režim než obecná újma dle občanského zákoníku. Povinnost k její náhradě je odpovědností objektivní s možností liberace. Předpokladem vzniku této povinnosti je splnění definičních znaků pracovního úrazu a nemoci z povolání, vznik újmy na straně zaměstnance, případně pozůstalých, a příčinná souvislost mezi nimi.⁴⁶¹ K liberaci zaměstnavatele musí být splněny okolnosti vyplývající z § 270 ZP.

V pracovněprávních vztazích je tedy možné žádat náhradu v souvislosti s pracovními úrazy a nemocemi z povolání. I zde byla přijata nová úprava s účinností od 1. 10. 2015, když zrušená vyhláška č. 440/2001 Sb. byla také podkladem pro rozhodování o bolestném a ztížení společenského uplatnění v pracovněprávních vztazích. Ke dni 1. 1. 2014 nastala nejistota ohledně možnosti její aplikace v pracovněprávních vztazích, neboť občanský zákoník č. 89/2012 Sb. tuto oblast nově upravil a vyhlášku zrušil, avšak v pracovněprávních vztazích na to nebylo včas reagováno a zákoník práce ve svém § 394 odst. 2 s aplikací „náhradové“ vyhlášky počítal až do nabytí zákona o úrazovém pojištění.⁴⁶² S podivem lze tedy nahlížet na rozdílnost přístupu ve stanovování nemajetkové újmy spočívající právě v bolestném a ztížení společenského uplatnění ve vztazích občanskoprávních a pracovněprávních.

Již výše byly nastíněny důvody, ze kterých zákonodárce vycházel při zrušení vyhlášky č. 440/2001 Sb.⁴⁶³ V důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku se zákonodárce jasně a srozumitelně ohrazuje proti tomu, aby moc výkonná prostřednictvím podzákonných právních předpisů, mohla ingerovat do moci soudní při určování náhrad za bolest, ztížení společenského uplatnění či usmrcení osoby blízké tím, že by soud byl vázán nějakým sazebníkem náhrad. Důvodová zpráva zcela správně poukazuje na skutečnost, že „odpovědnost za spravedlivé rozhodnutí v konkrétním případě nemůže ze soudce nikdo sejmout a snaha o nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů.“⁴⁶⁴ Co však bylo zcela

⁴⁶¹ MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V. *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy, 2018, č. 4, s. 116.

⁴⁶² Viz. KADLUBIEC, V. *Odškodňování nemajetkové újmy na zdraví v pracovním právu*. Právní rozhledy, 2015, č. 9, s. 328.

⁴⁶³ Viz kapitola 3. 4. této práce.

⁴⁶⁴ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb, občanský zákoník. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=71122>.

jednoznačně vyloučeno v oblasti občanskoprávních vztahů, bylo bez dalších výhrad připuštěno v pracovněprávní oblasti.

V § 269 odst. 1 ZP⁴⁶⁵ se stanoví, že „zaměstnavatel je povinen nahradit zaměstnanci škodu nebo nemajetkovou újmu vzniklou pracovním úrazem, jestliže škoda nebo nemajetková újma vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním.“ V odstavci 2 má zaměstnavatel uloženu povinnost nahradit zaměstnanci škodu nebo nemajetkovou újmu „vzniklou také nemocí z povolání, jestliže zaměstnanec naposledy před jejím zjištěním pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl postižen.“ Ustanovení § 271c ZP upravuje, že náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění má být zaměstnanci poskytnuta jednorázově, a to nejméně ve výši podle prováděcího právního předpisu. Odstavec 2 obsahuje zmocnění vlády, aby stanovila nařízením výši náhrad odpovídající vzniklé újmě, způsob určování výše náhrady a postupy při vydávání lékařského posudku. Vláda tak učinila nařízením č. 276/2015 Sb., které nabylo účinnosti dne 26. 11. 2015. V něm byla zafixována hodnota bodu na částku 250 Kč, přičemž tato částka se vynásobí počtem bodů stanoveným v tom daném konkrétním případě v lékařském posudku. Na rozdíl od úpravy obsažené v občanském zákoníku se náhrada za bolest i ztížení společenského uplatnění hodnotí za pomoci bodů dle jednotlivých položek.⁴⁶⁶ V § 271s ZP se soudu dává možnost takto stanovenou náhradu přiměřeně zvýšit.

Lze obecně konstatovat, že úprava v pracovněprávní oblasti vychází ze stejných principů, jako úprava občanskoprávní před účinností nového občanského zákoníku. Cílem této úpravy je dle důvodové zprávy posílení ochrany zaměstnance, který se snadno dozví, jaké nároky mu vůči zaměstnavateli vznikají, a také se jich bude moci snadněji domoci.⁴⁶⁷ Jak ovšem poukazuje P. Vojtek a F. Půry,⁴⁶⁸ úvaha vlády, že výše náhrad za ztížení společenského uplatnění jsou příliš vysoké a v pracovněprávních vztazích by byla dostatečná zhruba jejich poloviční výše, je poněkud nepochopitelná. Zákoník práce sice uvádí, že takto stanovená částka je minimální, což samozřejmě otevírá prostor pro soudcovské uvážení všech okolností konkrétního případu, nicméně tato skutečnost nic nemění na nevhodnosti celé koncepce a její neodůvodněné odlišnosti od režimu občanského zákoníku. Touto disproporcionalitou právních úprav se již zabýval také Ústavní soud, který ji zkritizoval a vyjádřil doporučení, aby i v této oblasti bylo postupováno dle Metodiky,

⁴⁶⁵ Ve znění zákona č. 205/2015 Sb., kterým se mění zákoník práce a zrušuje zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění.

⁴⁶⁶ BĚLINA, M. *Náhrada nemajetkové újmy v pracovním právu*. Právní rozhledy, 2018, č. 18, s. 636.

⁴⁶⁷ Odkaz na důvodovou zprávu.

⁴⁶⁸ VOJTEK, P., PŮRY, F. *Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy*. Soudní rozhledy, 2017, č. 11-12, s. 349.

a to zejména pro náhradu ztížení společenského uplatnění. Rovněž poukázal na fixní částku jednoho bodu, když i tento postup je nyní překonaný, neboť Metodika odvozuje hodnotu bodu od průměrné mzdy.⁴⁶⁹ Naopak V. Kadlubiec je toho názoru, že zejména v oblasti ztížení společenského uplatnění, kdy došlo doslova k revoluci při stanovení její výše a je zapotřebí znalecky zkoumat rozsah omezení, je aplikace Metodiky nevhodná. Důvodem jsou vysoké náklady na znalecké posouzení ztížení společenského uplatnění, protože náklady na takový znalecký posudek se pohybují v částkách v řádu desítek tisíc korun. Tím se dostávají do značného nepoměru k náhradě této újmy, když drtivá většina poškození zdraví není závažná.⁴⁷⁰ Mám za to, že v této oblasti bude nutné postupovat skutečně podle konkrétních okolností daného případu a bude na zvážení soudce, zda mu bude náhrada dle zákoníku práce připadat přiléhavá a dostačující či zda bude postupovat dle Metodiky, jak nabádá Ústavní soud.

I v případě nároků na odškodnění pozůstalých obsahuje zákoník práce speciální úpravu v § 271i ZP. Dle názoru M. Běliny je tato pracovněprávní úprava komplexní, tudíž nelze subsidiárně užít občanský zákoník.⁴⁷¹ S tímto tvrzením polemizuje P. Bezouška s tím, že „teze o komplexnosti právní úpravy náhrady škody v zákoníku práce je chybná, neboť zákoník práce ponechává v rámci napravování újem široký prostor pro uplatnění pravidel občanského zákoníku; některé případy pak bez nich nelze vůbec uspokojivě vyřešit.“⁴⁷² Lze však souhlasit s M. Bělinou, že subsidiárně je možné postupovat dle občanského zákoníku tam, kde zákoník práce neobsahuje výslovnou úpravu.

Zákoník práce tedy v § 271i odst. 1 stanoví, že při úmrtí zaměstnance náleží pozůstalému manželovi, partnerovi a nezaopatřenému dítěti částka 240 000 Kč každému, rodičům zemřelého zaměstnance úhrnná částka 240 000 Kč, pokud s ním žili v domácnosti, a to i v případě, že s ním žil v domácnosti pouze jeden rodič. Z výše uvedeného je patrné, že okruh osob, kterým náleží náhrada za úmrtí je užší, než je tomu v § 2959 OZ. Tuto náhradu například nemůže žádat zaopatřené dítě zemřelého či jiná osoba blízká. P. Bezouška vyjádřil názor, že toto ustanovení nekryje nemajetkovou újmu pozůstalých, čemuž oponoval M. Bělina, když majetkové nároky dle něj pokrývají ostatní náhrady dle zákoníku práce.⁴⁷³ Přikláním se k názoru P. Bezoušky, který je rovněž podporován P. Machálkem

⁴⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15.

⁴⁷⁰ Viz. KADLUBIEC, V. *Odškodňování nemajetkové újmy na zdraví v pracovním právu*. Právní rozhledy, 2015, č. 9, s. 331.

⁴⁷¹ BĚLINA, M. *Náhrada nemajetkové újmy v pracovním právu*. Právní rozhledy, 2018, č. 18, s. 636-637.

⁴⁷² BEZOUŠKA, P. *Je náhrada škody v zákoníku práce opravdu upravena komplexně?* Právní rozhledy, 2018, č. 12, s. 439.

⁴⁷³ Viz články v seznamu literatury pod čísly 31 a 32.

a V. Kadlubiecem, neboť je zřejmé, že toto jednorázové odškodnění má za cíl pokrýt náhlý výpadek v příjmech rodiny, čímž se vysvětluje jak omezený okruh oprávněných osob (osoby žijící v domácnosti se zesnulým a nezaopatřené děti), zatímco náklady na výživu mají naopak pokrývat celé další období, po které by byl zesnulý povinen poskytovat výživu oprávněným. O majetkovém základu nároku lze též usuzovat z § 271i odst. 2 ZP, když vláda má nařízením výši jednorázového odškodnění přizpůsobit změnám ve vývoji mzdové úrovně a životních nákladů.⁴⁷⁴ V ustanovení § 271s ZP je soudu dána možnost tuto náhradu přiměřeně zvýšit.

Poškozený nemá na výběr, podle kterého předpisu, tedy zda podle občanského zákoníku či zákoníku práce, svůj nárok uplatní, neboť právní posouzení skutkového stavu je věcí soudu.⁴⁷⁵

Restriktivnější přístup dle zákoníku práce je rovněž patrný v tom ohledu, že nelze žádat náhradu újmy v případě zvláště závažného ublížení na zdraví, jak je to možné dle § 2959 OZ, neboť takovou možnost zákoník práce nepřipouští.

Z výše uvedeného je možné dovodit závěr, že *„hodnota lidského života, zdraví a utrpení souvisejícího s úmrtím blízké osoby je vnímána rozdílně v závislosti na základu odpovědnosti subjektu povinného k nahrazení újmy.“*⁴⁷⁶ Tento stav však nelze považovat za uspokojivý.

⁴⁷⁴ MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V. *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy, 2018, č. 4, s. 120-121.

⁴⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1161/2014.

⁴⁷⁶ MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V. *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy, 2018, č. 4, s. 115.

4. Aplikace zásady legitimního očekávání

Zásada legitimního očekávání soudy zavazuje k tomu, aby v obdobných případech rozhodovaly obdobným způsobem, pokud se souzené právní věci v podstatných znacích shodují. Pokud soud dojde k odlišnému rozhodnutí, musí přesvědčivě vysvětlit důvod této odchylky (§ 13 OZ). Jakkoli může být toto ustanovení považováno za problematické, když v podstatě nepřipouští odchylku od ustálené rozhodovací praxe z důvodu změny právního názoru, když odchýlit se je možné jen na základě skutkových okolností případu, v praxi však pravděpodobně činit problémy nebude. I odchylka právního názoru, bude-li řádně zdůvodněna, povede alespoň k formálnímu naplnění této zásady.⁴⁷⁷

Tato zásada nabývá ještě na větším významu při stanovení výše nemajetkové újmy v adhezním řízení, když zákonem stanovená vodítka jsou velice vágní, respektive objektivně těžce uchopitelná. Důležitým aspektem při rozhodování soudu o výši náhrady za způsobenou nemajetkovou újmu je požadavek, aby soudem určená výše odrážela obecně sdílené představy o spravedlivosti.⁴⁷⁸ Nejlepší možností, jak dostat zákonnému požadavku na obdobné rozhodování v obdobných věcech, je studium judikatury, neboť tímto může soud získat relevantní informace o tom, jak jiné soudy již rozhodly v právních věcech s podobným skutkovým základem.

Je však třeba konstatovat, že soudci sice dle zákona i judikatury vyšších soudů mají povinnost dostat zásadě legitimního očekávání, nicméně těmto nejsou vytvořeny podmínky k tomu, aby tak mohli učinit. Soudci totiž nemají reálnou možnost, jak se seznámit s rozhodnutími jiných soudů jiným způsobem než z publikovaných rozhodnutí, kdy se však většinou jedná o rozhodnutí Nejvyššího soudu, případně vrchních soudů, s rozhodnutími soudů nižších stupňů se pak seznámit zpravidla nelze.

V současné chvíli jsou tedy možnosti soudců omezené. Nadto je třeba brát v úvahu, že zahájení soudního řízení, a tedy i řízení adhezního, má být až poslední volbou, když preferovaným způsobem řešení každé sporné situace je dohoda jejích účastníků. Nelze tedy pominout, že ani účastníkům samotným nejsou poskytnuta dostatečná vodítka k tomu, aby byli schopni formulovat reálně své požadavky na protistranu a aby je tato byla ochotna akceptovat vzhledem k očekávanému výsledku soudního sporu. Pokud se tedy jedná

⁴⁷⁷ GERLOCH, A., TRYZNA, J. *Úvaha nad principem legitimního očekávání obdobného posouzení právního případu*. Soudce 2014, č. 4, s. 14.

⁴⁷⁸ Viz. POLIŠENSKÁ, P. *Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy*. Rekodifikace & Praxe, 2016, roč. 4, č. 5.

o laiky, ti mohou pracovat s publikovanými judikáty, odbornými časopisy a případně také s databází judikatury k náhradě újmy na zdraví.

Trestním soudcům se pak skýtá další možnost pracovat s materiálem nazvaným Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku – rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestnou činností, který je soudům rozesílán Nejvyšším soudem, avšak není zveřejňován. K tomuto však musíme dodat, že podobný materiál není zpracováván v oblasti práva soukromého, když také rozhodnutími civilních soudů má být v otázce nemajetkové újmy poměřována ta v řízení adhezním.

Po přezkoumání možných zdrojů informací pro aplikaci zásady legitimního očekávání bych se osobně klonila k řešení, které zvolili na Slovensku. Na internetových stránkách justice⁴⁷⁹ se může každý seznámit s jakýmkoliv rozhodnutím, které ten který soud vydal, a to včetně rozhodnutí soudů okresních, která jsou na daných stránkách zveřejňována ve formátu PDF s částečnou anonymizací účastníků řízení. Tento model by dal dle mého možnost jednotlivým soudcům, ale také široké veřejnosti, seznámit se s tím, jak rozhodují soudy v jiných právních věcech, a tím aplikovat zásadu legitimního očekávání v praxi. Na rozdíl od praxe na Slovensku bych však doporučovala, aby byla soudní rozhodnutí členěna podle kategorií, neboť v současné chvíli není možné v publikovaných rozhodnutích vyhledávat, tudíž bez znalosti spisové značky je značně obtížné, ba nemožné vyhledávat relevantní rozhodnutí v oblasti náhrady nemajetkové újmy. Na podkladě srovnávacího materiálu, který je trestním soudcům poskytován, by však bylo možné jednoduše vyhledat konkrétní rozhodnutí na internetových stránkách a seznámit se se všemi argumenty a kritérii, se kterými se daný soudce rozhodující tu kterou konkrétní věc při svém soudcovském uvážení zabýval. Považuji však zároveň za žádoucí, aby tento materiál byl poskytován také široké veřejnosti, nejlépe zveřejněním na internetových stránkách Nejvyššího soudu, na kterých lze například najít také odkaz na výše zmíněnou databázi judikatury k náhradě újmy na zdraví.

De lege ferenda bych doporučila, aby byla soudům stanovena povinnost vkládat do porozsudkové statistiky také údaj o tom, že bylo rozhodováno o nemajetkové újmě, nejlépe také s vymezením jejího druhu a přiznané výše nároku. V této chvíli totiž není nemajetková újma statisticky sledovaným údajem. Poté by bylo možno jednoduše v informačním systému soudu vyhledat rozhodnutí odpovídající kritériím, a to jak civilní, tak trestní. Vzhledem k tomu, že soudní informační systémy nejsou propojeny a soudci mají přístup vždy jen

⁴⁷⁹ Seznam rozhodnutí soudů Slovenské republiky je dostupný z webové stránky: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>.

k systému toho soudu, k němuž jsou přiděleni, by však toto řešení mělo pouze parciální efekt. Nicméně Nejvyšší soud by pak mohl jednoduše získat všechna relevantní rozhodnutí pro vytvoření souhrnného materiálu o rozhodovací praxi, neboť v tomto by byla obsažena všechna relevantní rozhodnutí soudů. Výstup z takového materiálu by pak byl skutečně vypovídajícím. Pokud by byl zveřejňován na stránkách Nejvyššího soudu či na stránkách justice a zároveň by byla zveřejňována rozhodnutí všech soudů na internetových stránkách, bylo by reálně možné aplikovat zásadu legitimního očekávání.

Ovšem v současné situaci se soudce v podstatě musí spokojit s tím, že alespoň jeho osobní rozhodnutí budou nějakým způsobem konzistentní, poměřovaná také s publikovanými rozhodnutími vyšších soudů, nicméně nelze očekávat, že bude schopen naplnit zásadu legitimního očekávání účastníků tak, jak ji má na mysli ustanovení § 13 OZ.

4.1 Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku

Materiál s názvem Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku – rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestnou činností zpracovává Oddělení dokumentace a analytiky judikatury České republiky pod vedením JUDr. Petry Polišenské. Tento materiál je každoročně poskytován soudům, aby s ním mohly dále pracovat. Obsahuje jak textovou část, tak přílohu, která statisticky vyhodnocuje dodržování ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího a Ústavního soudu soudy nižších stupňů při rozhodování v adhezním řízení o uplatněných nárocích na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestnou činností, a dále tabulku, ve které jsou uvedena rozhodnutí trestních soudů v České republice s uvedením spisové značky, soudu, data rozhodnutí, identifikace případného předcházejícího rozhodnutí a přehledně uvedených informací ohledně poškozeného, příčiny vzniku škody a nemajetkové újmy, následku, okolností a právní kvalifikace skutku a dále dat týkajících se nároku a jeho přiznané výše s rozvedenými okolnostmi i zařazením pod určitý druh nemajetkové újmy, závěru soudu učiněného ve výrokové části rozhodnutí a výsledku řízení o opravném prostředku. S touto rozsáhlou tabulkou lze pracovat v programu Microsoft Excel, přičemž je možné v ní hledat pomocí nabízených filtrů. Zcela jistě se nejedná o všechna soudní rozhodnutí vydaná v oblasti nemajetkové újmy, ale pouze ta, která byla soudy poskytnuta k analýze, kdy se aktuálně jedná o 596 rozhodnutí (k datu 30. 11. 2019).

Avšak i tento materiál má svá omezení. Tato jsou dána zejména tím, že popis jednotlivých případů je značně útržkovitý a heslovitý. Je tedy možné z nich učinit závěry

o průměrně přiznávaných částkách, respektive o částkách, které byly soudy přiznávány, avšak jednotlivé specifické okolnosti z nich není možné vyčíst, přičemž právě ty má soud brát při soudcovské úvaze o výši náhrady nemajetkové újmy v potaz. Jde tedy o nástroj značně nedokonalý a v soudní praxi sice použitelný, nicméně s výraznými limity.

4.2 Databáze judikatury k náhradě újmy na zdraví

Dalším způsobem, jak dostat povinnosti vydat předvídatelné rozhodnutí, je softwarová aplikace Databáze judikatury k náhradě újmy na zdraví dostupná na webových stránkách www.datanu.cz, která vznikla rovněž ve spolupráci s Nejvyšším soudem, přičemž vlastnická a autorská práva vykonává Centrum dopravního výzkumu v.v.i. Tato databáze obsahuje rozhodnutí týkající se bolestného a ztížení společenského uplatnění, stejně jako nároků sekundárních obětí při usmrcení osoby blízké. Rozhodnutí v ní pojatá vycházejí z úpravy občanského zákoníku z roku 1964 i nového občanského zákoníku, avšak aktuálně jsou rozšiřována o rozhodnutí dle platné a účinné úpravy.⁴⁸⁰ Cílem této databáze je sjednotit rozhodovací praxi soudů a sloužit odborné i široké veřejnosti jako komplexní zdroj informací. V této databázi lze vyhledávat rozhodnutí podle množství kritérií, strukturálně je rozdělena do tří modulů – bolestné a ztížení společenského uplatnění, úmrtí a „kalkulačka“ pro výpočet ztížení společenského uplatnění dle Metodiky.⁴⁸¹ V databázi lze pracovat s 436⁴⁸² rozhodnutími, navíc je průběžně dále aktualizována.

Aplikace má kromě výše uvedených cílů i další využití, neboť slouží jako zdroj dat pro účely každoročního výpočtu výše celospolečenských ztrát z dopravní nehodovosti na pozemních komunikacích.⁴⁸³

4.3 Analýza soudních rozhodnutí z pohledu aplikace zásady legitimního očekávání

Pro ilustraci jsem podrobila analýze shromážděná soudní rozhodnutí dle právní kvalifikace spáchaného trestného činu a dle typu oběti, tedy zda poškozeným byla oběť primární či sekundární. Rovněž jsem zvolila k porovnání trestné činy jak nedbalostní, tak úmyslné. Záměrně jsem do komparace nezahrnula nároky na bolestné a ztížení společenského uplatnění dle § 2958 OZ, neboť v této oblasti je aplikována Metodika a soud

⁴⁸⁰ VALACH, O., VYSKOČILOVÁ, A., VOJTEK, P., BROMOVÁ, V. *Nová veřejně přístupná aplikace obsahující přehlednou databázi judikatury k nemajetkové újmě*. Právní rozhledy, 2018, č. 19, s. 686.

⁴⁸¹ Po registraci a přihlášení dostupné z: <https://www.datanu.cz/vypocty/novy/>.

⁴⁸² Údaj platný ke dni 24. 2. 2020.

⁴⁸³ VALACH, O., VYSKOČILOVÁ, A., VOJTEK, P., BROMOVÁ, V. *Nová veřejně přístupná aplikace obsahující přehlednou databázi judikatury k nemajetkové újmě*. Právní rozhledy, 2018, č. 19, s. 687.

rozhoduje na podkladě objektivizovaných kritérií daných znaleckými posudky, které obsahují také částku, ze které soud následně vychází při další uvažování nad adekvátní náhradou této újmy. Zaměřila jsem se tedy výhradně na rozhodnutí, která jsou zcela výsledkem volné soudcovské úvahy.

4.3.1 Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin znásilnění

Z celkového objemu 32 rozhodnutí týkajících se trestného činu znásilnění dle § 185 TZ, ve kterých soud rozhodoval také o náhradě nemajetkové újmy poškozených jako obětí trestného činu optikou ustanovení § 2956 OZ, bylo možno identifikovat celkem 37 poškozených, kterým byl nárok v adhezním řízení soudem přiznán, a to alespoň z části.

Průměrně byla soudy přiznána jednomu poškozenému náhrada ve výši 232 992,50 Kč, medián, tedy střed porovnávaných hodnot, pak leží na částce 150 000 Kč. Zajímavou skutečností se jeví ochota přiznávat vyšší částky poškozeným nad 15 let věku včetně, neboť průměr zde činí 272 919,60 Kč, zatímco u mladších poškozených se průměr rovná částce 180 588 Kč.

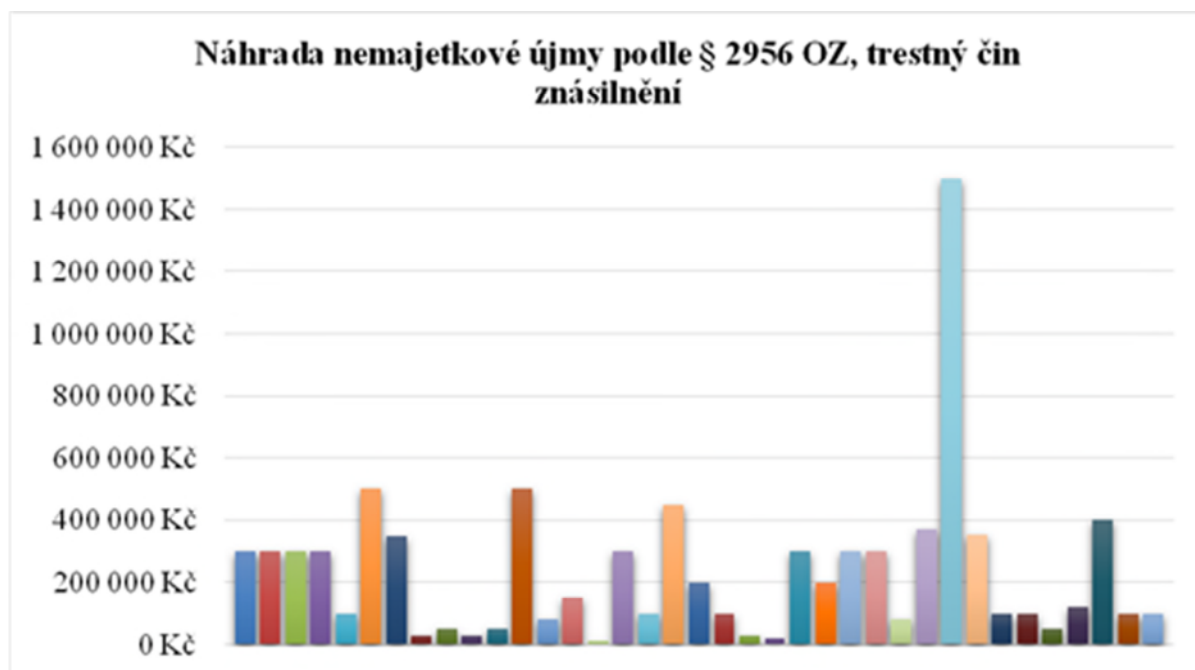
Ze srovnání předložených rozhodnutí lze vysledovat, že vyšší částky soudy přiznávají v těch situacích, ve kterých je přidruženo také další trestněprávně relevantní jednání obviněného, jako například souběh s trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TZ, několikaleté sexuální útoky obviněného směrem k poškozenému, případně jednání obviněného s trvalými následky na psychiku poškozeného.

Nejvyšší přiznanou náhradou poškozenému za nemajetkovou újmu v souvislosti s trestným činem znásilnění byla částka 1 500 000 Kč z rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 13. 3. 2019, sp. zn. 5 To 60/2019, který rozhodoval o odvolání proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1, sp. zn. 67 T 70/2018. Poškozenou byla v tomto případě žena ve věku 39 let, na které obvinění vykonali přes její odpor soulož, přičemž byli uznáni vinnými trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2, písm. a) TZ. Nárok poškozené přiznal až soud odvolací, neboť prvostupňový soud poškozenou odkázal ve svém rozsudku na řízení ve věcech občanskoprávních.

Naopak nejnižší náhradou nemajetkové újmy byla částka 10 000 Kč, kterou přiznal v odvolacím řízení Vrchní soud v Praze pod sp. zn. 1 Tmo 13/2016, když poškozená požadovala na náhradě nemajetkové újmy částku 1 000 000 Kč. Poškozenou byla osmiletá dívka, když trestněprávní jednání trvalo po dobu dvou let, během kterých byla zneužívána

svým polorodým bratrem ve věku 15 let (do jeho 17 let věku), přičemž tento byl uznán vinným proviněním znásilnění.

Z níže připojeného grafu je zřejmé, že v 19 případech byla výše náhrady nemajetkové újmy spíše symbolická a nízká, v 18 případech se náhrada pohybovala minimálně na částce 200 000 Kč, přičemž pouze v jednom případě byla výše náhrady značná a zcela vybočovala z mezí daných ostatními soudními rozhodnutími.

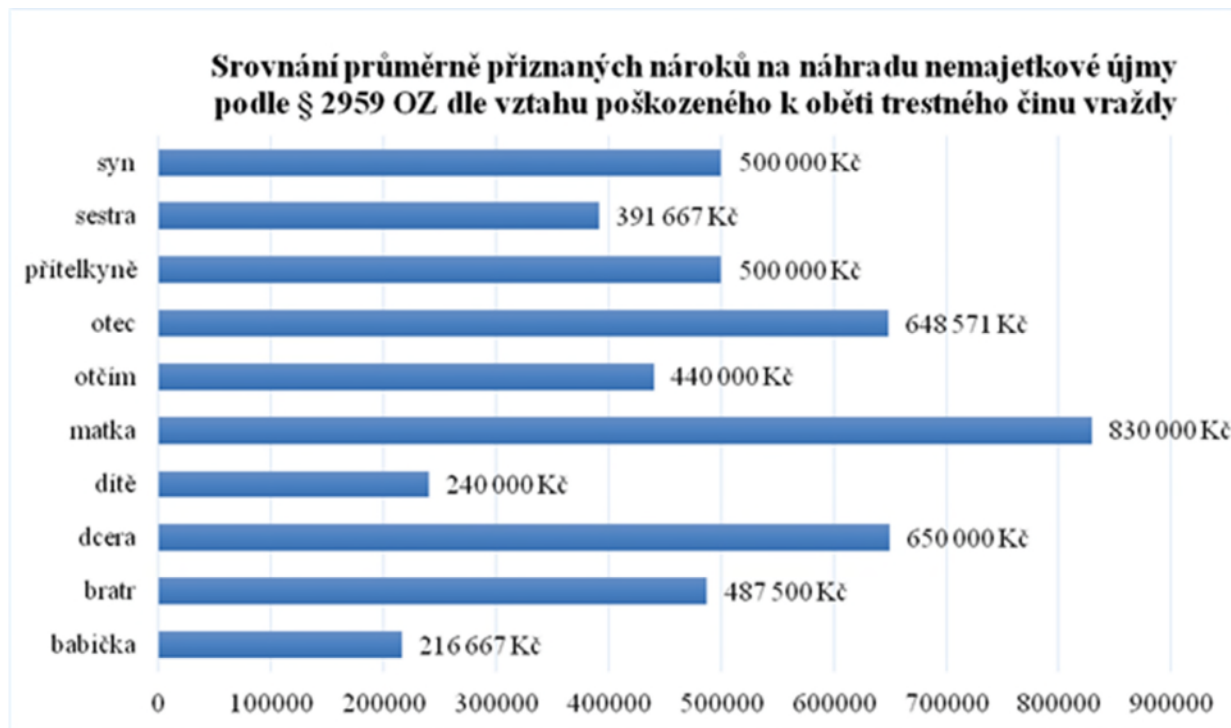
4.3.2 Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin vraždy (dokonaný)

Pro případ náhrady nemajetkové újmy sekundárním obětí dle § 2959 OZ při spáchání trestného činu dokonané vraždy dle § 140 TZ bylo identifikováno celkem 18 rozhodnutí spadajících do této kategorie, přičemž poškozených v nich figurovalo 45.

Průměrně bylo soudy přiznáváno jednotlivým poškozeným na náhradě 532 777 Kč, medián byl 440 000 Kč. Zde však lze vysledovat velké rozdíly co do příbuzenského vztahu poškozeného k primární oběti. Rodičům jako sekundárním obětí bylo průměrně přiznáváno na náhradě nemajetkové újmy 745 300 Kč, dětem pak 502 200 Kč.

V grafu níže je pak dále znázorněn průměr výše náhrady nemajetkové újmy pro jednotlivé kategorie příbuzných. Lze uzavřít, že nejvyšší částky na náhradě újmy jsou přiznávány matkám primární oběti, průměrně se jedná o částku 830 000 Kč, nejvyšší částkou přiznanou na náhradě nemajetkové újmy matce byla částka 3 000 000 Kč. U otců a dcer se pak jedná o částku kolem 650 000 Kč. V dalším okruhu s přiznanými částkami

kolem 500 000 Kč se pak jedná o syny, přítelkyně a bratry obětí.⁴⁸⁴ V dalším srovnání pak odkazují na graf níže.

4.3.3 Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy - trestný čin vraždy (nedokonaný)

V tomto případě se jedná opět o náhradu nemajetkové újmy přímo primární oběti, která utrpěla nemajetkovou újmu a náhrada jí byla přiznána podle § 2956 OZ.

Do takto vymezené kategorie bylo možno zařadit celkem 9 rozhodnutí soudů, ve kterých bylo identifikováno 10 poškozených, tedy obětí trestného činu, přičemž v jednom případě byla odškodňována také matka oběti, neboť oběť sama nemohla požadovat náhradu nemajetkové újmy, když tato se nachází ve vegetativním stavu a bylo jí přiznáváno pouze bolestné.⁴⁸⁵

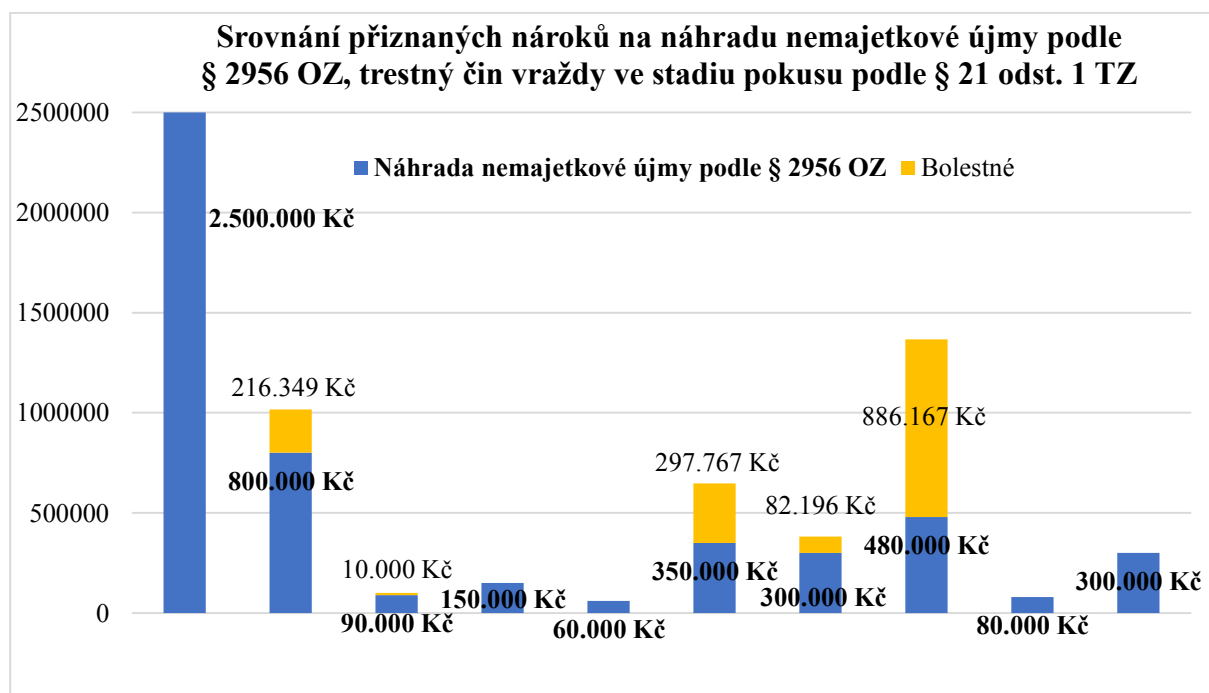
Průměrně soudy stanovily na náhradě újmy částku 511 000 Kč, přičemž vedle nároku na náhradu újmy byl přiznán v pěti případech také nárok na bolestné dle § 2958 OZ.

Z níže přiloženého grafu rovněž plyne, že částky náhrady újmy způsobené trestným činem vraždy se pohybují od částky 60 000 Kč až do částky 2 500 000 Kč, což představuje nejvyšší přiznanou částku, která nadto několikanásobně převyšuje druhou nejvyšší přiznanou částku 800 000 Kč. Z grafu je pak jednoznačně patrné, že částky náhrad značně varíují a nelze

⁴⁸⁴ V jednom případě však bylo bratrovi primární oběti přiznáno na náhradě nemajetkové újmy 2 000 000 Kč.

⁴⁸⁵ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10. 5. 2016, sp. zn. 4 To 18/2016.

usuzovat na korelaci mezi náhradou nemajetkové újmy podle § 2956 OZ a bolestným podle § 2958 OZ.

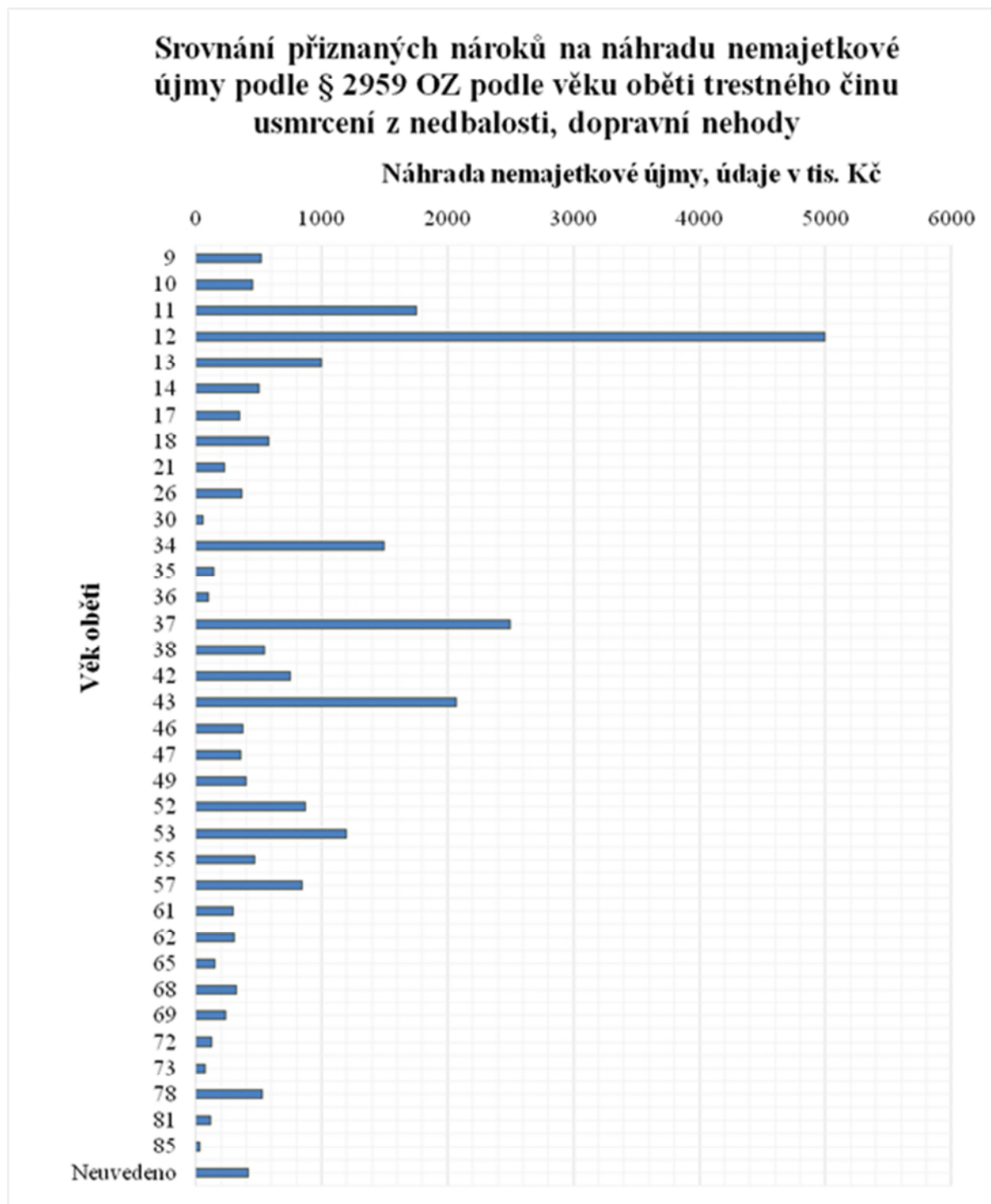
4.3.4 Srovnání výše náhrad nemajetkové újmy – usmrcení z nedbalosti v souvislosti s dopravní nehodou

V oblasti dopravních nehod a s tím souvisejících trestných činů usmrcení z nedbalosti dle § 143 TZ jsem se zaměřila na odškodňování sekundárních obětí dle § 2959 OZ.

V této kategorii jsem zkoumala 50 soudních rozhodnutí, přičemž v nich bylo možno identifikovat celkem 213 poškozených, kterým byla náhrada nemajetkové újmy soudy přiznána, a to alespoň z části.

Průměrně byla poškozeným přiznána částka 563 000 Kč, přičemž vycházím ze všech rozhodnutí prvostupňových i druhostupňových soudů, tedy i těch, která byla následně změněna, neboť se snažím uchopit skutečnou aplikační praxi. Nicméně i druhostupňová rozhodnutí jsou do výpočtu zahrnuta, tudíž výsledky skutečně reprezentují výši přiznaných náhrad soudy, aniž by byly činěny rozdíly mezi jednotlivými stupni soudní soustavy či instancemi. Výsledky rovněž odráží krácení nároků poškozených s ohledem na spoluzavinění obětí.

Nejvyšší částkou přiznanou otci primární oběti byla částka 6 000 000 Kč a sestře částka 4 000 000 Kč, kdy obětí byl 12 letý chlapec.⁴⁸⁶ Dětem oběti pak byly rovněž přiznávány částky 4 000 000 Kč až 5 000 000 Kč, přičemž náhrada v řádu milionů korun není výjimečná. Následující graf zobrazuje přiznané náhrady nemajetkové újmy s ohledem na věk oběti dopravní nehody.

⁴⁸⁶ Rozsudek Okresního soudu v Hodoníně ze dne 22. 4. 2015, sp. zn. 2 T 30/2015.

Ze stejného vzorku vstupních dat pak lze stanovit průměrnou náhradu nemajetkové újmy přiznávané poškozeným dle vztahu primární oběti dopravní nehody k sekundární oběti, jak je vyjádřeno v následujícím grafu.

4.3.5 Obecné závěry týkající se srovnání výše náhrad nemajetkové újmy

Je zřejmé, že z výše uvedené komparace nelze učinit jednoznačný závěr o tom, zda soudy dostávají zásadě legitimního očekávání dle § 13 OZ. Mám však za to, že na jejich základě lze vyvodit určité zobecňující závěry.

Velmi zarážející je skutečnost, že v případě náhrady nemajetkové újmy sekundárním obětím dle § 2959 OZ lze vypočítat naprosto nepochopitelné rozdíly mezi přiznanými částkami. Zatímco v případě dokonané vraždy jsou tyto částky v zásadě nízké, kdy spíše výjimečně se jedná o náhradu v milionech korun (nejvyšší částka 3 000 000 Kč), v případě usmrcení z nedbalosti se lze setkat běžně s milionovými částkami (nejvyšší částka 6 000 000 Kč). Vezmeme-li v potaz také skutečnost, že při usmrcení z nedbalosti soudy přihlížejí ke spoluúčasti poškozeného na škodní události a v důsledku toho přistupují ke krácení přiznaných částek, lze konstatovat, že tyto rozdíly ještě více vystoupí do popředí. Z pohledu běžného člověka však mám za to, že na duševní útrapy pozůstalého má mnohem horší vliv vědomí, že blízkou osobu někdo úmyslně zavraždil, než fakt, že došlo v podstatě shodou nešťastných okolností k jejímu usmrcení. Co se týče vlivu věku oběti na výši náhrady,

v tomto směru nelze vyvodit jednoznačné závěry, kromě toho, že koncentraci nejvyšších průměrně přiznaných částek lze vyzorovat v situaci, kdy je primární oběti mezi 30 a 45 lety.

Závěr

Nejdůležitějším subjektem adhezního řízení, tedy tím, kdo má vliv na jeho průběh, k jehož uplatnění je zákonem nadán určitými procesními právy i povinnostmi, je poškozený. Poškozeným je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Ublížení na zdraví pak nemusí dosáhnout intenzity ublížení na zdraví tak, jak je vymezeno v § 122 TZ, postačí, pokud je pachatel trestně stíhán pro jiný trestný čin, v souvislosti s nímž došlo k poškození jeho zdraví. Výslovné uvedení pojmu ublížení na zdraví v definici poškozeného je však nadbytečné, neboť je možné jej podřadit pod pojem nemajetkové újmy, když ublížení na zdraví je jedním z jejích druhů. Oba pojmy se tak fakticky překrývají. Rovněž užívání pojmu majetková škoda není zcela v souladu s terminologií občanského zákoníku, který v § 2894 OZ pracuje s pojmem újma na jmění (škoda) a nemajetková újma. De lege ferenda tedy doporučuji upravit definici poškozeného a navazující ustanovení v tom smyslu, že v ní bude vypuštěno ublížení na zdraví a dále v ní bude uváděna pouze „škoda“, „nemajetková újma“ a „bezdůvodné obohacení“.

Od pojmu poškozeného je třeba odlišovat pojem oběť, případně zvlášť zranitelná oběť, trestného činu, který je definován v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Obětí může být pouze fyzická osoba na rozdíl od poškozeného, kterým může být také osoba právnická. Širší je však tento termín v tom, že za oběť jsou považováni také někteří pozůstalí po oběti. U obětí je patrná snaha zabránit druhotné viktimizaci, jelikož se jedná o práva ryze osobní, nelze je převést na právní nástupce. Od poškozeného se postavení oběti liší také v tom, že pro uplatnění jejích práv není rozhodné, zda byl pachatel trestného činu zjištěn nebo nebyl odsouzen, neboť je zde rozhodující sociální aspekt. Některá práva oběti trestného činu jsou implementována přímo do trestního řádu, jako prohlášení o dopadu trestného činu do života oběti.

Z historického pohledu vyplynulo, že se institut poškozeného neustále vyvíjí a k novelizacím trestního řádu dochází tak, aby se v něm promítlo jeho sílící postavení. Za nejdůležitější novelu z hlediska předmětu adhezního řízení a uspokojování soukromoprávních nároků poškozených lze považovat zákon č. 181/2011 Sb., kterým byl rozšířen předmět adhezního řízení rovněž na nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení.

Poškozený disponuje širokou škálou procesních práv, přičemž jejich rozsah se liší v závislosti na tom, zda se jedná o poškozeného, kterému náleží nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, či mu toto právo trestní řád

nepřiznává. Nejširším okruhem procesních práv pak disponuje právě první ze zmiňovaných kategorií poškozených. V praxi však činí obtíže některá z práv reálně aplikovat. Problematickým je například zákonný požadavek na seznámení poškozeného s výpovědí obžalovaného ještě v průběhu dokazování, když se protokol z hlavního líčení, jež je nahráváno, vyhotovuje až následně, pokud je rozhodnuto při prvním hlavním líčení. Soud tak nedisponuje písemným přepisem výpovědi obžalovaného. Jedinou možností, jak poškozeného seznámit s jeho výpovědí, je ústní přednes soudce, který si musí v průběhu jeho výpovědi činit poznámky, což může zapříčinit ztrátu pozornosti na případné odstraňování rozporů ve výpovědích. V řízení, ve kterém byla obviněnému uložena majetková trestní sankce a ve kterém je obviněný stíhán pro trestný čin, kterým byla způsobena majetková škoda, nemajetková újma či obviněný získal bezdůvodné obohacení, může poškozený žádat na základě zákona č. 59/2017 Sb., aby byl jeho majetkový nárok uspokojen z peněz získaných výkonem takto uložených majetkových sankcí.

Adhezní řízení je součástí řízení trestního, se kterým splývá a je jeho nedílnou součástí. Jeho předmětem je rozhodování o nárocích vznesených poškozeným na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení. Tyto nároky mají soukromoprávní povahu, proto jsou také v adhezním řízení řešeny dle soukromoprávních předpisů, avšak postupem dle trestního řádu, přičemž analogické použití procesních soukromoprávních předpisů není přípustné. Smyslem tohoto institutu je usnadnit uplatnění nároku poškozeným, a to tak, aby náhrady dosáhli rychleji a s nižšími náklady, když zejména ve fázi dokazování je důkazní břemeno přeneseno na orgány činné v trestním řízení. Zákonnou úpravu nalezneme v § 43 odst. 3 TŘ, § 206 TŘ, § 228 TŘ a § 229 TŘ, v nich jsou obsažena také specifika adhezního řízení, jinak se řídí trestním řádem.

Řádný návrh, kterým je zahájeno adhezní řízení, má účinky také vně trestního řízení, když poškozený není oprávněn uplatnit ten samý nárok v civilním řízení, a to z důvodu překážky litispendence dle § 83 OSŘ. Naopak však toto omezení neplatí, neboť trestní řád tuto překážku nezná. O jeho nároku však nesmí být v civilním řízení dosud rozhodnuto, a to ani nepravomocně (§ 44 odst. 3 TŘ). Pravomocným rozhodnutím v adhezním řízení, ve kterém byla poškozenému přiznána jen část jím uplatněného nároku, pak nevzniká překážka věci rozhodnuté. Řádný a včasný návrh poškozeného má za následek stavení promlčecí lhůty dle § 648 OZ ve spojení s § 652 OZ.

Subjekty adhezního řízení lze členit na ty, které v řízení zastupují veřejný zájem, a ty, které uplatňují své soukromoprávní nároky – poškození – a proti kterým jsou tyto nároky

vznášeny – obvinění. Navrhovatelem může být jednak poškozený, dále osoba, na níž nárok na náhradu škody nebo bezdůvodného obohacení přešel, a ten, kdo je povinen k náhradě škody za obviněného. Z právního nástupnictví je však výslovně vyloučen ten, na koho by měl přejít nárok na náhradu nemajetkové újmy. Za subjekt adhezního řízení je však považován pouze poškozený, kterému nárok náleží a který jej řádně a včas uplatnil, přičemž jej za něj mohou uplatnit také další osoby jako zmocněnec poškozeného, jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. Odpůrcem je ten, proti komu je vedeno trestní řízení, přičemž není na jisto postaveno, že tato osoba je skutečně také pachatelem trestného činu, neboť o tomto musí soud teprve rozhodnout. I odpůrci omezenému ve svéprávnosti náleží některá práva, která může sám uplatňovat, na rozdíl od omezeného poškozeného. Odpůrcem může být také mladistvý obviněný i právnická osoba, přičemž v obou případech se v adhezním řízení postupuje dle trestního řádu, neboť příslušné předpisy jeho použití nevylučují.

Adhezní řízení je řízením návrhovým, nemůže být tedy zahájeno z úřední povinnosti. Návrh poškozeného musí být uplatněn řádně, včas a vůči konkrétní osobě. Za řádný návrh je považován takový, ze kterého je patrný důvod a výše uplatňovaného nároku. K uvedení důvodu běžně postačí tvrzení, že spáchaným skutkem poškozenému vznikla škoda, nemajetková újma či se na jeho úkor obviněný bezdůvodně obohatil. V návrhu musí být rovněž uvedena částka v penězích, kterou poškozený po obviněném požaduje, a to alespoň v minimální výši. Poškozený je oprávněn uplatnit také úroky z prodlení dle nařízení vlády č. 351/2013 Sb. Pro určení počátku prodlení se splněním dluhu je rozhodné, kdy se obviněný skutečně dozvěděl o skutečnosti, že poškozený žádá o úhradu dluhu. V praxi to bývá nejčastěji při prostudování spisu, případně v hlavním líčení. Výši nároku může poškozený modifikovat až do okamžiku, než se soud odebere k závěrečné poradě, a to také v řízení odvolacím. Nárok lze rovněž rozšířit, a to za podmínky, že obviněnému je dána možnost se k tomu vyjádřit a případně uplatnit své námitky, v řízení o odvolání nadto jen tehdy, pokud bylo podáno v neprospěch obžalovaného co do výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Soud nemůže návrh poškozeného překročit. Řádně je nárok uplatněn tehdy, pokud z návrhu skutečně vyplývá, že poškozený požaduje po obviněném náhradu.

Včasným je takový návrh, který byl uplatněn nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, respektive před vydáním trestního příkazu nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu. Navrácení lhůty není přípustné. Výjimečně se lze připojit později, a to při novém projednání věci po zrušení rozsudku v řízení o odvolání, pokud

k tomu došlo z procesní aktivity státního zástupce či poškozeného z důvodu uplatnění zásady zákazu reformatio in peius. Stejná situace nastává, pokud hlavní líčení musí být provedeno znovu například v důsledku změny senátu, podání nové obžaloby po vrácení věci státnímu zástupci k došetření nebo novému projednání před věcně příslušným soudem. Nejdříve je pak návrh možné podat v rámci trestního oznámení.

Návrh musí být uplatněn proti konkrétní osobě, kterou je třeba označit. Touto osobou pak musí být obviněný. Je-li jich více, poškozený je povinen uvést, proti kterému z nich nárok uplatňuje a jakým způsobem mají být zavázáni k úhradě, tedy zda solidárně, případně podle podílů. V praxi považují za problematické užívání tiskopisů s názvem „poučení poškozeného – oběti trestného činu v trestním řízení“. Tento obsahuje předtištěný text, ve kterém má poškozený pouze dopsat, zda se k řízení se svým návrhem připojuje či nikoli a v jaké výši. Tento tiskopis však bývá poškozeným vyplňován často v situaci, kdy je řízení vedeno proti neznámému pachateli, tudíž není splněna podmínka uvedení osoby, vůči které je návrh podáván. Poškození také zásadně nevymezují druh svého nároku, tedy zda se jedná o náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení a na formuláři ponechají všechny možnosti. Dále pak na výzvy soudu k opravě návrhu často nereagují, neboť mají za to, že svůj nárok již řádně uplatnili. Mám za to, že tato praxe by se měla změnit a poškození by měli být více poučováni o tom, jak svůj nárok řádně uplatnit, a to nejlépe již ze strany policejních orgánů, se kterými přicházejí do styku jako s prvními.

V rámci trestního řízení může dojít k zajištění nároku poškozeného, a to opět pouze na návrh poškozeného či státního zástupce v řízení před soudem, v přípravném řízení na návrh poškozeného, o kterém rozhoduje státní zástupce usnesením. Nárok se zajišťuje až do jeho pravděpodobné výše. Obviněnému je tak zakázána dispozice s majetkem v usnesení uvedeným či následně zjištěným v rámci výkonu rozhodnutí, z důležitých důvodů však může obviněný požádat o umožnění dispozice s jeho majetkem. Tento institut lze využít nejdříve po zahájení trestního stíhání, neboť zákon pracuje s termínem obviněný, a to pouze do pravomocného skončení věci, tedy návrh je možné učinit také v řízení o odvolání. Zajištění lze také omezit či zrušit. Zajištění může být nahrazeno poskytnutím peněžitě jistoty buď obviněným, nebo s jeho souhlasem a po seznámení s podstatou obvinění i jinou osobou. Také peněžitou jistotu lze omezit či zrušit, jinak trvá do pravomocného skončení věci. Pokud je v rozsudku obviněný zavázán k náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, je poškozený uspokojen právě z poskytnuté peněžitě jistoty. Další možností zajištění nároku poškozeného je institut vydání nebo odnětí věci dle § 78 a § 79 TR.

Poškozenému je věc vydána, pokud o jeho právu na ni není pochyb, jinak je věc nutné uložit do soudní úschovy.

V průběhu adhezního řízení soud jako nezávislý orgán vydává různé druhy rozhodnutí, kterými reaguje na situace, které v rámci adhezního řízení nastávají. Je však možné, že v určitých situacích soud naopak nerozhoduje, zůstává pasivní. K tomu dochází tehdy, pokud poškozený nepodá řádný návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení tak, jak vyžaduje § 43 odst. 3 TŘ, také pokud svůj již podaný návrh vezme zpět nebo pokud se výslovně vzdal svých procesních práv dle § 43 odst. 5 TŘ. Soud má širokou paletu možných rozhodnutí, je mu však zapovězeno, aby návrh poškozeného zamítl, a to byť jen z části. V závislosti na tom, zda soud poškozenému nárok přiznává či zda o něm věcně nerozhoduje, činí soud svá rozhodnutí, a to formou rozsudku, trestního příkazu, případně usnesení.

Postupem dle § 206 odst. 3, 4 TŘ soud rozhoduje v případech, kdy práva poškozeného uplatňuje osoba, které toto právo zřejmě nepřísluší. Není tedy považován za poškozeného a nenáleží mu tak žádná práva, případně jeho účasti v adhezním řízení brání okolnosti uvedené v § 44 odst. 2 a 3 TŘ. V takovém případě zůstávají ostatní procesní práva poškozeného nedotčena. Analogicky podle § 206 odst. 4 TŘ soud postupuje také v situaci, kdy uložení povinnosti obviněnému brání jiná zákonná překážka. Tou může být uzavřená dohoda o narovnání, opožděný návrh poškozeného, již uspokojený nárok poškozeného, a to jak obviněným, tak za něj jinou osobou. Dále se jedná o situaci, kdy nárok poškozeného je již promlčen a obviněný vznesl námitku promlčení, pokud ji nelze považovat za výkon práva v rozporu s dobrými mravy dle § 3 odst. 1 OZ. Tyto okolnosti musí být soudem pečlivě zváženy. Soud zde rozhoduje formou usnesení, proti kterému není přípustná stížnost, pouze na podkladě spisového materiálu, neboť dokazování v tu dobu ještě není skončeno. Rozhodnutí podle § 206 odst. 3 a 4 TŘ má důsledky v oblasti promlčení uplatněného nároku, neboť promlčecí doba běží opět již od tohoto rozhodnutí, čímž se odlišuje od rozhodnutí dle § 229 TŘ, při kterém běží promlčecí doba až od právní moci rozhodnutí, ve kterém byl tento výrok učiněn.

Přiznat poškozenému jím uplatněný nárok lze v adhezním řízení pouze na základě § 228 odst. 1 TŘ, pokud je důvodnost i výše nároku dostatečně prokázána a za splnění všech procesních i hmotněprávních podmínek, kterými jsou vznik škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení a příčinná souvislost mezi trestným činem a vznikem tohoto následku. Příčinná souvislost pak musí existovat v rovině hmotněprávní i procesní.

Soud má povinnost nárok přiznat, pokud je výše škody nebo rozsah bezdůvodného obohacení součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, kterým je obžalovaný uznán vinným. De lege ferenda by bylo zřejmě vhodné toto zákonné ustanovení rozšířit také o nemajetkovou újmu, která v některých případech může být také součástí popisu skutku trestného činu jako například v případě trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže dle § 248 TZ. Výrok o nároku poškozeného je vázán na výrok o vině, tedy soud jej poškozenému přizná i v situaci, kdy dojde k upuštění od potrestání obžalovaného a také při ukládání společného trestu za dílčí útoky pokračujícího trestného činu. Výrok rozhodnutí musí být precizně formulován, pokud má na jeho základě dojít k výkonu rozhodnutí, a to jak co do označení osoby oprávněné, tak přiznaného nároku, když by z něj měl být patrný jeho druh i výše plnění. Plnění může být rovněž stanoveno ve splátkách, soud musí výslovně stanovit jejich výši i podmínky splatnosti. Na návrh poškozeného lze nárok přiznat také v cizí měně, pokud je splněna podmínka osobní či věcné vazby na cizinu.

Odkázat poškozeného s jeho nárokem či jeho částí na řízení ve věcech občanskoprávních, případně jiné příslušné řízení, lze rozhodnutím dle § 229 odst. 1 TŘ tehdy, není-li k vyslovení povinnosti k náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení v řízení podklad nebo bylo-li by třeba provádět v tomto směru další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení. O chybějící podklad se jedná v případě, kdy soud po provedeném dokazování nazná, že poškozený nedisponuje jím tvrzeným nárokem, dále pokud přiznání nároku poškozenému brání některá ze zákonných překážek či nárok poškozeného nebyl v řízení dostatečně prokázán. Podstatný průtah v řízení je takový, který překračuje potřeby trestního řízení, tedy pokud by soud pokračoval v dokazování týkajícího se pouze uplatněného nároku poškozeného, ač pro závěr o vině a trestu obviněného by měl soud již dostatečný podklad. Takové dokazování by tak zpravidla mělo být prováděno v již nařízeném hlavním líčení, případně v odročeném hlavním líčení, pokud je odročeno na krátkou dobu a důkazy lze provést bez větších obtíží. Vždy soud musí hodnotit a posoudit jak složitost dokazování, tak časový úsek, o který by se řízení protáhlo. Předpokladem pro toto rozhodnutí pak je, že nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení byl uplatněn poškozeným řádně. Dle § 229 odst. 2 TŘ soud odkáže poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní, případně jiné příslušné řízení, pokud mu tento z jakéhokoliv důvodu přizná jen z části. Kombinuje tak postup dle § 228 odst. 1 TŘ a § 229 odst. 2 TŘ. Dle § 229 odst. 3 TŘ soud poškozeného vždy odkáže, pokud obžalovaného obžaloby zproští, případně zproští-li jej jen některého skutku obsaženého

v žalobním návrhu, případně dílčího útoku pokračujícího trestného činu, kterým však byla škoda, nemajetková újma či bezdůvodné obohacení způsobeno. Analogicky by soud postupoval v případě trestných činů hromadných, trvajících či takových, jejichž znakem je soustavnost, pokud by vypustil určité časové úseky, se kterými však vznik škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení souvisí.

O soukromoprávním nároku poškozeného lze rozhodnout kromě standardního trestního řízení, ve kterém probíhá hlavní líčení, též v rámci tzv. zvláštních způsobů řízení, a to v řízení před samosoudcem trestním příkazem a v řízení o schválení dohody o vině a trestu.

Také v řízení před samosoudcem se postupuje dle obecných ustanovení trestního řádu o adhezním řízení. Určitá specifika se pak projevují tehdy, pokud je věc vyřízena vydáním trestního příkazu. Na povrch pak vystupuje nerovné postavení poškozeného v řízení před samosoudcem oproti standardnímu trestnímu řízení, které plyne z nemožnosti podat proti vydanému trestnímu příkazu odpor, stejně jako ze skutečnosti, že o tom, že ve věci bude rozhodováno trestním příkazem, není poškozený nijak uvědoměn a trestní příkaz mu není ani doručován. Nedostane tedy příležitost učinit svůj návrh následně v rámci hlavního líčení, pokud tento již není obsažen ve spisu, případně jej ani modifikovat. Je-li nárok poškozeným uplatněn řádně, lze mu jej v trestním příkaze přiznat dle § 228 odst. 1 TŘ, případně poškozeného odkázat s celým nárokem, případně s jeho zbytkem, na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným orgánem dle § 229 odst. 1, 2 TŘ. Oproti standardnímu řízení zde nepřichází v úvahu rozhodnutí dle § 229 odst. 3 TŘ, neboť trestním příkazem není možné obviněného zprostit obžaloby, když trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozhodnutí a lze jím rozhodnout o všech druzích nároků. De lege ferenda navrhuji, aby poškozenému také v tomto řízení bylo umožněno brojit proti chybějícímu či vadnému výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení podáním řádného opravného prostředku. Tímto opravným prostředkem by mohlo být odvolání, kterým by nedošlo ke zrušení trestního příkazu, čímž by nebyl ohrožen účel a smysl tohoto zvláštního řízení.

Řízení o schválení dohody o vině a trestu má dvě fáze, a to sjednávání dohody a její následné schválení soudem. Poškozený musí v tomto případě učinit návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Později to je možné jen v situaci, pokud soud dohodu neschválí a státní zástupce následně podá obžalobu. Při sjednávání dohody není nutná přítomnost poškozeného.

Nedohodnou-li se poškozený s obviněným ohledně výše a způsobu náhrady, není to důvodem k neuzavření dohody o vině a trestu. Pokud se poškozený neúčastní sjednávání, je státní zástupce oprávněn se s obviněným dohodnout za něj, a to až do výše uplatněného nároku. První fáze je zakončena podáním návrhu na schválení dohody o vině a trestu soudu. Ten o ní rozhoduje ve veřejném zasedání, přičemž je vázán jejím obsahem, případně ji odmítne nebo nařídí předběžné projednání návrhu. I v této fázi má poškozený oprávnění se vyjádřit. Jedním z důvodů pro její neschválení je skutečnost, že dohoda je nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Věc je pak vrácena usnesením do přípravného řízení. Případně soud dohodu odsuzujícím rozsudkem schválí. Soud pak rozhodne i o řádně uplatněném nároku poškozeného, a to i tehdy, pokud k dohodě mezi ním a obviněným nedošlo.

Proti rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu, může podat omezeně odvolání také poškozený. Odvolání může směřovat pouze do výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, pokud svůj nárok řádně uplatnil a pokud s obviněným neuzavřel dohodu o rozsahu a způsobu náhrady, kterou by soud následně v tomto znění schválil.

Proti některým rozhodnutím učiněným ve vztahu k uplatněnému nároku na náhradu nemajetkové újmy je možné podat opravný prostředek dle obecných ustanovení trestního řádu, s případnými specifiky v řízení ve věcech mladistvých. Proti usnesení o nepřipuštění poškozeného k hlavnímu líčení není stížnost přípustná, avšak napadat nesprávnost rozsudku vydaného v tomto řízení je možné s tím, že výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení chybí nebo byla porušena ustanovení o řízení předcházejícím vydání rozsudku. Proti rozsudku obsahujícímu výrok o přiznání nároku poškozenému dle § 228 odst. 1 TŘ, případně o odkázání poškozeného na jiné řízení dle § 229 odst. 1, 2 a 3 TŘ může být podáno odvolání, dovolání, stížnost pro porušení zákona a návrh na obnovu řízení za podmínek stanovených trestním řádem.

Odvolací soud po zrušení výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení může rozhodnout sám, případně vrátit věc soudu prvního stupně k novému rozhodnutí. Pokud je však zrušen pouze výrok o uplatněném nároku poškozeného, má odvolací soud oprávnění pouze rozhodnout sám na podkladě skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně, případně jím doplněného, nebo poškozeného s jeho nárokem odkázat na příslušné řízení. Nemůže tedy věc vrátit soudu prvního stupně jen k rozhodnutí o tomto nároku. Obdobně je postupováno také v řízení o dovolání a stížnosti pro porušení

zákona. V případě obnovy řízení, tuto lze povolit pouze v situaci, kdy byl poškozenému nárok přiznán, ne pokud byl se svým nárokem odkázán na jiné řízení.

Rozhodnutí soudu přiznávající poškozenému nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení je exekucním titulem. Není-li povinnost odsouzeným splněna dobrovolně, poškozený je oprávněn domáhat se jejího splnění prostřednictvím výkonu rozhodnutí či exekuce. Na formální i obsahové náležitosti rozhodnutí jsou tak kladeny vysoké nároky. Výrok o přiznání nároku na náhradu nemajetkové újmy musí dle § 228 odst. 1 TŘ přesně označovat osobu oprávněného a nárok, který mu byl přisouzen. Týká-li se rozhodnutí více obviněných, je třeba do něj uvést, jakým způsobem jsou k plnění zavázáni. Není-li to výslovně stanoveno, předpokládá se jejich solidární odpovědnost. Lhůta k plnění v rozhodnutí uvedena být nemusí, neboť dle trestního řádu se rozhodnutí stává vykonatelným ihned po nabytí jeho právní moci.

Soud o nákladech adhezního řízení rozhoduje vždy na návrh, který musí být učiněn do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká, přičemž se jedná o lhůtu prekluzivní. Tento nárok nelze uplatnit přímo v adhezním řízení. Odsouzený nemůže být nikdy zproštěn povinnosti hradit náklady řízení poškozenému, a to ani tehdy, je-li mu přiznána bezplatná obhajoba.

Zásadním pojmem je v případě, kdy byl poškozenému nárok přiznán alespoň zčásti, účelnost těchto nákladů, jejichž výši je poškozený povinen řádně vyčíslit a doložit. Pro rozhodování soudu pak není podstatné, v jaké části byl poškozený se svým návrhem úspěšný či nikoli. Poškozený se může nechat vždy v řízení zastoupit zmocněncem, rovněž může požádat o přiznání nároku na bezplatnou právní pomoc, případně za sníženou odměnu za podmínek daných zákonem. Soud však při posuzování této žádosti zvažuje, zda zastoupení zmocněncem není zjevně nadbytečné s ohledem na výši či povahu škody, nemajetkové újmy či povahu a rozsah bezdůvodného obohacení. Poškozený pak nemůže žádat úhradu nákladů řízení po odsouzeném, pokud se nejedná o situaci, kdy mu bylo přiznáno právo na zastoupení zmocněncem za sníženou odměnu. V tom případě může poškozený žádat úhradu nákladů po odsouzeném v tom rozsahu, které hradil on sám. Poškozený je oprávněn požadovat náhradu i těch nákladů, které mu sice vznikly, ale dosud je neproplatil. Jejich výše se řídí sazbou mimosmluvní odměny dle vyhlášky č. 177/1996 Sb. Do doby vyčíslení nároku je za tarifní hodnotu považována částka 10 000 Kč, po jeho vyčíslení pak tato upřesněná částka, maximálně však ve výši, která je poškozenému následně přiznána. Pokud poškozenému nebyl nárok přiznán ani z části, není pak rozhodná účelnost nákladů, nýbrž to, zda náklady vznikly

v přímé souvislosti s oprávněními, které mu jako poškozenému zákon přiznává, nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného. Zákon rovněž připouští použití modorce vyjma úmyslných trestných činů, když soud má vzít v úvahu zejména povahu trestného činu a osobní a majetkové poměry poškozeného a odsouzeného.

Dílčí definici nemajetkové újmy obsahuje § 2956 OZ v souvislosti se zásahem do přirozených práv člověka. Další nároky pak občanský zákoník stanovuje v souvislosti s újmou na zdraví, kde se podle § 2958 OZ odčínuje bolestné, další nemajetkové újmy a případně také ztížení společenského uplatnění, a při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví dle § 2959 OZ, přičemž v obou případech je primárním způsobem odškodnění peněžitá náhrada. Ustanovení § 2971 OZ dále obsahuje tzv. malou generální klauzuli, na jejímž základě a za splnění přísnějších podmínek se poskytuje náhrada za osobní neštěstí, nelze-li ho odčinit jinak. Nemajetkový aspekt obsahuje rovněž náhrada ceny zvláštní obliby věci dle §492 odst. 2 OZ ve spojení s § 2969 odst. 2 OZ. V oblasti práva pracovního je nahrazována újma na zdraví, bolest, ztížení společenského uplatnění a usmrcení osoby blízké jako důsledky pracovních úrazů a nemocí z povolání. S pojmem nemajetkové újmy pracují také další právní předpisy, jako zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. V adhezním řízení je možno uplatnit jakoukoliv nemajetkovou újmu, ať už podle občanského zákoníku, nebo podle zvláštních právních předpisů.

Nemajetková újma má být odčiněna tehdy, když je to výslovně ujednáno, případně pokud tak stanoví zákon. Na rozdíl od škody nelze nemajetkovou újmu odčinit uvedením do původního stavu, ale poskytnutím přiměřeného zadostiučinění, pokud jiný způsob nezajistí skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy. V adhezním řízení se může jednat pouze o peněžitě zadostiučinění. Primárně v penězích má být odčiněna pouze újma na zdraví a v případě usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví. Případné jiné formy satisfakce, jako omluva nebo postih škůdce mají vliv jen na výši náhrady.

Stanovení výše nemajetkové újmy, která má být obviněným nahrazena, se řídí zcela občanským zákoníkem, respektive příslušnými soukromoprávními předpisy. Občanský zákoník však nedává příliš vodítek, respektive jím užívané pojmy jsou značně vágní. Nemajetková újma tak má být odčiněna přiměřeným zadostiučiněním. Soud má přihlídnout k okolnostem zvláštního zřetele hodným dle § 2957 OZ. V případě újmy na zdraví a při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví je zákon konkrétnější, když stanoví plné vyvážení vytrpěných bolestí, dalších nemajetkových újem a ztížení společenského

uplatnění, stejně jako duševních útrap. Nelze-li jejich výši takto určit, nastupuje hledisko slušnosti. Obecně je však nutno postupovat tak, aby byl každý případ rozhodnut stejně jako jiný už řešený případ, pokud se spolu shodují v podstatných znacích.

Funkcí náhrady nemajetkové újmy je v prvé řadě satisfakce, tedy kompenzace újmy, aby byly její následky co nejvíce eliminovány. Druhou funkcí je funkce preventivně-sankční, o jejíž povaze jsou však vedeny diskuse. Sankční povaha náhrady škody ve smyslu trestu typická pro angloamerické právo je v českém právu zásadně zapovězena zejména z důvodu, že se jedná o soukromoprávní závazek z deliktů, kterému je trestání zapovězeno, jinak by došlo k porušení zásady nulla poena sine lege certa, když žádný zákon nezakládá trestní složku újmy. Další argument proti připuštění sankční funkce náhradě újmy tkví v odlišné povaze trestního a civilního práva, neboť obě řízení jsou ovládána jinými zásadami. Civilní řízení se řídí zásadou projednací a formální pravdy, přičemž soud aktivně nezjišťuje všechny relevantní skutečnosti případu. Proto je nepřipustné za takové situace ukládat trest. Nadto pokud by funkce sankce měla být přiznána náhradě újmy, přechod povinnosti k ní by byl nemožný, protože by byla plně vázána na osobu škůdce. Preventivně-sankční funkce je tedy chápána v jiném smyslu než ve smyslu trestání, a to jako odpovědnostní následek porušení právní normy, který rovněž realizuje prevenci. Oblastí, ve které je však jakási sankční, trestající, povaha náhrady nemajetkové újmy přijímána, je oblast zásahů do přirozených práv ze strany informačních médií s cílem odradit je od hospodářského prospěchu uveřejněním či zpřístupněním zásahů širokému okruhu osob.

Nový občanský zákoník zrušil vyhlášku č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění z důvodu nevhodné ingerence moci výkonné do soudcovské nezávislosti při stanovování výše náhrady. Tím byla tedy zdůrazněna jedinečná role soudu, který jediný má na základě plného zjištění všech skutkových okolností daného případu při znalosti judikatury v obdobných věcech rozhodnout, jaká je výše přiměřená výše náhrady v dané věci. Důraz je kladen na zásadu proporcionality, nejen ve smyslu uvážení poměrování všech relevantních okolností daného případu, ale také ve smyslu porovnávání částek náhrad přiznaných v jiných obdobných věcech, ale také v těch, ve kterých bylo zasaženo také do jiných osobnostních práv, čímž bude naplněna také zásada legitimního očekávání ostatních účastníků ve smyslu § 13 OZ. Soud ve svém rozhodnutí musí vždy pečlivě zhodnotit všechna kritéria a relevantní okolnosti a tyto řádně vyložit, včetně toho, jakým způsobem se jednotlivá kritéria podílela na určení konečné částky. Každé rozhodnutí

tak musí být soudem přesvědčivě a důkladně obhájeno v rámci jeho odůvodnění, jinak se stává nepřezkoumatelným a je projevem libovůle zakládající protiústavní stav.

Soud tak dbá a rozhoduje podle zásady slušnosti, kterou je nutné aplikovat, pokud nelze výši náhrady nemajetkové újmy stanovit přesně. Jedná se tedy o subsidiární hledisko, neboť primárně je třeba dle jazykového výkladu tohoto ustanovení pokusit se stanovit její výši přesně. Jelikož se jedná o vágní pojem, lze jej definovat tak, že slušné je takové rozhodnutí, které zohledňuje všechny relevantní okolnosti daného případu a je předvídatelné s ohledem na jiná rozhodnutí ve srovnatelných věcech. V úvahu soud bere také okolnosti zvláštního zřetele hodné, jejichž příkladný výčet obsahuje § 2957 OZ. Výši náhrady může soud rovněž snížit z důvodů zvláštního zřetele hodných s ohledem na okolnosti, za kterých ke škodě došlo, osobní a majetkové poměry škůdce i poměry poškozeného. Moderace je vyloučena při úmyslném způsobení škody a zásadně je v případě nemajetkové újmy použitelná jen tam, kde je výši újmy možné nějakým způsobem kvantifikovat jako v případě bolestného a ztížení společenského uplatnění. V obecné rovině ji však užít nelze zejména s ohledem na skutečnost, že stejná kritéria jsou stanovena pro určení výše újmy, tedy nelze je zohlednit dvakrát.

V případě náhrady újmy na zdraví má škůdce odčinit újmu vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy, v případě ztráty lepší budoucnosti také ztížení společenského uplatnění. Za účelem sjednocení praxe z obavy před přílišnou roztříštěností v rozhodování vypracoval Nejvyšší soud Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku), která obsahuje rámcová kritéria pro stanovení náhrady. Metodiku nelze užít k určení výše jiných újem, jako například při náhradě za ztrátu osoby blízké dle § 2959 OZ. Klíčovou roli v této oblasti hrají znalecké posudky z oboru zdravotnictví, stanovení nemateriální újmy na zdraví. Tyto však nemohou být soudci nekriticky přejímány, avšak musí být hodnoceny v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. Nejednota dosud panuje v otázce nutnosti nechat vypracovat znalecký posudek právě znalcem z oboru stanovení nemateriální újmy na zdraví. Metodika totiž doporučuje, aby se tak dělo v případě stanovení bolestného i ztížení společenského uplatnění. Praxe je však jiná a roztříštěná, když z logiky věci plyne, že žádoucí je to pouze v druhém jmenovaném případě, kdy došlo k revoluci ve způsobu výpočtu výše újmy, přičemž bolestné je určováno s menšími úpravami stejně jako do účinnosti nového občanského zákoníku. V určitých jednoduchých případech si lze představit stanovení výše bolestného rovněž pouze na základě lékařské zprávy, ve které bude obsaženo bodové ohodnocení.

Bolest je v pojetí Nejvyššího soudu chápána jako tíže poranění, která kromě samotných bolestivých stavů zahrnuje také vedlejší nepříznivé efekty jako běžné obtíže nebo omezení při léčení a rehabilitaci. Toto pojetí však lze podrobit kritice pro nerespektování kauzality, když pod pojem bolest začleňuje také stavy, které s bolestí samotnou nesouvisí, a které rovněž nejsou obsaženy v přehledu bolesti u jednotlivých položek. Bolestné se určuje dle přehledu bolestí proporcionálním bodovým ohodnocením následně násobeným hodnotou jednoho bodu, která však není v zákoně stanovena. Doporučuje se ji určit jako jedno procento z tzv. výchozí rámcové částky, která je pravidelně aktualizována. Výši nároku lze vyčíslit až v době stabilizace bolesti. Takto stanovená částka má však být dále soudem modifikována dle obecných pravidel pro stanovení výše náhrady, jak byla prezentována výše.

Ztížení společenského uplatnění představuje kompenzaci za nemožnost zapojit se do společnosti způsobem, jaký bylo možno očekávat. Metodika pro stanovení jeho výše zavedla zcela nový způsob posuzování využívající Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví vypracovanou Světovou zdravotnickou organizací. Cílem je stanovit dopady újmy na výkon běžných aktivit poškozeného ve všech myslitelných stránkách lidského života průměrného poškozeného. Výše náhrady se stanoví proporcionálním procentním ohodnocením ztráty příležitostí poškozeného v rozmezí 0% až 100% v součtu jednotlivých položek v celkem devíti oblastech zapojení jedince, násobeným tzv. výchozí rámcovou částkou. I zde je možné k vyčíslení výše újmy přistoupit až po relativním ustálení zdravotního stavu poškozeného, obvykle se jedná o dobu jednoho roku. Tato částka je pak základem pro další soudcovské úvahy dle obecných kritérií. Na straně poškozeného je také třeba se zabývat dalšími kritérii, kterými jsou jeho věk a případně ztráta skutečně výjimečně lepší budoucnosti, na straně škůdce okolnostmi zvláštního zřetele hodnými dle § 2957 OZ, přičemž výsledná částka by neměla přesahovat dvojnásobek výchozí rámcové částky.

Občanský zákoník zavedl v oblasti újmy na zdraví nový pojem, a to další nemajetkové újmy. Jedná se o kategorii, která není dosud dostatečně obsahově vymezena. Nejvyšší soud ji chápe tak, že se jedná o specifické okolnosti, které se vymykají obvyklému průběhu léčby a stabilizace bolesti, které nenastávají běžně, ale mají za následek zvýšení intenzity utrpené újmy. Toto pojetí je však příliš restriktivní, neboť dochází k začlenění některých stavů, které s bolestí nesouvisí, pod bolestné, přičemž však na ně nepamatují ani jednotlivé položky, které obsahují pouze jednotlivá poškození zdraví. Tím jsou tyto stavy vyčleněny z možnosti jejich náhrady. Pod pojem další nemajetkové újmy je možné zahrnout situace a stavy,

kteře nastávají při ublížení na zdraví běžně, nelze je zařadit pod pojem bolest a jsou dočasného charakteru. V otázce vyčíslení jejich náhrady navrhuji, aby byly rovněž zahrnuty pod Metodiku a byl u nich stanoven obdobný způsob kompenzace vázaný na jejich strukturu, délku trvání a intenzitu, přičemž jako nejvhodnější způsob kompenzace se jeví stanovení denních sazeb s rozdílnou výší dle toho, zda byl poškozený hospitalizován či v domácím ošetřování. Jsem toho názoru, že i výše denních sazeb by mohla být stanovena určitým procentem z tzv. výchozí rámcové částky. Tím by Metodika přehledně a komplexně pojímala celou oblast náhrady újem na zdraví, což je žádoucí.

Při usmrcení či zvláště závažném ublížení na zdraví je nahrazována újma jiným osobám než osobě primárně zasažené, a to tzv. sekundárním obětí, přičemž jejich újma bývá označována za újmu reflexní. Okruh oprávněných osob je stanoven občanským zákoníkem demonstrativně, zahrnutí jsou do něj manžel, rodiče, děti či jiné osoby blízké. Tím otevřel prostor k dalšímu rozšíření okruhu osob, když zásadní je faktická intenzita vztahu mezi poškozeným a usmrceným či zvláště závažně zraněným.

Do doby účinnosti nového občanského zákoníku byly tyto osoby odškodňovány za smrt osoby blízké pevnými částkami stanovenými v § 444 odst. 3 OZ 1964 v rozmezí 85 000 Kč až 240 000 Kč dle rodinného poměru k osobě zemřelé. Tyto částky bylo možno modifikovat žalobou na ochranu osobnosti dle § 13 odst. 2 OZ 1964 při prokázání výjimečných okolností či mimořádné závažnosti následků. Nový občanský zákoník i v této oblasti zavedl plnou náhradu utrpěných duševních útrap bez stanovení konkrétních částek. Judikatura pak zkomponovala kritéria, která mají být brána v potaz při určování výše náhrady. Jsou jimi okolnosti na straně poškozeného: intenzita vztahu se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalého, otázka existenční závislosti pozůstalého na usmrcené osobě, poskytnutí jiné satisfakce. Na straně škůdce se hodnotí jeho postoj, dopad události do sféry původce zásahu, jeho majetkové poměry, zavinění, případně další relevantní okolnosti. V oblasti majetkových poměrů škůdce má být přihlíženo k tomu, zda pro něj nebude mít uložená náhrada doživotní likvidační následky, má mu být umožněno vést nadále snesitelný a lidsky důstojný život. Všechna kritéria by měla být posuzována z pohledu obvyklého, průměrného člověka. V případě neutrálních referenčních kritérií by se měla dle Nejvyššího soudu náhrada pro skupinu citově nejbližších osob pohybovat v rozmezí 240 000 Kč až 500 000 Kč. Takto určené rozpětí je nutné zkritizovat, neboť je příliš široké a není dále upřesněno bližšími kritérii. Nadto Nejvyšší soud nabádá, aby soud poměřoval své rozhodnutí se starší judikaturou, což by v konečném důsledku vedlo k tomu, že by v této oblasti nedošlo

v podstatě ke změně, byť změna byla žádoucí nikoli z pohledu výše přiznávaných částek, jako jejich paušálnosti. I zde je uvažováno o jakési automatické valorizaci náhrad.

V případě zvlášť závažného ublížení na zdraví došlo k výslovnému zavedení právní úpravy, která však fakticky byla aplikována již za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964. Výše náhrady je stanovována s ohledem na následky, které byly způsobeny primární obětí, přičemž je vyžadována provázanost sekundární újmy s primární zdravotní újmou. Zejména se jedná o komatické stavy, závažná porušení mozku či ochrnutí výrazného rozsahu. V této oblasti není zásadně vyloučeno vycházet z kritérií stanovených pro úmrtí osoby blízké, avšak je třeba přihlídnout ke specifikům tohoto druhu újmy. Zejména k tomu, že tato je způsobilá být daleko citelnější a hlubší, neboť sekundární oběť se nemůže s následky vyrovnat „jednorázově“, ale je traumatizujícím působení újmy vystavena delší čas a to se může prohlubovat také v důsledku obav o budoucnost.

Režim odčinění újmy na zdraví a při usmrcení v důsledku úrazu či nemoci z povolání dle zákoníku práce je odlišný od režimu občanského zákoníku. Nová úprava byla přijata s účinností od 1. 10. 2015, neboť do té doby byla podkladem pro rozhodování zrušená náhradová vyhláška č. 440/2001 Sb. V mezidobí panovala nejistota o možnosti jejího dalšího využití v pracovněprávních vztazích. Jestliže v občanskoprávních vztazích bylo nadále nepřipustné, aby výkonná moc ingerovala do moci soudní při určování náhrad, neboť takovéto rozhodnutí je na odpovědnosti soudce, v pracovněprávní oblasti byla právě taková úprava opět přijata. Újma vzniklá v souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání má být poškozenému poskytnuta jednorázově, nejméně ve výši podle prováděcího předpisu, kterým je nařízení č. 276/2015 Sb. s účinností od 26. 11. 2015. Hodnota bodu v něm byla stanovena na částku 250 Kč, přičemž náhrada za bolest i ztížení společenského uplatnění se zjišťuje za pomoci bodů přiřazených jednotlivým položkám. Soud může následně takto stanovenou náhradu přiměřeně zvýšit. Ústavní soud se vyjádřil v tom smyslu, aby i v pracovněprávní oblasti bylo postupováno dle Metodiky. Diskuze se objevuje také v otázce komplexnosti úpravy zákoníku práce a případnému subsidiárnímu užití občanského zákoníku v otázkách, které jsou řešeny v obou předpisech. Mám za to, že subsidiární užití občanského zákoníku také v těchto otázkách je možné a zároveň v určitých oblastech nutné, například v situaci, kdy je zaměstnanci při plnění pracovních úkolů zasaženo do jiných osobnostních práv, než je život a zdraví, čímž mu vznikne nemajetková újma.

Zákoník práce stanoví okruh oprávněných osob při úmrtí zaměstnance úžeji, když jmenuje manžela, partnera, nezaopatřené dítě a rodiče, pokud s ním žili v domácnosti.

Tento nárok však má zřejmě majetkovou povahu, když má za cíl jednorázově nahradit náhlý výpadek v příjmech rodiny, čímž je vysvětlen také omezený okruh oprávněných osob. Také skutečnost, že náhrada je vázána na vývoj mzdové úrovně a životních nákladů svědčí o majetkové povaze tohoto nároku. Náklady na výživu jako další majetkový nárok pak mají následně pokrývat další období, po které by byl zesnulý povinen poskytovat výživu oprávněným. Zákoník práce neobsahuje úpravu směřující k odčinění újmy v případě zvlášť závažného ublížení na zdraví.

Zásada legitimního očekávání, respektive zásada proporcionality při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy soudce zavazuje k tomu, aby v obdobných případech rozhodoval obdobným způsobem, pokud se shodují podstatné okolnosti těchto případů. Tato zásada nabývá na důležitosti i z toho pohledu, že kritéria pro stanovení výše náhrady jsou zákonem stanovena velmi vágně. Nicméně soudy nemají příliš široké možnosti k řádné aplikaci této zásady, neboť nemají dostatečně zajištěn přístup k soudním rozhodnutím v obdobných věcech.

Jednou z možností, jak se seznámit se soudními rozhodnutími v oblasti nemajetkové újmy, je materiál nazvaný Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku – rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestnou činností, který je zpracováván od roku 2015 a pravidelně rozesílán soudům. Tento však není přístupný pro širokou veřejnost. Nedostatkem je rovněž skutečnost, že obsahuje pouze rozhodnutí učiněná v adhezním řízení, nikoli rozhodnutí civilní, kterými by trestní soudce měl rovněž poměřovat své rozhodnutí. Blíže se však s jednotlivými rozhodnutími a v nich obsaženou argumentací nelze seznámit.

Další pomůckou je Databáze judikatury k náhradě újmy na zdraví dostupná na webových stránkách www.datanu.cz, která rovněž vznikla ve spolupráci s Nejvyšším soudem. Databáze obsahuje rozhodnutí ve věcech bolestného, ztížení společenského uplatnění a nároků sekundárních obětí při usmrcení osoby blízké, a to jak dle občanského zákoníku z roku 1964, tak i účinného občanského zákoníku. Je neustále doplňována a aktualizována. Obsahuje rovněž kalkulačku pro výpočet výše nároku, je v ní možno vyhledávat na základě množství kritérií.

Při komparaci soudních rozhodnutí z pohledu aplikace zásady legitimního očekávání, respektive principu proporcionality jsem došla k závěru, že na jejím základě nelze učinit jednoznačný závěr o tom, zda soudy této zásadě dostávají či nikoliv. Bylo však možné vyvodit určité dílčí závěry. Při odškodňování sekundárních obětí dle § 2959 OZ lze

konstatovat, že v případě trestného činu vraždy soudy přiznávaly nepoměrně nižší částky než v případě usmrcení z nedbalosti. Vliv věku primární oběti pak nelze jednoznačně stanovit, přičemž koncentrace nejvyšších přiznaných částek lze vysledovat u obětí v rozmezí 30 až 45 letých.

Mám tedy za to, že v současné chvíli není v možnostech soudců aplikovat zásadu proporcionality, respektive zásadu legitimního očekávání, neboť nemají účinné nástroje, jak svá rozhodnutí srovnávat s jinými. Navrhují, aby v rámci statisticky sledovaných dat v rámci soudních systémů jednotlivých soudů byla stanovena povinnost značit, že bylo v dané věci rozhodováno o nemajetkové újmě, a to jak v civilních, tak trestních věcech. Takto by byla evidována všechna relevantní rozhodnutí, ze kterých by bylo možno vycházet při zpracovávání materiálu podobného Shrnutí rozhodovací činnosti, který by se však neomezoval jen na věci trestní. Tento materiál by měl být zpřístupněn také široké veřejnosti, a to publikací na stránkách Nejvyššího soudu, případně justice. Aby však bylo možno se s těmito rozhodnutími seznámit, je třeba přistoupit k zveřejňování všech rozhodnutí soudů na jejich webových stránkách tak, jak je tomu například na Slovensku. Tímto způsobem je možné zajistit podmínky k tomu, aby soudci rozhodovali v obdobných případech obdobně. Do té doby nevidím jinou možnost než tu, aby soudci rozhodovali v souladu s publikovanými rozhodnutími a dále aby alespoň jejich rozhodovací praxe byla konzistentní a jimi vydávaná rozhodnutí byla poměřována touto zásadou.

V praxi přináší problémy zejména zákonná úprava hmotněprávní obsažená v občanském zákoníku, kterou jsou soudci povinni aplikovat. Je samozřejmě pravdou, že soudce má právní vzdělání všeobecné a do doby svého přidělení k soudu k určitému úseku se většinou nespecializuje. Nicméně je rovněž faktem, že jakmile je soudce zařazen na trestní úsek, je to právě trestní materie, ve které se zdokonaluje a na kterou se specializuje, přičemž znalosti z ostatních oblastí práva jsou během času upozaděny. Účelem trestního řízení stále dle § 1 odst. 1 věta první TŘ zůstává „*upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.*“ K tomu především směřuje trestní řízení a na toto se také zaměřuje každý trestní soudce, přičemž není pochyb o tom, že trestní řízení vyžaduje od soudce vysoké požadavky ohledně jeho znalostí trestního řádu, trestního zákona a dalších souvisejících trestních předpisů. Adhezní řízení však přináší do trestního řízení prvky soukromoprávní a na trestní soudce klade další nároky na znalost občanskoprávních předpisů i občanskoprávní judikatury. Na některých soudech jako u Okresního soudu v Ostravě, Okresního soudu Brno-město,

případně v omezenějším rozsahu u Obvodního soudu pro Prahu 1 (s výjimkou ublížení na zdraví nebo usmrcení), spadá odškodňování nemajetkové újmy pod specializaci „ochrana osobnosti“ na úseku civilním, tudíž věci napadlé soudu týkající se žalob na náhradu nemajetkové újmy jsou přidělovány dle rozvrhu práce pouze soudcům se specializací na tuto oblast práva. Je tomu tak samozřejmě z důvodu náročnosti této problematiky. Na trestní soudce je však kladen požadavek, aby o této navýsost složité a velmi komplexní otázce rozhodovali vedle hlavních otázek trestního řízení, tedy otázek viny a trestu. Mezi trestními soudci panuje široká shoda na tom, že adhezní řízení, a zejména otázky náhrady nemajetkové újmy, je pro soudce velmi zátěžovou oblastí, která na ně klade mimořádně vysoké nároky. Nadto v oblasti práva, na kterou se již nespecializují. Rozhodování o náhradě nemajetkové újmy vyžaduje znalost příslušných soukromoprávních předpisů a rovněž příslušné judikatury, která zejména v této oblasti hraje velmi důležitou roli s ohledem na zásadu legitimního očekávání. To vše pod tlakem na rychlost řízení, neboť jen neprodlené potrestání pachatele za spáchání trestného činu může nejlépe splnit účel trestu. Přidáme-li k tomu rovněž velmi krátké lhůty pro vyhotovení rozsudku, které jsou v případě věcí vazebních do pěti dnů od vyhlášení a v ostatních věcech do deseti dnů, přičemž v případě řízení před krajskými soudy je tato lhůta ve vazebních věcech prodloužena do deseti pracovních dnů a v ostatních věcech do dvaceti pracovních dnů, je pak zcela zřejmé, že odůvodnit v těchto lhůtách řádně výrok o vině a trestu a rovněž výrok o náhradě nemajetkové újmy, je skutečně nadmíru obtížné.

5. Seznam použitých zdrojů

5.1 Seznam použité literatury

- [1] DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.
- [2] DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-790-4.
- [3] DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.
- [4] ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-013-4.
- [5] FENYK, Jaroslav, Tomáš GŘIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-750-8.
- [6] GŘIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-513-8.
- [7] HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.
- [8] HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-287-8.
- [9] JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X.
- [10] JELÍNEK, Jiří. *Ochrana poškozeného v trestním řízení*. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1989, č. VI.
- [11] JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-683-9.
- [12] JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.
- [13] JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.
- [14] JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.
- [15] JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3.

- [16] JELÍNEK, Jiří., a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 26. aktualizované vydání. Praha: Nakladatelství Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-731-7.
- [17] LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.
- [18] MUSIL, Jan, Pavel ŠÁMAL a Vladimír KRATOCHVÍL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 2. přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-678-6.
- [19] RŮŽIČKA, Miroslav, František PÚRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9.
- [20] ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.
- [21] ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád*. 5., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-405-8.
- [22] ŠÁMAL, Pavel. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-116-1.
- [23] ŠVESTKA, Jiří et al. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek V. (§ 1721 až 2520) Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-638-9
- [24] ŠVESTKA, Jiří et al. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek VI. (§ 2521 až 3081) Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-630-3.
- [25] VÍTOVÁ, Blanka. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku: komentář k § 2894 až § 2971 : metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Olomouc: ANAG, 2015. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-940-3.
- [26] WINTEROVÁ, Alena a MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. Díl první: řízení nalézací. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1.
- [27] ŽDÁREK, Roman, Jolana TĚŠINOVÁ, Marta ŠKÁROVÁ, Robert WALTR a František PÚRY. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-280-9.

5.2 Seznam použitých internetových zdrojů

- [28] BERANOVÁ, A. *Adhezní řízení*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, právnická fakulta [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/144913/>

- [29] BERANOVÁ, A. *Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda*. Trestněprávní revue 10/2016 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7geyf6427gizdc&groupIndex=2&rowIndex=0>
- [30] BERKOVÁ, I. *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. Trestněprávní revue 6/2017 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7gzpxgxzrgm4q&groupIndex=2&rowIndex=0>
- [31] BEZOUŠKA, P. *Je náhrada škody v zákoníku práce opravdu upravena komplexně?* Právní rozhledy, 12/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7gezf6427gqzts&groupIndex=5&rowIndex=0>
- [32] BĚLINA, M. *Náhrada nemajetkové újmy v pracovním právu*. Právní rozhledy, 18/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7ge4f6427gyztk&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [33] DOLEŽAL, T., MELZER, F. *Přechod povinnosti k náhradě nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka na škůdcovy dědice*. Právní rozhledy, 17/2019 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfpaxa4s7ge3v6427gu4da&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [34] DOLEŽAL, R. *Sankční funkce náhrady újmy – punitive damages v českém právu?* Právní rozhledy, 8/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7hbpxgxzsg44q&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [35] DOLEŽAL, T., LAVICKÝ, P. *Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím spojené procesní aspekty*. Právní rozhledy, 10/2014 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgrpxa4s7geyf6427gm2tq&groupIndex=1&rowIndex=0>
- [36] GERLOCH, A., TRYZNA, J. *Úvaha nad principem legitimního očekávání obdobného posouzení právního případu*. Soudce, 4/2014 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: ASPI, [Právní informační systém], ASPI ID: LIT48550CZ.

- [37] GLATZOVÁ, A. *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*. Trestněprávní revue, 1/2012 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgjpxi4s7gfpngxzw&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [38] HAJDAJOVÁ, T. *Povaha nároků dle § 2958 ObčZ z pohledu aktuální judikatury Nejvyššího soudu*. Právní rozhledy, 15-16/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7ge2v6mjwl5zv6njvhe&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [39] HAJN, P. *K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti*. Bulletin advokacie, 4/2003. Praha: Česká advokátní komora, 2003 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/183/BA_03_04.pdf
- [40] JANOUŠEK, M. *Odškodňování podle zásad slušnosti?* Právní rozhledy, 19/2015 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpaxa4s7ge4v6427gy3do&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [41] JELÍNEK, J. *Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány*. Kriminalistika, 2/2003 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/03-02-zip.aspx>
- [42] JELÍNEK, J. *Poškozený po novele trestního řádu 2001*. Bulletin advokacie, 11-12/2001. Praha: Česká advokátní komora, 2001 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/181/BA_01_11.pdf
- [43] JELÍNEK, J. *Poškozený, jeho procesní práva a ochrana po novele trestního řádu provedené zákonem o obětech trestných činů*. Kriminalistika, 3/2013 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-3-2013.aspx>
- [44] JELÍNEK, J. *Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení*. Právo a zákonnost, 4/1991 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: ASPI, [Právní informační systém], ASPI ID: LIT1400CZ.
- [45] JELÍNEK, J. *Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu*. Kriminalistika, 1/2002 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/2002-zip.aspx>
- [46] KADLUBIEC, V., MACHÁLEK, P. *Odškodňování nemajetkové újmy na zdraví v pracovním právu*. Právní rozhledy, 9/2015 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbpxa4s7grpxgxzrge2q&groupIndex=1&rowIndex=0>
- [47] KADLUBIEC, V. *Kompenzace nemajetkové újmy na zdraví po 1. 1. 2014 – vybrané aspekty*. Právní rozhledy, 17/2015 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z:

- <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvp4s7ge3v6427gu4tg&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [48] KALIBOVÁ, K.; HOUŽVOVÁ, M. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 1/2015 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvp4s7gfp4gxzz&groupIndex=7&rowIndex=0>
- [49] KOSTELANSKÝ, L., PATOČKA, R. *Správce daně jako poškozený v trestním řízení*. Právní rozhledy, 4/2019 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhfp4s7grpxgxzrgm2q&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [50] KUČERA, J. *Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu*. Trestněprávní revue, 9/2006 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembqgzpxi4s7hfpxgxzsgu4q&groupIndex=1&rowIndex=0>
- [51] LÁTAL, J. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy, 10/1994 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptcojzgrpxa4s7geyf6427gm2dk&groupIndex=1&rowIndex=0>
- [52] MACHÁLEK, P., KADLUBIEC, V. *Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích*. Právní rozhledy, 4/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbp4s7grpxgxzrge2q&groupIndex=0&rowIndex=0>
- [53] MALIŠ, D. *Polemika s pohledem Nejvyššího soudu na tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví*. Bulletin advokacie, 7-8/2019. Praha: Česká advokátní komora, 2019 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_7-8_2019_web.pdf
- [54] MALIŠ, D. *Co patří do tzv. dalších nemajetkových újem při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 3/2019. Praha: Česká advokátní komora, 2019 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_3_2019_web.pdf
- [55] MALIŠ, D. *Jak finančně kompenzovat tzv. další nemajetkové újmy při ublížení na zdraví?* Bulletin advokacie, 9/2019. Praha: Česká advokátní komora, 2019 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_9_2019_web.pdf

- [56] MALIŠ, D. *Kam kráčíš, náhrado za usmrcení osoby blízké?* [online] *EPRAVO.CZ*, 2016 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>
- [57] PAVELEK, O. *Náhrady nemajetkové újmy při usmrcení*. Bulletin advokacie, 12/2017. Praha: Česká advokátní komora, 2017 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/komora/bulletin-advokacie/ba_12_2017_web.pdf
- [58] PETŘÍČEK, L. *K postavení poškozeného v trestním řízení* [online] *EPRAVO.CZ*, 2003 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/k-postaveni-poskozeneho-v-trestnim-řízení-22115.html>
- [59] POLIŠENSKÁ, P. *Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy*. Rekodifikace & Praxe, 2016, roč. 4, č. 5. [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: ASPI, [Právní informační systém], ASPI ID: LIT205381CZ.
- [60] RYŠKA, M. *Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ*. Právní rozhledy, 11/2016 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxa4s7geyv6427gm4a&groupIndex=9&rowIndex=0>
- [61] RYŠKA, M. *Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti*. Právní rozhledy, 9/2009 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembqhfxa4s7hfpngxztga2q&groupIndex=5&rowIndex=0>
- [62] ŘEZNÍČEK, D. *Adhezní řízení aneb možnosti poškozeného domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení v rámci trestního řízení*. [online] *EPRAVO.CZ*, 2015 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/adhezni-řízení-aneb-moznosti-poskozeneho-domahat-se-nahrady-skody-nemajetkove-ujmy-ci-bezduvodneho-obohaceni-v-ramci-trestniho-řízení-99567.html>
- [63] VALACH, O., VYSKOČILOVÁ, A., VOJTEK, P., BROMOVÁ, V. *Nová veřejně přístupná aplikace obsahující přehlednou databázi judikatury k nemajetkové újmě*. Právní rozhledy, 19/2018 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrhbxpxa4s7ge4v6427gy4dk&groupIndex=3&rowIndex=0>
- [64] VICHEREK, R. *Oběti trestných činů a jejich práva*. [online] *EPRAVO.CZ*, 2013 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>

- [65] VICHEREK, R. *Podmínky přiznání nároku na náhradu škody v trestním řízení* [online] *EPRAVO.CZ*, 2014 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/podminky-priznani-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-95828.html>
- [66] VOJTEK, P. *Jak se rodí Metodika k odškodňování újem na zdraví nového občanského zákoníku*. Soudce, 1/2014 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: ASPI, [Právní informační systém], ASPI ID: LIT47907CZ.
- [67] ZŮBEK, J. *Nárok poškozeného z pohledu trestního, civilního a insolvenčního řízení*. Právní rozhledy, 4/2014 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgrpxa4s7grpxgxzrgiyq&groupIndex=2&rowIndex=0>
- [68] ZŮBEK, J., VRBA, M. *Poškozený a právo odporu*. Trestněprávní revue, 9/2012 [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgjp4s7hfpjgxzrhe2q&groupIndex=5&rowIndex=0>

5.3 Seznam použitých právních předpisů

- [69] Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. 1. 2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- [70] Zákon č. 141/1969 Sb. ze dne 29. 11. 1961, o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- [71] Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. 2. 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- [72] Zákon č. 45/2013 Sb. ze dne 30. 1. 2013, o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) ve znění pozdějších předpisů.
- [73] Zákon č. 87/1950 Sb. ze dne 12. 7. 1950, o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- [74] Zákon č. 64/1956 Sb. ze dne 19. 12. 1956, o trestním řízení soudním (trestní řád).
- [75] Zákon č. 40/1964 Sb. ze dne 26. 2. 1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- [76] Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 16. 12. 1992, Ústava České republiky.
- [77] Zákon č. 82/1998 Sb. ze dne 17. 3. 1998, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

- [78] Zákon č. 209/1997 Sb. ze dne 31. 7. 1997, o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- [79] Zákon č. 120/2001 Sb. ze dne 28. 2. 2001, o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- [80] Zákon č. 262/2006 Sb. ze dne 21. 4. 2006, zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- [81] Zákon č. 549/1991 Sb. ze dne 5. 12. 1991, o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.
- [82] Zákon č. 418/2011 Sb. ze dne 27. 10. 2011, o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.
- [83] Zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. 6. 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
- [84] Zákon č. 182/2006 Sb. ze dne 30. 3. 2006, o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- [85] Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. 3. 2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- [86] Zákon č. 219/1995 Sb. ze dne 26. 9. 1995, devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- [87] Zákon č. 304/2013 Sb. ze dne 12. 9. 2013, o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů
- [88] Zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 4. 12. 1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- [89] Zákon č. 59/2017 Sb. ze dne 19. 1. 2017, o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- [90] Zákon č. 178/1990 Sb. ze dne 2. 6. 1990, kterým se mění a doplňuje trestní řád.
- [91] Zákon 265/2001 Sb. ze dne 29. 6. 2001, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ve znění pozdějších předpisů.
- [92] Zákon č. 181/2011 Sb. ze dne 8. 6. 2011, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

- [93] Zákon č. 193/2012 Sb. ze dne 26. 4. 2012, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- [94] Zákon č. 87/1990 Sb. ze dne 28. 3. 1990, kterým se mění a doplňuje občanský zákoník.
- [95] Nařízení vlády č. 351/2013 Sb. ze dne 16. 10. 2013, kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích.
- [96] Nařízení vlády č. 276/2015 Sb. ze dne 12. října 2015, o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- [97] Vyhláška č. 440/2001 Sb. ze dne 30. 11. 2001, vyhláška Ministerstva zdravotnictví o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů.
- [98] Vyhláška č. 177/1996 Sb. ze dne 4. 6. 1996, vyhláška Ministerstva spravedlnosti o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

5.4 Seznam použité judikatury

5.4.1 Seznam rozhodnutí Nejvyššího soudu

- [99] Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 1967, sp. zn. 3 Tz 19/67, publikované pod č. R 2/1968 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/1968.
- [100] Směrnice pléna Nejvyššího soudu k výkladu ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (o adhezním řízení). Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 1962, sp. zn. Pls 1/62, publikované pod č. R II/1962 tr. In Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR. 1962, ročník 14, s. 25-47.
- [101] Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 15 Tdo 902/2013, publikované pod č. R 39/2014 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 8/2014.
- [102] Rozhodnutí pléna Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2091/2005.

- [103] Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2016, sp. zn. Tpj 300/2016, publikované pod č. R 2/2017 st. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/2017.
- [104] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 8. 2014, sp. zn. 5 Tdo 797/2014, publikované pod č. R 5/2015 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2/2015.
- [105] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 5 Tdo 176/2007, publikované pod č. R 40/2009 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 7/2009.
- [106] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1017/2018, NS 6349/2018.
- [107] Rozsudek senátu Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikovaný pod č. R 49/2003 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 9/2003.
- [108] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 2. 2013, sp. zn. 7 Tdo 75/2013, NS 6285/2013.
- [109] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 498/2010, publikované pod č. T 1315 In Soubor trestních rozhodnutí NS, 68/2010.
- [110] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2018, 27 Cdo 2826/2017, publikovaný pod č. R 29/2019 civ. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 3/2019.
- [111] Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. 12. 1976, sp. zn. 4 To 38/76, publikované pod č. R 43/1977 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1977.
- [112] Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 4. 1977, sp. zn. Tpj 98/76, publikované pod č. R 23/1978 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1978.
- [113] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2017, sp. zn. 25 Cdo 1689/2017, publikované pod č. R 130/2018 civ. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 9/2018.
- [114] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2013, sp. zn. 8 Tdo 46/2013, publikovaný pod č. R 14/2014 tr. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 3/2014.
- [115] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017, publikované pod č. R 7/2019 civ. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/2019.
- [116] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1791/2016.
- [117] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, publikovaný pod č. SR 11-12/2017 In Soudní rozhledy, 11-12/2017, s. 353.

- [118] Usnesení Nejvyšší soudu ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017, publikované pod č. R 39/2018 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 8/2018.
- [119] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016, publikované pod č. R 133/2018 civ. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 9/2018.
- [120] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4380/2009, publikovaný pod č. C 13463-4. In Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 19/2012.
- [121] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3475/2015, publikovaný pod č. C 16519. In Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2018.
- [122] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018, publikovaný pod č. 12/2020 In Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní.
- [123] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 293/2018, publikované pod č. 50/2019 In Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní.
- [124] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2015.
- [125] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2535/2013, publikovaný pod č. C 14144-6 In Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 26/2014.
- [126] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018, publikovaný pod č. R 85/2019 civ. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 7/2019.
- [127] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019, sp. zn. 11 Tdo 654/2019, NS 5373/2019.
- [128] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2012, sp. zn. 30 Cdo 947/2011, NS 5030/2012.
- [129] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1161/2014, NS 6228/2015.
- [130] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1400/2015, NS 7364/2015.
- [131] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. 6 Tdo 4/2019, NS 3024/2019.
- [132] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 539/2012, NS 4215/2012.

- [133] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2009, sp. zn. 6 Tdo 70/2009, NS 5017/2009.
- [134] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2016, sp. zn. 4 Tdo 41/2016, NS 1182/2016.
- [135] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2003, sp. zn. 20 Cdo 699/2002, publikované pod č. C 1661 In Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 23/2003.
- [136] Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 2. 2004, sp. zn. 5 Tdo 90/2004, NS 550/2004.
- [137] Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 1. 8. 1967, sp. zn. 1 Tz 28/67, publikované pod č. R 5/1968 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/1968.
- [138] Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 31. 5. 1979, sp. zn. 1 To 22/79, publikované pod č. R 74/1980 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 7-8/1980.
- [139] Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 5. 10. 1979, sp. zn. 6 Tz 46/79, publikovaný pod č. R 36/1980 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1980. Rozhodnutí ve věcech trestních, č. 36, s. 294.
- [140] Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 28. 8. 1980, sp. zn. 4 Tz 53/80, publikované pod č. R 35/1981 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1981.
- [141] Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 13. 8. 1976, sp. zn. 6 Tz 35/76, publikované pod č. R 18/1977 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/1977.
- [142] Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 3. 2. 1982, sp. zn. 7 To 52/81, publikovaný pod č. R 28/1983 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1983.

5.4.2 Seznam rozhodnutí vrchních soudů

- [143] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. 10 To 2/2019, publikovaný pod č. Výběr 107/2019. In Výběr judikatury.
- [144] Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 11. 2015, sp. zn. 8 To 99/2015.
- [145] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 2 To 53/2016.
- [146] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 1. 2009, sp. zn. 1 Co 301/2008.
- [147] Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 1 Tmo 13/2016.
- [148] Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10. 5. 2016, sp. zn. 4 To 18/2016, publikovaný pod č. SR 11-12/2017 In Soudní rozhledy, 11-12/2017, s. 367.

- [149] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 11. 2015, sp. zn. 3 To 107/2015.
- [150] Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 3. 2016, sp. zn. 5 To 2/2016.
- [151] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 1 To 31/2016, publikovaný pod č. R 7/2018 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2/2018.
- [152] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11. 11. 1998 sp. zn. 3 To 183/98, publikovaný pod č. SR 1/1999 In Soudní rozhledy, 1/1999, s. 22.
- [153] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 1 Co 218/2010.
- [154] Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 7. 1. 2016, sp. zn. 1 To 95/2015.
- [155] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 7. 2010, sp. zn. 1 Co 249/2006.
- [156] Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 5. 2015, sp. zn. 1 Co 68/2015.
- [157] Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 9. 2016, sp. zn. 1 To 46/2016.

5.4.3 Seznam rozhodnutí krajských soudů

- [158] Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 24 C 123/2011.
- [159] Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, pobočka ve Zlíně ze dne 9. 6. 2016, sp. zn. 6 To 191/2016.
- [160] Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. 25 Co 153/2017, publikovaný pod č. SR 11-12/2017 In Soudní rozhledy, 11-12/2017, s. 371.
- [161] Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. 10 To 12/2016.
- [162] Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489/2003, publikovaný pod č. R 18/2004 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 5/2004.
- [163] Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29. 3. 2017, sp. zn. 14 To 60/2017.
- [164] Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003, publikované pod č. R 4/2005 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1/2005.
- [165] Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. 8. 2017, sp. zn. 68 To 152/2017.
- [166] Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 2019, sp. zn. 6 To 371/2018.
- [167] Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. 1. 1998, sp. zn. 23 C 52/96, publikovaný pod č. PR 5/1995. In Právní rozhledy, 5/1998, s. 258.
- [168] Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 12. 2014, sp. zn. 6 To 370/2014.
- [169] Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 27. 1. 2016, sp. zn. 6 To 579/2015.

[170] Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99, publikované pod č. R 6/2001 tr. In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2/2001.

[171] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 11. 2. 2016, sp. zn. 63 Tm 8/2015.

[172] Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. 3. 2020, sp. zn. 4 To 60/2020.

[173] Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 11. 2019, sp. zn. 7 To 168/2019.

5.4.4 Seznam rozhodnutí okresních soudů

[174] Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 22. 2. 2017, sp. zn. 5 T 70/2016.

[175] Rozsudek Okresního soudu v Hodoníně ze dne 22. 4. 2015, sp. zn. 2 T 30/2015.

5.4.5 Rozhodnutí Ústavního soudu

[176] Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 6/2000, publikovaný pod č. 22/2001 USn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 21/2001.

[177] Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17, publikované pod č. ÚS 3051/2017.

[178] Nález Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2012, sp. zn. II. ÚS 289/12, publikovaný pod č. 170/2012 USn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 67/2012.

[179] Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1397/14, publikovaný pod č. 38/2015 USn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 76/2015.

[180] Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. II. ÚS 2149/17, publikovaný pod č. ÚS 4282/2019.

[181] Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 4913/2012, publikované pod č. ÚS 614/2013.

[182] Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2006/18, publikovaný pod č. ÚS 4836/2018.

[183] Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2013, sp. zn. II. ÚS 2258/2010.

[184] Nález Ústavního soudu ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, publikovaný pod č. 98/2005 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 37/2005.

[185] Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 315/01, publikované pod č. 15/2002 USu. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 26/2002.

[186] Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14, publikovaný pod č. 221/2015 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 79/2015.

[187] Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2011, sp. zn. III. ÚS 2954/11, publikované pod č. ÚS 3323/2011.

- [188] Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, publikovaný pod č. 43/2012 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 64/2012.
- [189] Nález Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2880/16, publikovaný pod č. 42/2017 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 84/2017.
- [190] Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15, publikovaný pod č. 23/2016 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 80/2016.
- [191] Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2000, sp. zn. III. ÚS 463/2000, publikovaný pod č. 181/2000 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 20/2000.
- [192] Nález Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2009, sp. zn. II. ÚS 1320/08, publikovaný pod č. 218/2009 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 55/2009.
- [193] Nález Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. I. ÚS 1845/11, publikovaný pod č. 185/2011 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 63/2011.
- [194] Nález Ústavního soudu ze dne 25. 7. 2013, sp. zn. I. ÚS 3269/12, publikovaný pod č. 133/2013 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 70/2013.
- [195] Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 2916/15, publikovaný pod č. 35/2017 Usn. In Sbírka nálezů a usnesení ÚS, 84/2017.
- [196] Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. III. ÚS 1137/2019, publikované pod č. ÚS 1129/2019.
- [197] Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3103/2017, publikované pod č. ÚS 4141/2018.
- [198] Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 1266/2018, publikované pod č. ÚS 3698/2018.
- [199] Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2019, sp. zn. III. ÚS 3439/17, publikovaný pod č. ÚS 1013/2019.

5.5 Seznam ostatních zdrojů

- [200] Metodika Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2014 sp. zn. R 63/2014 civ., k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku). In Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 6/2014.
- [201] Úřední věstník Evropské unie C 115, svazek 53 ze dne 4. 5. 2010. [online]. Portál eur-lex.europa.eu, 2010 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:115:FULL&from=GA>.
- [202] Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Sněmovní tisk 362/0. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online] [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=71122>.

- [203] Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Sněmovní tisk 229/0. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online] 2010 [cit. 14. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=229&CT1=0>.
- [204] LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 1994. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení

Abstrakt

Tato rigorózní práce pojednává o náhradě nemajetkové újmy v adhezním řízení. Toto je součástí řízení trestního, je však zahajováno pouze na návrh a postupem dle trestního řádu se v něm rozhoduje o soukromoprávním nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy, která mu byla způsobena v souvislosti se spáchaným trestným činem. Nespornými výhodami uplatnění nároku v tomto řízení je většinou jeho rychlost, úspora finančních prostředků a také menší nároky na poškozeného co do tvrzení i dokazování jeho nároku. Adhezní řízení však v sobě nese řadu specifických otázek právě s ohledem na skutečnost, že soud rozhoduje podle hmotněprávní úpravy soukromého práva (nejčastěji občanského a pracovního), ale v rámci trestního řízení. Tato práce má za cíl postihnout problematiku přiznávání nároku na náhradu nemajetkové újmy v adhezním řízení, přičemž je rozdělena do čtyř částí.

V první části nejprve vymezuji základní pojem celé právní úpravy, poškozeného. Dále v jednotlivých kapitolách pojednávám o jeho odlišnostech od pojmu oběti trestného činu dle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Institut poškozeného doznal v průběhu času mnoha změn, kterými se rovněž zabývám, stejně jako jeho právy a postavením, a to zejména v souvislosti s jím uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy.

V druhé části se pak zabývám adhezním řízením a jeho zákonnou úpravou dle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu. Zaměřuji se na jeho vymezení a zásady, kterými je ovládáno, včetně jeho vztahu k řízení civilnímu. Dále vymezuji jeho subjekty, a to jak na straně toho, kdo uplatňuje nárok, stejně jako na straně druhé, tedy toho, kdo má jeho nárok uspokojit. V následující kapitole seznamuji čtenáře s první fází adhezního řízení, a to jeho zahájením, tedy s procesními podmínkami přiznání nároku, který musí být uplatněn řádně, včas a proti konkrétní osobě. Následně se zabývám možnostmi zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného. V další kapitole objasňuji způsob rozhodování soudu o uplatněném nároku poškozeného a představuji jednotlivé druhy rozhodnutí. O nároku poškozeného může být kromě standardního řízení, ve kterém probíhá dokazování, rozhodováno také v rámci zvláštních způsobů řízení, kterými je řízení před samosoudcem a řízení o dohodě o vině a trestu. V práci se zabývám jejich specifiky. Další kapitola pojednává o možnostech využití opravných prostředků proti soudním rozhodnutím. Jelikož rozhodnutí soudu v adhezním řízení je exekucním titulem, zabývám se také náležitostmi rozhodnutí a formálními

i obsahovými požadavky na jejich vykonatelnost. V závěru druhé části se věnuji otázce nákladů adhezního řízení za situace, kdy je poškozenému nárok zcela nebo z části přiznán a kdy mu není přiznán ani z části.

Ve třetí části práce rozebírám téma nemajetkové újmy. Nejprve objasňuji její pojem a druhy, v další kapitole se pak zabírám obecnými principy stanovování její výše se zaměřením na její funkci, způsob náhrady a roli soudcovského uvážení. Blíže se pak věnuji náhradě nemajetkové újmy na zdraví, tedy bolestným, náhradou za ztížení společenského uplatnění a náhradou za další nemajetkové újmy. V další kapitole je řešena náhrada nemajetkové újmy při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví vymezením okruhu oprávněných osob a kritérií pro stanovení náhrady. Následně provádím srovnání úpravy s úpravou obsaženou v zákoníku práce a jejími specifiky.

V poslední části této práce se pokouším zhodnotit aplikaci zásady legitimního očekávání v praxi včetně možnosti se touto zásadou řídit. Představuji dva zdroje informací, a to Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku a Databázi judikatury k náhradě újmy na zdraví. Pomocí srovnání náhrad nemajetkové újmy v případě trestného činu znásilnění, dokonané a nedokonané vraždy a usmrcení z nedbalosti dále činím závěr o možnostech aplikace zásady legitimního očekávání a nastiňuji možné řešení.

Klíčová slova: Poškozený, náhrada nemajetkové újmy, adhezní řízení

Compensation for non-material damage in collateral proceedings

Abstract

This thesis deals with compensation of non-material damage in the so called collateral proceedings. The aforementioned is part of criminal proceeding, but it is initiated only by a petition of the injured party under the Code of Criminal Procedure. In the collateral proceeding the court shall decide on the private claim of the injured party for compensation of non-material damage caused by the criminal offence. The indisputable advantages of asserting a claim in this proceeding is mostly its speed, cost effectiveness and less requirements for the injured party in terms of burden of proof. However number of specific questions arise with regard to the fact that the criminal court adjudicates the private claims under the substantive law rules of private law (most often civil and labour law), all in the context of criminal proceedings. This thesis aims to comprehensively address the issue of granting compensation of non-material damage in collateral proceedings and to evaluate the application of legal regulation from the perspective of the criminal court. The thesis is divided into four parts.

The first part defines the term injured party as of the basic term of the legal regulation. The difference of the term 'injured party' from the term 'victim' used in the Act N. 45/2013 Coll., on victims of crime, are described in individual chapters. Over time, the institute of the injured party has undergone many changes, which are also discussed, as well as the party's procedural rights and status, in particular in connection with its right to claim for compensation from non-material damage.

The second part of the thesis focuses on collateral proceedings and its legal regulation according to the Act No. 141/1961 Coll., Code of Criminal Procedure. The author focuses on its definition and the fundamental principles by which it is controlled and its relation to civil proceedings. Further in the text, the legal entities, both on the side of the injured party, as well as on the defendant as a person obliged to compensate damages, are defined. In the next chapter, the first phase of the collateral proceeding is introduced as well as the procedural requirements for claiming damages, given the claim must be properly exercised, in due and timely manner against a specific person. Subsequently the author analyses the possibility of securing the injured party's claim through the property of the accused. The next chapter part of the thesis describes the decision making on the asserted claims for compensation of non-material damage and possible decisions of the court. In addition to the standard procedure, the court can grant the compensation in special types of proceedings, such as proceedings before a single judge, agreement on guilt and punishment. The author deals with their specifics. The

next chapter deals with the appeals. Since the decisions of the courts in the collateral proceedings serve also as an enforcement writs, the author describes the formal and substantive requirements for their enforceability. At the end of the second part the author deals with the issue of costs of adhesion proceedings both in a situation where the injured party's claim is fully or partially granted and where it is not.

The third part of the thesis discusses the topic of non-material damage. First of all its definition and various types are listed, then the principles of determination of the amount by the court focusing in its function, the ways of compensation, and the role of judge's discretion are analysed. In the following chapters the author deals with compensation for bodily harm, and other non-material damages. The next chapter describes the compensation for grievous bodily harm and manslaughter, the beneficiaries and substantive legal criteria for the claim. Then a comparison of the legislation is made with the legislation set out by labour code and its specifics.

The last part of the thesis tries to evaluate the application of principle of protection of legitimate expectations in practice, including the actual possibility to follow this principle. Two sources of information, namely the Summary of decision-making of Czech criminal courts and the Database of Case Law on Compensation for non-material damage are presented. By comparing the amounts of damage granted in criminal cases involving rape, completed and attempted murder and death by negligence, the author further concludes on the possibilities of applying the principle of legitimate expectations and outlines a possible solutions to the current situation.

Key words: The injured party, compensation for non-material damage, collateral proceedings